

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

ABD DIŞPOLİTİKASI'NDA İSRAİL- FİLİSTİN SORUNU
1993-2009

Yüksek Lisans Tezi

OKAY KIZGIR

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

ABD DIŞPOLİTİKASI'NDA İSRAİL- FİLİSTİN SORUNU
1993-2009

Yüksek Lisans Tezi

OKAY KIZGIR
Danışman: YRD. DOÇ. DR. ŞEBNEM GÜLFİDAN

İstanbul, 2011

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Okay Kızgır
Anabilim Dalı	: Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Şebnem Gülfidan
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - Temmuz 2011
Anahtar Kelimeler	: Ortadoğu, ABD, Dış Politika, İsrail, Filistin

ÖZET

ABD DIŞ POLİTİKASI'NDA İSRAİL – FİLİSTİN SORUNU: 1993 – 2009

Ortadoğu Bölgesi'nin en önemli sorunlarından İsrail - Filistin sorunu aynı zamanda ABD dış politikasının da temel konularından birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede ABD, Soğuk Savaş'ın ardından devreye girerek sorunun taraflarının "Barış Görüşmeleri" adı altında bir araya gelmelerini sağlamıştır. ABD'nin girişimleri sonucu taraflar 1993-2009 arasında birçok kez bir araya gelmişler; ancak Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin durumu ve Yahudi yerleşimciler gibi temel konular nedeniyle uzlaşma sağlayamamışlardır. Bu süreçte ABD'nin sorunun çözümüne İsrail yanlısı bakış açısıyla yaklaşması da görüşmelerin temel niteliği haline gelmiştir ve bu tutum hem Demokrat Parti hem de Cumhuriyetçi Parti iktidarlarında değişiklik göstermeden sürmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Okay Kızgır
Field : Political History and International Relations Of
The Middle East
Supervisor :Assistant Professor Şebnem Gülfidan
Degree Awarded and Date : Master - July 2011
Keywords : Middle East, USA, Foreign Policy, İsrail, Palestine

ABSTRACT

ISRAEL PALESTINE CONFLICT IN USA FOREIGN POLICY:

1993-2009

The Israel - Palestine conflict, which is one of the most important problems of the Middle East, is at the same time one of the main issues of the US foreign policy. Within this framework US interfered in the issue at the end of the cold-war and helped to bring the parties to the problem together under the label of “Peace Talks”. As a result of US initiatives, the Israeli and Palestinian leaders came together several times between the 1993-2009 period, but they could not afford to compromise on issues such as the status of Jerusalem, Palestinian refugees and Jewish settlers. In this process the US pro-Israel approach to the solution of the problem became the basic nature of the negotiations and this attitude has not been altered both during the rule of the Democratic Party and Republican Party.

ÖNSÖZ

ABD'nin Ortadoğu Bölgesi'ne yönelik temel politikalarından birisi de İsrail-Filistin sorununa kalıcı bir çözüm bulmaktır. Bu çerçevede ABD, gerek Demokrat Parti gerek Cumhuriyetçi Parti iktidarları döneminde İsrail ve Filistin taraflarını bir araya getirmek için önemli çabalar sarf etmiştir. Ancak bu çabalar sonuç vermemiş ve taraflar arasında barış sağlanamamıştır. Kalıcı bir barışın sağlanamamasının en önemli nedenlerinden biri sorunun temelini oluşturan Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin durumu ve Yahudi yerleşimciler konularında tarafların anlaşma sağlayamamalarıdır.

Ortadoğu Bölgesi'nin en köklü sorunu olan İsrail-Filistin sorunu kısa sürede çözülmesi mümkün görülmemektedir. Bu konuda bir çok çalışma yapılmış ve bu konu çeşitli açılardan incelenmiştir. Bu çalışmada da ABD dış politikası çerçevesinde İsrail-Filistin barış süreci ve bu süreçte ABD'nin tutumu ele alınmıştır. Bu çalışma boyunca yardımları, gösterdiği büyük sabır ve anlayışı nedeniyle hocam Yrd. Doç. Dr. Şebnem Gülfidan'a teşekkür ederim. Ayrıca desteğini hiç esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

İSRAİL – FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ 1789-1948	3
1.1.İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem 1897-1945.....	3
1.2.İsrail Devleti'nin Kuruluşu Sonrası Dönem	7

BÖLÜM II

ABD'NİN İSRAİL – FİLİSTİN POLİTİKASI VE AMERİKALI YAHUDİ VE ARAPLARIN LOBİ FAALİYETLERİ.....	16
2.1.İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar ABD'nin İsrail–Filistin Politikası	16
2.2.İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve ABD'nin İsrail - Filistin Politikası	18
2. 3. Yahudi Lobisi	25
2.3.1. ABD'deki Yahudi Toplumunun Oluşumu.....	25
2.3.2. ABD'de Yahudi Lobisinin Oluşumu.....	28
2.3.3. ABD'de Yahudi Lobisi ve Faaliyetleri.....	31
2.4. Amerikalı Arap Lobisi.....	35
2.4.1 Amerika'da Arap Toplumunun Oluşumu.....	35
2.4.2 Amerikalı Araplar ve Lobi Faaliyetleri.....	37

BÖLÜM III

İSRAİL- FİLİSTİN BARIŞ SÜRECİNİN TEMEL MESELELERİ.....	41
3.1. Kudüs Meselesi.....	44
3.2 Mülteciler Sorunu.....	49
3.3 Yerleşimciler Sorunu.....	52

BÖLÜM IV

CLINTON VE BUSH DÖNEMLERİNDE ABD’NİN İSRAİL-FİLİSTİN POLİTİKASI.....	55
4.1 Clinton Dönemi ABD’nin İsrail- Filistin Politikası.....	55
4.1.1 Oslo Anlaşması.....	56
4.1.2 Gazze-Eriha Anlaşması.....	58
4.1.3 Wye Anlaşması.....	60
4.1.4 Camp David Görüşmeleri.....	61
4.2. Bush Dönemi ABD’nin İsrail- Filistin Politikası.....	63
4.2.1 Yol Haritası.....	66
4.2.2 Annapolis Görüşmeleri.....	68
4.3. İsrail-Filistin Barış Süreci ve ABD’nin Tutumu.....	72
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR

AAAKK	: Amerikan - Arap Ayrımcılığa Karşı Komite
ADC	: The American-Arab Anti-Discrimination Committee
AAE	: Arap - Amerikan Enstitüsü
AAI	: Arab - American Institute
AAÜMD	: Arap Amerikan Üniversite Mezunları Derneği
AAUG	: Association of Arab-American University Graduates
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHK	: Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi
AIPAC	: American Israel Public Affairs Committee
AYK	: Amerikan Yahudi Komitesi
AJC	: American Jewish Committee
AKC	: Arap Kurtuluş Cephesi
ALL	: Amerikan Lübnan Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BOARD	: American Board of Commissioners for Foreign Missions
AOHHVK	: Amerika'da Ortadoğu Hakkında Haber Verme Komitesi
CAMERA	: Committee for Accuracy in Middle East Reporting in America
FDHKC	: Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi

FHKC-GK	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık
FKC	: Filistin Kurtuluş Cephesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FKP	: Filistin Komünist Partisi
HAMAS	: İslami Direniş Hareketi
HMC	: Halk Mücadele Cephesi
UAAB	: Ulusal Arap Amerikan Birliği
NAAC	: National Arab American Committe
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BMUK	: Birleşmiş Milletler Uzlaşma Komisyonu
UNNC	: United Nations Conciliation Commission
BMYÇÖ	: Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Örgütü
UNRWA	: United Nations Relief and Works Agency
ASÖ	: Amerika'nın Siyonist Örgütü
ZOA	: Zionist Organization of Amerika

GİRİŞ

İsrail-Filistin sorunu Ortadoğu Bölgesi'nin en önemli sorunlarından biridir. Bu sorun, hem kendi niteliğinden hem de bölgede yaşanan diğer sorunlar üzerinde oynadığı rolden dolayı önemlidir. Bu sorun nedeniyle Ortadoğu Bölgesi'nde İsrail Devleti ile Arap Devletleri arasında savaşlar çıkmıştır. Ayrıca, İsrail-Filistin sorunu nedeniyle dünyada süper güç olarak tanımlanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de dolaylı olarak karşı karşıya gelmişler, hatta büyük bir savaşın eşiğinden dönmüşlerdir.

ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Ortadoğu Bölgesi'nin en köklü ve en önemli sorunu olan İsrail-Filistin sorununu çözüme kavuşturmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler 1993-2001 yılları arasında iktidarda olan Demokrat Başkan Bill Clinton ve 2001-2009 yılları arasında iktidarda olan Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush dönemlerinde devam etmiştir. Bu dönemde ABD'nin çabaları sonucunda İsrail ile Filistin tarafları birçok kez bir araya gelmişler, çeşitli konferanslar düzenlenmiş ve birçok anlaşma imzalanmıştır. Ancak bütün bu çabalara rağmen taraflar arasında nihai bir barış sağlanamamıştır. Ayrıca barış görüşmeleri sürecinde ABD'nin tutumu, İsrail tarafında yer aldığı ve İsrail'in çıkarlarına hizmet ettiği gibi eleştirilere konu olmuştur.

İsrail ile Filistin arasında yaklaşık 17 yıl süren barış görüşmelerinin sonuçsuz kalmasının nedeni taraflar arasında soruna neden olan konuların her iki taraf içinde hayati öneme sahip olmasıdır. İsrail-Filistin sorunun temelini oluşturan Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin durumu ve Yahudi yerleşim alanlarının durumu konuları iki taraf içinde geri adım atılmayacak konulardır. Yahudiler ve Müslümanlar içinde kutsal öneme sahip olan Kudüs kenti üzerinde egemenliğin nasıl olacağı, İsrail ile Filistinliler ve Araplar arasında yapılan savaşlarda evlerini terk etmek zorunda kalan ve mülteci konumuna düşen Filistinlilerin durumu ve İsrail'in ele geçirdiği topraklarda oluşturduğu yerleşim alanları sorunu barış görüşmelerinde masaya yatırılmış ancak bir sonuç alınamamıştır.

Bu çalışmada, İsrail Filistin arasında barış görüşmeleri süreci olarak adlandırılan 1993-2009 yılları arasındaki dönem ve ABD'nin bu dönemdeki barış görüşmelerine yönelik politikaları ele alınmaktadır. Ayrıca barış görüşmeleri süresince görüşmelerde önemli bir rol üstlenen ABD'nin, hangi parti iktidarda olursa olsun, İsrail çıkarları yönünde tutum belirlediği ve İsrail çıkarları doğrultusunda bir çözüm sağlamayı amaçladığı iddia edilmektedir.

Çalışmada metot olarak kitap, dergi vb. ikincil kaynakların yanı sıra belgeler, anlaşma metinleri vb. birincil kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde İsrail-Filistin sorununun tarihsel gelişimi; ikinci bölümde ABD ile İsrail ilişkilerinin siyasal, askeri ve ekonomik boyutlarıyla tarihsel gelişimi ve ABD'deki Yahudi lobisi ve Amerikalı arapların faaliyetleri; üçüncü bölümde ABD'deki Yahudi toplumunun durumu, Yahudi lobisinin sosyal ve siyasal faaliyetleri ve Arap Amerikanların faaliyetleri ele alınmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde de İsrail-Filistin arasında çatışmaya neden olan temel konular ile barış görüşmeleri süreci ve bu süreçte ABD'nin Cumhuriyetçi ve Demokrat başkanlar dönemindeki politikaları ele alınmıştır.

BÖLÜM I

İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem: 1897-1948

İsrail-Filistin sorununun temeli uzun bir geçmişe dayanmaktadır. 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte farklı bir boyut kazanan bu sorun için dönüm noktası 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde düzenlenen Yahudi Kongresi'dir. Yahudilerin inançlarına göre günümüzde Filistin'i de içeren, Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar olan geniş bir alan¹ kendilerine Tanrı tarafından verilen 'Vaat Edilmiş Topraklar'dır. Bu nedenle Yahudi Kongresi, bir Yahudi Devleti'nin kurulması inancını hayata geçirmek için atılmış önemli bir adımdır. Basel kentinde düzenlenen bu Kongre'ye dünyanın çeşitli ülkelerinden birçok Yahudi katılmıştır. Bu Kongre'de Tanrı'nın, Yahudilere vaat ettiği topraklarda bir Yahudi Devleti kurulması için çalışmalarına başlanması kararı alınmıştır.

Yahudi Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda çalışmaya başlayan Yahudiler ilk adım olarak, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Filistin'in kendilerine yurt olarak verilmesi için Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit ile 1901 ve 1902 yıllarında iki kez görüşmüşlerdir. Yahudi Kongresi'nin Başkanı Theodor Herzl bu görüşmelerde Padişah Abdülhamit'e Filistin topraklarının kendilerine yurt olarak verilmesi karşılığında Yahudi bankerlerin iki yıl içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün dış borcunu ödemesini teklif etmiştir.² Ancak Abdülhamit, Herzl'in bu teklifini geri çevirmiştir. Yahudilerin bu teklifinin reddedilmesi üzerine İngiltere devreye girmiş ve Yahudilere bir yurt kurmaları için Uganda'da toprak vermeyi önermiştir. Ancak bu öneri 1904 yılında düzenlenen 7. Yahudi Kongresi'nde reddedilmiş ve Filistin dışında bir yerde Yahudi Devleti kurulamayacağı kararı alınmıştır.³

Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere tarafından istekleri reddedilen Yahudiler, Filistin'in yurt edinilmesi için faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bundan sonra yapılan

---

¹ *Hakkı Demirel (çev.), Tevrat, İstanbul, Ohan Matbaacılık, 2002, s.22.*

² *Theodor Herzl, Yahudi Devleti, İstanbul, Ataç Yayınları, 2007, s.42.*

³ *Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İstanbul, Alfa, 2. Baskı, 2005 s.116.*

çalışma Filistin’de toprak satın alarak daha geniş topraklara sahip olmak ve bölgedeki Yahudi nüfusunu artırmak için Yahudi göçünü teşvik etmek olmuştur.

Yahudiler’in kurdukları çeşitli örgütler aracılığı ile Filistin’i yurt edinme çalışmaları sürerken, 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaşın sonunda Osmanlı İmparatorluğu parçalanmış ve Filistin de dahil olmak üzere Ortadoğu Bölgesi’nde hakim olduğu toprakları kaybetmiştir. Filistin topraklarının İngilizlerin işgali sonucunda Osmanlı İmparatorluğu’nun denetiminden çıkması Yahudilerin, Filistin’de bir yurt edinmesi çalışmalarında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yahudiler Filistin’de bir yurt edinmek için İngiltere ile iyi ilişkiler geliştirme çabası içine girmişler ve bu çabalardan da olumlu sonuçlar elde etmişlerdir.

Filistin’de yurt kurmak için Yahudilerin, İngiltere ile iyi ilişkiler kurması sonucunda kendisinde bir Yahudi olan İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour, 2 Kasım 1917’de bir deklarasyon yayımlamıştır. Bu deklarasyonla İngiltere, Yahudilerin Filistin topraklarında bir Yahudi yurdu oluşturmalarını desteklediğini açıklamıştır.⁴ Bu deklarasyonla birlikte Yahudiler amaçlarına ulaşma yolunda büyük bir devletin desteğini kazanmışlardır.

İngiltere’nin desteğini kazanan Yahudiler, Yahudi Kongresi’nden beri yürüttükleri Filistin’e Yahudi göçü çalışmasına hız vermişlerdir. Filistin’deki Yahudi nüfusu İsrail Devleti’nin kuruluşuna kadar artmıştır. 1918 yılında 700 bin olan Filistin nüfusunun 56 binini yani yüzde 8’ini Yahudiler oluşturmaktaydı. 1922 yılında 750 bin olan Filistin nüfusunun 84 binini yani yüzde 11’ini, 1931 yılında 1 milyon 33 bin olan nüfusun 174 binini yani yüzde 17’sini ve İsrail Devleti’nin kurulduğu 1948 yılında da 2 milyon 65 bin olan nüfusun 650 binini yani yüzde 31’ini Yahudiler oluşturmaktaydı. Diğer taraftan 1918 yılında Filistin topraklarının yüzde 2.5’ine sahip olan Yahudiler bu oranı toprak satın alarak, İsrail Devleti’nin kurulduğu 1948 yılında yüzde 7’ye kadar artırmışlardır.⁵

Balfour Deklarasyonu’nun yayınlanmasının ardından Filistin’e Yahudi göçünün ve toprak satın alımlarının artması Araplar ile Yahudiler arasında çeşitli

---

⁴ *Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 15. Basım, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005, s.200.*

⁵ *Arı, a.g.e., s.203.*

çatışmalara neden olmuştur. 1921 ve 1929 yılları arasında yaşanan olaylarda 200'den fazla Yahudi ve 150'den fazla Arap hayatını kaybetmiştir.⁶ Ancak yaşanan çatışmalara ve Arapların karşı çıkışına rağmen Filistin'e Yahudi göçünün devam etmesi üzerine, Araplar, 26 Mart 1933 tarihinde Müftü Hacı Emin el-Hüseyni başkanlığında değişik siyasi grupların katılımıyla Filistin topraklarında Yafa kentinde bir toplantı düzenlemişlerdir. Bu toplantıda, İngiliz Manda yönetimi ile bütün ilişkilerin kesilmesi ve Yahudi göçünü önlemek için gösteriler düzenlenmesi kararları alınmıştır. Bu kararlar çerçevesinde önce Kudüs'te, ardından da Yafa'da iki büyük gösteri düzenlenmiştir. Bu gösterilere İngiliz askerlerinin müdahalesi sonucunda 35 Arap hayatını kaybetmiştir.⁷

Yaşanan bütün şiddet olaylarına ve İngilizlerin her geçen gün artan baskısına rağmen haklarını arayan Araplar 1936 yılında, yaşananları protesto etmek için büyük bir grev düzenlemişlerdir. Bu grevin ardından şiddet olayları artmış ve 1937-1939 yılları arasında devam eden Arap-Yahudi çatışmaları başlamıştır. Bu çatışmalarda yaklaşık 4 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu çatışmalar sırasında Hitler Almanyası, Araplara para ve malzeme yardımı yapmıştır.⁸

Arap isyanlarının artması ve bölgede yaşanan şiddet olayları nedeniyle çözüm arayışı içine giren İngiltere, 1937 yılında Peel Komisyonu adıyla bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon, bir taksim raporu hazırlayarak bağımsız Filistin ve İsrail devletlerinin kurulmasını önermiştir. Bunun yanı sıra Kudüs sorununun çözümü için de Kudüs ve Beytullahim kentlerini içine alan ve İngiliz Mandası'nın egemen olduğu ayrı bir yönetim önermiştir. Ancak bu plana Araplar Yahudiler de karşı çıkmıştır. İngiltere, hazırlanan Taksim Planı'nın reddedilmesinin ardından 1938 yılında Jon Woodhead başkanlığında yeni bir komisyon kurmuştur. Woodhead Komisyonu'nun hazırladığı Taksim Planı küçük bir Arap Devleti'ne karşı büyük bir Yahudi Devleti öngördüğü için İngiltere tarafından kabul edilmemiştir.⁹ Bu raporun da reddedilmesi üzerine İngiltere yeni bir plan hazırlamıştır. McDonald Beyaz Kitabı olarak adlandırılan bu plana göre on yıl içinde Filistin'e bağımsızlık ve beş yıl içinde 75 bin Yahudi'nin Filistin'e göçüne

---

⁶ *Yıldırım Boran, Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve Hamas, İstanbul, Mep Kitap, 2006, s.36.*

⁷ *Boran, a.e., s.37.*

⁸ *Selahattin İbas, Arap-İsrail Sorunu, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Türel Yılmaz ve diğerleri (drl.), Ankara, Platin, 2005, s.61.*

⁹ *Armaoğlu, a.g.e., s.201.*

izin verilecektir.¹⁰ Ayrıca, Filistin toprakları A, B, C olarak üç bölgeye ayrılacak; bunlardan A bölgesi Araplara verilecek ve bu bölgede Yahudilere toprak satışı yasak olacak; B bölgesinde Araplara toprak satışı serbest bırakılırken, Yahudilere sınırlama getirilecek; C bölgesinde de Yahudilere toprak satışı serbest bırakılacaktır. Fakat bu plan da hem Araplar hem de Yahudiler tarafından reddedilmiştir.¹¹

İngiltere tarafından hazırlanan ve Arap-Yahudi sorununa çözüm bulmayı amaçlayan, ancak her iki taraftan da kabul görmeyen komisyon raporları sonucunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Ortadoğu Bölgesi'nde Yahudiler ile Filistinliler arasında sorunların yaşandığı sırada Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin sonucunda, 1939 yılında II. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte birçok ülke dikkatini bu savaşa yöneltmiş, bu nedenle Yahudiler ile Filistinliler arasındaki sorun geri plana düşmüş ve savaşın bitimine kadar bir durgunluk dönemine girilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünyada dengeler değişmiş, ABD dünya sahnesine çıkmış ve iki kutuplu bir dünya şekillenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Ortadoğu Bölgesi'ne de yansımış ve ABD önemli bir aktör olarak Ortadoğu Bölgesi'ne girmiştir. Ayrıca savaş döneminde Nazilerin baskısı nedeniyle Yahudilerin ABD'ye göç etmeleri sonucunda ABD'de ciddi bir Yahudi kamuoyu oluşmuş ve bu kamuoyunun etkisiyle de ABD, Ortadoğu'da Yahudilerin bir yurt edinmesi fikrini desteklemiştir. ABD'den de destek gören Yahudiler, kurdukları silahlı örgütler aracılığı ile bölgedeki İngilizlere karşı çeşitli saldırılar düzenlemeye başlamışlardır. ABD'nin Yahudiler lehine İngiltere'ye baskı yapması, İngiltere'nin savaş döneminde ağır bir ekonomik ve askeri yükün altına girmesi ve Yahudi örgütlerinin İngilizlere karşı düzenledikleri silahlı eylemler nedeniyle İngiltere, 2 Nisan 1947 tarihinde İsrail-Filistin sorununu Birleşmiş Milletler'e (BM) havale etmiştir.

İngiltere'nin sorunun çözümü için BM'ye başvurmasının ardından konuyu görüşen BM Genel Kurulu çözüm için bir komisyon kurulmasına karar vermiştir. Komisyonun çalışmaları sonucunda Filistin'e bağımsızlık verilmesi kararı çıksa da bu bağımsızlığın nasıl olacağı noktasında iki farklı öneri sunulmuştur. Çoğunluğun

---

¹⁰ Henry Catton, *The Palestine Question*, London, Croom Helm, 1988, s.39.

¹¹ Beril Dedeoğlu, *Ortadoğu Üzerine Notlar*, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, s.25.

önerisine göre Filistin toprakları Araplar ve Yahudiler arasında bölünüyor ve Kudüs şehrinin uluslararası bir statüye bağlanması teklif ediliyordu. Azınlık önerisinde ise Arapların ve Yahudilerin birlikte yaşadıkları tek bir Filistin Devleti ön görülmekteydi.¹² Önerileri değerlendiren Genel Kurul, 27 Kasım 1947 tarihinde 33 lehte, 13 aleyhte ve 10 çekimsiz oyla çoğunluk planını kabul ederek Filistin topraklarının iki devlet şeklinde bölünmesini onaylamıştır.¹³

BM'nin onayladığı bu plana göre, Filistin topraklarının yüzde 43'ü Filistin Devleti'ne, yüzde 57'si ise Yahudi Devleti'ne veriliyordu.¹⁴ Bu planın kabul edilmesinin ardından İngiltere'nin askerlerini Filistin'den çekmeye başlamasıyla birlikte bu plana karşı çıkan Araplar ile planı destekleyen Yahudiler arasındaki çatışmalar artmıştır. Taraflar arasındaki çatışmaların tırmanması sonucunda Irgun adlı Yahudi örgütü tarafından Kudüs yakınlarındaki Deir Yassin köyünde bir katliam gerçekleştirilmiş ve yaklaşık 300 bin Arap bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁵ Bu olayla birlikte Filistin sorunu içinde önemli bir yer işgal eden mülteciler sorunu da başlamıştır.

BM kararı doğrultusunda İngiltere 15 Mayıs 1948 tarihinden itibaren bütün askeri varlığını Filistin'den çekeceğini ve 25 Nisan 1920 tarihli San Remo Konferansı'yla elde ettiği Filistin'deki manda yönetimine son vereceğini açıklamıştır. 14 Mayıs günü İngiltere'nin askerlerini çekme işlemini tamamladığı sırada Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi, bir Yahudi Devleti olan İsrail'in kuruluşunu ilan etmiştir. İsrail Devleti, ilan edilmesinden birkaç saat sonra ABD tarafından ve bir gün sonra da SSCB tarafından tanınmıştır.¹⁶

1.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu Sonrası Dönem

İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilanı ile birlikte İsrail-Filistin sorunu farklı bir boyut kazanmış ve sadece Filistinli Araplarla Yahudiler arasında bir sorun olmaktan çıkarak hem Ortadoğu'daki Arap Devletleri'nin hem de süper güçlerin müdahil olduğu

---

¹² Armaoğlu, a.g.e., s.485.

¹³ Ribhi Halloum, *Belgelerle Filistin: Dün, Bugün, Yarın, İstanbul, Alan Yayıncılık, s.165.*

¹⁴ Arı, a.g.e., s.219.

¹⁵ Arı, a.e., s.227.

¹⁶ Boran, a.g.e., s.55.

bir sorun haline almıştır. Bu durumun en açık göstergesi İsrail Devleti'nin kuruluşuna karşı çıkan Arap Devletleri'nin, İsrail Devleti'nin kuruluşundan birkaç saat sonra İsrail'e savaş ilan etmeleridir. Böylelikle Filistin sorunu bir Arap-İsrail sorununa dönüşmüştür.

Yahudi Milli Konseyi tarafından İsrail Devleti'nin kuruluşunun ardından, birkaç saat sonra Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Irak orduları üç koldan İsrail'e saldırıya geçmişlerdir. Ancak Arap Devletleri, savaşın başında gösterdikleri başarıyı ilerleyen aşamalarda gösterememişler ve üstünlük İsrail'in eline geçmiştir. Diğer taraftan BM Güvenlik Konseyi 22 Mayıs'ta taraflara ateşkes çağrısında bulunsa da Arap Devletleri bu çağrıya cevap vermemişlerdir. Fakat savaşta dengelerin değişmesi üzerine BM'nin 29 Mayıs'ta yaptığı ikinci çağrıya iki taraf da cevap vermiştir. Ancak taraflar arasında arabulucu olarak görevlendirilen İsveçli diplomatın İsraililer tarafından öldürülmesi nedeniyle çatışmalar yeniden başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 29 Aralık 1948'de yaptığı ateşkes çağrısına iki tarafın da uyması sonucunda İsrail ile Arap Devletleri arasında ayrı ayrı ateşkes antlaşmaları imzalanmıştır.¹⁷

Arap Devletleri ile İsrail arasında yaklaşık sekiz ay süren savaş sonucunda Arap Devletleri ağır bir yenilgi almışlardır. Bu savaş sonucunda İsrail, kuruluşunda Filistin topraklarının yüzde 56'sına sahipken savaş sonrasında bu oranı yüzde 77'ye çıkarmasının yanı sıra BM kararlarına göre uluslararası bir statüye sahip olan Kudüs kentinin de yarısını ele geçirmiştir. Bu ağır yenilginin ardından Araplar Devletleri'nin 1 Aralık 1948 tarihinde düzenlediği Eriha Kongresi'nde elde kalan Filistin topraklarının Ürdün'le birleştirilmesi kararı çıkmıştır. Bu karar Ürdün tarafından da kabul edilmiş ve İsrail ile Ürdün arasında yapılan antlaşma sonucunda Kudüs bu iki ülke arasında paylaşılmıştır.¹⁸ İsrail, Arap Devletleri'nin tepkisine rağmen 23 Ocak 1950'de Kudüs'ü başkent ilan etmiştir. Bu savaşın önemli bir sonucu da İsrail tarafından işgal edilen Filistin topraklarında yaşayan yaklaşık bir milyon Arap'ın evlerini terk etmek zorunda kalmasıdır. Böylelikle mülteci sorunu önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹ Ayrıca savaş sonrası atmosferin kendi lehine olmasını kullanan İsrail, 1950 yılında çıkardığı

---

¹⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.487.

¹⁸ Arı, a.g.e., s.233.

¹⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.487.

Geri Dönüş Yasası ile dünyanın neresinde olursa olsun, hiçbir sayı sınırlaması olmaksızın bütün Yahudilere İsrail'in kapılarını açmıştır. Bu yasa ile yeni yerleşimcilere İsrail vatandaşı olma hakkı tanınırken, İsrail sınırları içinde yaşayan Araplara vatandaşlık hakkı verilmemiştir.²⁰

İsrail ile Arap Devletleri arasında yaşanan savaşın ardından Ortadoğu'da yükselen milliyetçilik fikri sonucunda 1952 yılında Mısır'da General Nasır iktidara gelmiştir. Nasır'ın iktidara gelmesinin ardından Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi ve İsrail'in geçişlerinin yasaklanmasıyla 1956 yılında Mısır ile İngiltere, Fransa ve İsrail arasında yeni bir savaş çıkmıştır. Bu savaşta da İsrail'in, Fransa ve İngiltere'nin desteği ile Mısır'a saldırmasının ardından, Filistinliler arasında Filistin'in kurtuluşunun Filistinlilerin silahlı mücadelesiyle kazanılacağı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Bu düşünceye sahip bir grup aydın, Yaser Arafat önderliğinde 1959'da Kuveyt'te el-Fetih örgütünü kurmuşlar ve silahlı mücadeleye başlamışlardır.²¹

Filistinlilerin bu çıkışı nedeniyle sorun üzerindeki etkinliklerini kaybetmek istemeyen Arap Devletleri 9-19 Eylül 1963 tarihleri arasında Kahire'de bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı sonucunda, Filistinlilerin sürgünde bir hükümet kurmalarına, ordu ve meclis oluşturmalarına karar verilmiştir. Bu toplantının ardından Kudüs'ün Arap hakimiyetinde olan bölümünde 28 Mayıs-3 Haziran 1964 tarihleri arasında Filistinlilerin ilk büyük kongresi yapılmıştır. Bu kongre Filistinlilerin ilk Milli Meclisi sayılmıştır.²² Ayrıca bu Kongre'de İsrail'e karşı mücadele etmek için Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuş²³ ve başkanlığına da Ahmet Şukayri getirilmiştir.

Bu Kongre'de 33 maddelik bir Filistin Milli Misakı kabul edilmiştir. Bu Misak'ın ortaya koyduğu iki önemli konudan birisi İsrail Devleti kurulmadan önce İngiliz Mandası altında olan Filistin topraklarının Filistinlilerin ana vatanı olarak kabul edilmesidir. Diğer önemli bir madde de Filistin topraklarının İsrail işgalinden kurtarılması için silahlı mücadeleyi öngörmesiydi. Ayrıca alınan diğer bir karar da

---

²⁰ Alfred M. Lilienthal, *Siyonizm ve Irkçılık, Türkkaya Ataöv (çev.), İstanbul, Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s.51.*

²¹ Marco Koskas, *Yaşayan Bir Efsane: Arafat, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1998, s.64-65.*

²² Catton, *a.g.e., s.115.*

²³ Hollstein, *a.g.e., s.170.*

Filistin topraklarının tamamen kurtuluşunun yerine geçecek her türlü çözüm önerisi reddediliyordu.²⁴

Filistinlilerin İsrail'e karşı yürüttüğü mücadelede bu gelişmeler yaşanırken, diğer taraftan el-Fetih militanları silahlı mücadeleyi başlatmışlardı. İsrail'in, Ürdün Nehri'nin yatağını İsrail yönünde değiştirmek için başlattığı inşaatla el-Fetih militanlarınca bombalı bir saldırı gerçekleştirilmiş ve böylelikle İsrail'e karşı silahlı mücadele başlatılmıştır.²⁵ Bu eylemle birlikte Ürdün-İsrail sınırındaki çatışmalar da şiddetlenmiştir. Filistinli örgütlerin İsrail'e yönelik silahlı mücadeleyi başlatmasının yanı sıra 1966 yılında Suriye'de Bass Partisi'nin sol kanadının bir darbe yaparak iktidarı ele geçirmesinin ardından, Filistinli örgütlere destek vermesi ve Suriye sınırından İsrail'e yönelik saldırıların artması üzerine Suriye ile İsrail arasında da gerginlik yaşanmaya başlamıştır. Bu saldırılar üzerine İsrail, her ne kadar BM'ye şikayette bulursa da SSCB'nin vetosu nedeniyle BM'den Suriye aleyhine bir karar çıkmamıştır.²⁶

Bir taraftan Filistinli örgütlerin İsrail'e yönelik silahlı eylemlerinin başlaması karşısında İsrail'in bu saldırılara ağır silahlarla karşılık vermesi, diğer yandan Mısır, Ürdün ve Suriye'nin bu örgütlere verdiği destek İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki gerginliği tırmandırmıştır. Suriye ile İsrail arasında çatışmaların çıkması, hatta İsrail uçaklarının Suriye'nin başkenti Şam üzerinde uçarak altı Suriye uçağını düşürmesi tarafları yeni bir savaşın eşiğine getirmiştir.

Taraflar arasında yaşanan gerginlik üzerine Mısır, Suriye ve Ürdün savaş hazırlıklarına başlamışlardır. Ancak İsrail, 5 Haziran 1967 tarihinde sabah saatlerinde beklenmedik bir anda Mısır'a saldırmış ve Mısır hava kuvvetlerinin neredeyse tamamını henüz yerde iken imha etmiştir. Altı Gün Savaşı olarak adlandırılan bu savaşta Mısır, Suriye ve Lübnan ağır bir yenilgi almışlardır. Bu savaşın sonucunda İsrail, Mısır'a ait Sina Yarımadası'nı ve Gazze'yi; Ürdün'den Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'yı ve Suriye'den de Golan Tepeleri'ni almıştır.²⁷ Böylece İsrail'in sınırları BM'nin 1947'de verdiği toprakların dört katına ulaşmıştır. İsrail'in topraklarını bu şekilde

---

²⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.703.

²⁵ Boran, a.g.e., s.90.

²⁶ Arı, a.g.e., s.313.

²⁷ Catton, a.g.e., s.107.

genişletmesinin ardından BM devreye girmiştir. BM, 22 Kasım 1967 tarihinde oy birliği ile aldığı 242 sayılı kararla savaş yolu ile toprak kazanılamayacağını belirtmiş ve İsrail'den işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiştir. Ancak İsrail, BM'nin bu kararını uygulamamıştır.²⁸

1967 Savaşı, İsrail-Filistin sorununda bir dönüm noktası olarak ele alınmaktadır. İsrail'in 1967 savaşını Arap Devletleri'ni ağır bir yenilgiye uğratarak kazanması, İsrail ile Filistin sorununda temelde bir değişikliğe neden olmuştur. Bu savaştan önce İsrail Devleti'ni ortadan kaldırmaya çalışan Arap Devletleri, bu savaştaki yenilginin ardından İsrail Devleti'nin 1967 savaşından önceki sınırlarına çekilmesini istemeye başlamışlardır. Bu durum, hem İsrail'in 1948 savaşında işgal ettiği Filistin topraklarının işgalini kabul etmek hem de İsrail Devleti'ni tanımak anlamına gelmektedir.

Arap Devletleri'nin, İsrail'den 1967 sınırlarına dönmesini istemeleri sonucunda Filistinliler bu sorunu kendileri dışındaki devletlerin çözemeyeceğini anlamış ve İsrail'in işgali altındaki Batı şeria ve Gazze'de direniş üsleri kurmaya başlamışlardır.²⁹Filistinli direniş örgütlerinin etkin bir şekilde örgütlendiğini gören İsrail, 21 Mart 1968 tarihinde Batı şeria'daki Karameh Mülteci Kampı'na saldırmıştır.³⁰ Bu saldırıda İsrail büyük kayıplar vererek geri çekilmiştir. Arafat yönetimindeki el-Fetih'in bu başarısı üzerine Arap Devletleri'nin Arafat'a bakış açısı değişmiş ve 1968'de FKÖ'ye katılan Arafat, FKÖ'nün başkanlığına getirilmiştir.³¹

FKÖ, 1968 yılına kadar Arap Devletleri tarafından yönetilmiştir. Ancak bu tarihten itibaren FKÖ'yü Filistinli direniş örgütleri yönetmeye başlamıştır. FKÖ, Filistin Ulusal Konseyi'nin 1968 yılında Kahire'de düzenlediği dördüncü toplantısında yeniden örgütlenmiştir. Yeni örgütlenmesiyle birlikte FKÖ, farklı ideolojilere sahip siyasi örgütlerden, kültürel ve ekonomik açıdan çeşitlilik gösteren yardım kuruluşlarından, sendikalara ve derneklere kadar birçok kurumun içinde yer aldığı merkezi bir çatı örgüt halini almıştır. FKÖ, içinde yer alan örgütlerin temsilcilerinden oluşan bir Merkez

---

²⁸ *Catton, a.e., s.112.*

²⁹ *Ömer Turan, Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi, İstanbul, Ak-Ka Yayıncılık, 2002, s.82.*

³⁰ *Turan, a.e., s.168.*

³¹ *Turan, a.e., s.168.*

Konsey tarafından yönetilmekteydi. FKÖ içindeki en etkin örgüt Arafat tarafından kurulan, İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi başlatan ve yıllardır bu mücadeleyi yürüten el-Fetih'ti.

Filistinliler tarafından Filistin'in bağımsızlık mücadelesi için kurulan ve FKÖ içinde yer alan diğer bir örgüt de Ortadoks bir Hıristiyan olan George Habbaş tarafından kurulan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'ydi (FHKC). Marksist ideolojiyi benimsemiş bu örgüt, gerçekleştirdiği uçak kaçırma eylemleri ile Filistin sorununu tüm dünyaya tanııtılmasında önemli bir rol oynamıştır.³²

FKÖ içinde yer alan diğer örgütler Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHKC), Arap Kurtuluş Cephesi (AKC), Filistin Komünist Partisi (FKP), Filistin Kurtuluş Cephesi (FKC), Halk Mücadele Cephesi (HMC), Halk Kurtuluş Savaşı Öncüleri (HKSÖ), Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık (FHKC-GK)'dır.³³

Karameh başarısından sonra FKÖ'nün başına geçen ve Filistinliler arasında etkinliği artan Arafat, İsrail'e yönelik saldırıları artırmıştır. Ayrıca, Filistinlilerin ciddi bir nüfusa sahip olduğu Ürdün'ü de kendisine üs olarak belirlemiştir. Ancak Filistinlilerin etkinliğinden ve giderek Ürdün'ün iç işlerine karışmasından rahatsızlık duyan Kral Hüseyin, Ürdün ordusuna Amman'da bulunan Zerka Kampı'na saldırı emri vermiştir.³⁴ Ürdün askerleri ile Filistinli gerillalar arasında yaşanan yoğun çatışmaların ardından Arafat liderliğindeki gerillalar Ürdün'den ayrılmak zorunda kaldılar. Filistinliler için artık yeni üs Lübnan'dı.

İsrail'le yaptıkları savaşları kaybeden ve bu savaşlarda ağır yenilgiler almalarının yanı sıra İsrail'e büyük oranda toprak kaybeden Arap Devletleri, kaybettikleri topraklarını geri almak ve prestijlerini yeniden kazanmak için, 6 Ekim 1973 tarihinde Yahudilerin kutsal bayramı olan Yom Kippur günü İsrail'e saldırarak yeni bir savaşı başlatmışlardır. Savaşın ilk günlerinde Mısır ve Suriye orduları büyük başarı sağlamışlar ve 1967 savaşında kaybettikleri toprakların bir kısmını geri almışlardır. Hatta Suriye, kaybettiği toprakların tamamını geri almanın ötesinde daha

---

³² Ali Öner, *Dünden Bugüne Filistin, İstanbul, Ekin Yayınları, 2006, s.75.*

³³ Halloum, *a.g.e., s.92.*

³⁴ Boran, *a.g.e., s.60.*

geniş bir alanı ele geçirmiştir.³⁵ Ancak savaşın ilerleyen günlerinde İsrail dengeyi sağlayarak karşı saldırıya geçmiş ve kaybettiği toprakları geri almıştır.³⁶ Çarpışmaların şiddetlenmesi üzerine BM Genel Kurulu 22 Ekim 1973 tarihinde aldığı 338 sayılı kararla taraflara ateşkes çağrısı yapmış ve 23 Ekim'den itibaren de taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. Ateşkesin sağlanmasının ardından İsrail ile Mısır arasında 101. Kilometre Antlaşması imzalanmıştır. Ayrıca yapılan görüşmeler sonucunda İsrail ile Suriye arasında da ateşkes antlaşması imzalanması ile 1973 savaşı sona ermiştir.³⁷

Kazananı olmayan 1973 savaşının ardından BM Genel Kurulu, Filistin sorununu gündemine almış ve ABD'nin karşı çıkmasına rağmen 14 Ekim 1974 tarihinde kabul ettiği 3210 sayılı kararla Filistin halkının temsilcisinin FKÖ olduğunu belirtmiştir. Ayrıca FKÖ, Filistin halkının temsilcisi olarak Genel Kurul toplantılarına çağırılmıştır.³⁸

1973 savaşının ardından, yaşanan önemli gelişmelerden birisi de Mısır'ın ABD ile ilişkilerini ilerletmesi ve 1979 yılında İsrail ile barış antlaşması imzalamasıdır. Mısır, İsrail ile 1979'da imzaladığı antlaşmayla İsrail'i tanımış ve bunun karşılığında da İsrail ilk kez işgal ettiği bir topraktan geri çekilerek, Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri vermiştir. Bu antlaşmanın ardından İsrail 29 Temmuz 1980'de işgal altında tuttuğu Doğu Kudüs'ü ilhak ettiğini ve Kudüs'ün İsrail'in birleşmiş ve bölünmez başkenti olduğunu açıklamıştır.³⁹ İsrail'in BM kararlarına rağmen aldığı bu karar İsrail-Filistin sorununu daha da büyütüştür.

Mısır'la yaptığı antlaşma sonrası güneyden gelebilecek bir saldırıyı engelleyen İsrail, Filistin direnişinin merkezi olan FKÖ'ye yönelmiştir ve 1982 yılında FKÖ'nün yerleştiği Lübnan'ın işgaline başlamıştır. FKÖ gerillalarına yönelik düzenlediği operasyonda Beyrut'u işgal eden İsrail, burada bulunan Filistinli mültecilerin yaşadığı kamplara saldırmıştır. Ayrıca Lübnanlı Falanjistlerin, Sabra ve Şatila kamplarında Filistinli mültecilere yönelik yaptıkları katliamı desteklemiştir. İsrail'in ağır saldırısı

---

³⁵ Ari, a.g.e., s.368.

³⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.720.

³⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.721.

³⁸ Halloum, a.g.e., s.172.

³⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.860.

sonucunda Lübnan'ı terk etmeyi kabul eden FKÖ gerillaları çeşitli ülkelere dağılmışlardır.⁴⁰

İsrail'in, Lübnan'ı işgal ederek Filistin gerillalarını buradan çıkmaya zorlamasının ardından yaşanan en önemli gelişme Filistinlilerin 1987 yılında 'toplu direniş' anlamına gelen İntifada'yı başlatmalarıdır.⁴¹ 9 Aralık'ta başlayan İntifada sırasında Filistinliler taşlarla İsrail askerlerine saldırmış ve İsrail askerleri de buna ağır silahlarla karşılık vermiştir. İntifada'nın ilerleyen yıllarında İsrail askerleri ile olan çatışmalar artmış ve İsrail askerlerinin silahla karşılık verilmesi sonucu birçok Filistinli hayatını kaybetmiştir. Süleyman Mabedi'nin Koruyucuları adlı bir Yahudi örgütü 8 Ekim 1990 tarihinde, Mescid-i Aksa'ya el konulması ve yıkılarak yerine Süleyman Mabedi'nin yeniden inşa edilmesi için Mescid-i Aksa'ya bir yürüyüş düzenlemiştir. Mescid-i Aksa'ya karşı düzenlenecek herhangi bir eylemi önlemek için Filistinlilerin de toplanması üzerine iki grup arasında çatışma çıkmıştır. İsrail askerlerinin çatışmaya müdahale ederek Filistinlilerin üzerine ateş açması sonucu 30 Filistinlinin hayatını kaybetmesi üzerine İntifada daha şiddetli bir hal almıştır.⁴² Filistinlilerin İntifada'sı 1993 yılında Oslo görüşmelerine kadar devam etmiştir.

İntifada'nın devam ettiği sırada, 12-15 Kasım 1988 tarihleri arasında Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi, başkenti Kudüs olan sürgünde bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Sürgünde Filistin Devleti'nin başkanlığına da FKÖ lideri Yaser Arafat getirilmiştir.⁴³ Konsey toplantısı sonrası yayınlanan bildiriye yer alan en önemli nokta FKÖ'nün yıllardır reddettiği, İsrail'in varlığının kabul edilmesini içeren BM'nin 242 ve 338 sayılı kararlarının onaylanmasıdır. Ayrıca FKÖ, ABD'nin baskıları sonucunda İsrail'in varlığını tanımıştır. Bu tanınmanın ardında da ABD ile FKÖ arasında resmi temaslar başlamıştır.⁴⁴ Filistinlilerin İsrail'in varlığını kabul etmesinin ardından, Filistin İntifada'sının ve İsrail kamuoyunun yanı sıra ABD'nin de baskısıyla İsrail'in Ulusal Birlik Hükümeti,

---

⁴⁰ Dedeoğlu, a.g.e., s.70.

⁴¹ Boran, a.g.e., s.159.

⁴² Boran, a.e., s.162.

⁴³ Halloum, a.g.e., s.239.

⁴⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.862.

Filistinlilerin temsilcisi FKÖ ile müzakereyi kabul etmiştir. Böylece İsrail ile FKÖ arasındaki görüşmeler 1991 yılında Madrid'de gerçekleşmiştir.

Madrid'de tarafların görüşmesi üzerine İsrail-Filistin sorunu yeni bir aşamaya girmiştir. Başlayan barış görüşmeleri sürecinde 1993 Oslo Antlaşması'yla birlikte ileri bir adım daha atılmış ve bu yol 2000 yılında imzalanan Camp David Antlaşması'na kadar uzanmıştır. Ancak harcanan çabalar sonucunda sağlanan barış ortamı 28 Eylül 2000 tarihinde İsrail'in ana muhalefet partisi başkanı Ariel Şaron'un yanında yaklaşık bin kişilik bir askeri güçle birlikte Harem-i Şerif'i ziyaret etmesi ile sona ermiştir. Ariel Şaron, Filistinliler tarafından protesto edilmiş ve bu protesto gösterilerine İsrail askerlerinin müdahale etmesinin ardından da el-Aksa İntifada'sı başlamıştır. İntifada'nın başlamasıyla birlikte İsrail, Filistinlilere bıraktığı Batı Şeria'daki bölgeyi tekrar işgal etmiş ve barış umutlarının yerini yeniden savaş almıştır.

BÖLÜM II

ABD’NİN İSRAİL – FİLİSTİN POLİTİKASI VE AMERİKALI YAHUDİ VE ARAPLARIN LOBİ FAALİYETLERİ

2.1. İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar ABD’nin İsrail–Filistin Politikası

ABD’nin Ortadoğu bölgesine yönelik faaliyetlerinin tarihi 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. ABD, kuruluşunun ardından ekonomik gelişimini sağlamak amacıyla ticari faaliyetler için Ortadoğu bölgesine gelmiştir. Ancak o dönemde kuruluş aşamasında olan ABD, dönemin büyük devletleri ile rekabet edecek düzeyde değildir. Bu nedenle ABD, çeşitli yöntemlerle Ortadoğu Bölgesi’ne yerleşmeye çalışmıştır. ABD’nin bölgeye yerleşmeye yönelik olarak en önemli faaliyeti misyonerler aracılığı ile yürüttüğü faaliyetlerdir. ABD’nin gönderdiği Protestan misyonerlerin hedefi bölgedeki Hıristiyanlar üzerinde etki sağlamaktır. Bu çerçevede faaliyet yürüten misyonerlerin yanı sıra ABD, bölgede güçlenmesine ve etkisini artırmasına paralel olarak açtığı konsolosluklar aracılığı ile Ortadoğu’da bulunan ve daha sonraki dönemlerde bölgeye gelen Yahudilerle de yakından ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle onların Filistin’e yerleşmeleri için uğraş vermiş hatta bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ile birçok kez sorun yaşamıştır. Bu kapsamda, ABD’nin günümüzde de devam eden Yahudi ilgisinin 19. yüzyılda yoğunlaşmaya başladığı ifade edilebilir.

ABD’li misyonerlerin bölgedeki Hıristiyanları ve ABD konsolosluğunun Yahudileri koruma altına almalarının nedenini dönemin en önemli misyoner örgütü BOARD’un Dış İlişkiler Sorumlusu James Barton şöyle açıklamaktadır: “*Misyonerlik, ABD’nin Ortadoğu’da ekonomik ve kültürel bir hayat alanı oluşturma gayretidir. Osmanlı Devleti ise Asya’nın anahtarıdır.*”⁴⁵

ABD Ortadoğu’ya yönelik başlattığı faaliyetler içinde Yahudileri sürekli korumuş ve Kudüs’te açtığı konsolosluk aracılığı ile bölgede yaşayan Yahudiler ile ilişki kurmuştur. ABD, Kudüs Konsolosu aracılığı ile 1860 yılından itibaren Filistin’de yaşayan Osmanlı vatandaşı Yahudileri kontrolü altına almak amacıyla, Yahudilere

---

⁴⁵ Nurdan Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri, İstanbul, OSAV, 2003, s.62.*

ABD'nin korumasını sağlayan 'protege' belgeleri dağıtmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun sert tepkisi üzerine konsolos görevden alınmıştır. Fakat yeni konsolos da bu tutumu devam ettirmiş ve bölgeye Polonya, Almanya, Fas ve Sırbistan'dan gelen Yahudilere bu belgeleri dağıtmaya devam etmiştir.⁴⁶ 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra savaştan kaçan birçok Yahudi, Osmanlı topraklarına sığınmıştır. ABD, Osmanlı'ya sığınan bu Yahudileri koruması altına almaya çalışmış ancak Osmanlı'nın bu duruma sert bir şekilde karşı çıkması üzerine ABD sadece Osmanlı vatandaşı olmayan Yahudilere koruma kağıdı dağıtmıştır.

Balkanlarda süren savaşlar, Yahudilere yönelik uygulanan sert tutumlar ve Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da yükselen antisemitizm nedeniyle Yahudiler kitleler halinde çeşitli ülkelere göç etmişlerdir. Bu göçlerin önemli bir kısmı da Osmanlı topraklarına doğru olmuştur. Osmanlı topraklarına yönelik artan Yahudi göçü, Filistin'in Yahudi yerleşimine açılması yönündeki faaliyetleri hızlandırmıştır. Diğer taraftan bu döneme kadar taleplerini İngiltere aracılığı ile dile getiren Yahudiler, göçler sonucunda ABD'de güçlü bir Yahudi toplumunun oluşması nedeniyle ABD'nin de bu konuda yardımını talep etmeye başlamışlardır.

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 1882 yılında yayınlanan bir talimatta, ABD hükümetinin Yahudilerin Filistin'de koloni kurabilmelerini ve bu amaç için Filistin'de bir bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'ndan satın alınması fikrini desteklediğini açıklamıştır.⁴⁷ Yahudilerin bölgeye yerleşmesini sağlamak için çalışmalarına başlayan ABD'nin çabaları sonuç vermiş ve Yahudilerin Mezopotamya, Halep ve Asi nehri boyunca yerleşmelerine izin verilmiştir. Ancak, Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine izin verilmemiştir. Buna karşın ABD, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini sağlamak için yeni bir yol bulmuş, Yahudileri ABD vatandaşlığına geçirerek Filistin'e yerleşmelerini sağlamıştır.⁴⁸

Yahudilerin ABD vatandaşlığına geçmesini engelleyemeyen Osmanlı, aldığı bir kararla Hac ziyareti dışında Yahudilerin Filistin'e girişini yasaklamıştır. Kendisi de bir Yahudi olan ABD Elçisi Strauss'un bu karara karşı yoğun çabası ve ABD, İngiltere

---

⁴⁶ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge, 2001, s.341.

⁴⁷ Erhan, a.e., s.346.

⁴⁸ Erhan, a.e., s.347.

ve Fransa'nın tepkisi üzerine Osmanlı imparatorluğubu kararını yumuşatmış ve sadece toplu girişlere sınırlama getirmiştir. ABD ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Yahudi meselesinden kaynaklanan gerginlikler, II. Abdülhamid'in isteği üzerine Elçi Strauss'un görevden alınmasının ardından bir süreliğine sonlanmıştır.

ABD'nin 19. yüzyılda Yahudilere verdiği destek 20. yüzyılda da devam etmiştir. I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında ABD, Filistin topraklarının Yahudilere açılmasına ve Yahudilerin bu bölgeye yerleşmesine destek vermiştir. Savaş sürerken, 2 Kasım 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour tarafından yayınlanan ve Yahudilerin Filistin topraklarında bir Yahudi yurdu oluşturmalarını öngören Balfour Deklarasyonu 21 Eylül 1922'de Amerikan Kongresi tarafından kabul edilmiştir.⁴⁹ Böylelikle ABD, Yahudilerin Filistin topraklarında bir yurt edinmelerini desteklediği açıkça göstermiştir. Savaşın sona ermesinin ardından ABD, Filistin topraklarının İngiliz Mandası'na girmesini de desteklemiş ve Filistin'in Yahudi yerleşiminin önündeki engelleri kaldırması için İngiltere'ye zorlamalarda bulunmuştur.

ABD savaşın sona ermesiyle birlikte bölgeden çekilmiştir. Ancak ABD'nin 1920'lerde çeşitli Ortadoğu ülkelerinde elde ettiği petrol işleme ayrıcalığı nedeniyle bölge ile olan ekonomik ilişkileri devam etmiştir. ABD'nin II. Dünya Savaşı'na kadar ekonomik çerçevede bölgeye olan ilgisi savaşın başlamasıyla birlikte daha fazla hissedilmeye başlanmıştır.⁵⁰

2.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve ABD'nin İsrail-Filistin Politikası

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki güç dengeleri değişmiş, SSCB önemli bir aktör olarak dünya sahnesine çıkmış, Avrupa'da birçok devletin rejimlerini değiştirerek Sosyalist Kamp'ta yer alması sonucunda iki kutuplu bir dünya ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin yansıması olarak Ortadoğu Bölgesi'nde milliyetçilik akımının yükselmesi, Sovyetler Birliği'nin bölge devletlerini desteklemesi ve bölgeye nüfuz etmesi ABD'nin de bölgeye ilgisini artırmasını zorunlu kılmıştır.

---

⁴⁹ Asaf Hüseyin, *Ortadoğu'da Devlet ve Terör, Taha Cevdet (çev.), İstanbul, Pınar Yayınları, 2001, s.189.*

⁵⁰ Halis Çevik, *Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada Ortadoğu, Konya, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2005, s.94.*

Ortadoğu bölgesi II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan gelişmeler sonucunda ABD politikasında önemli bir konu haline gelmiştir. Gerek savaş döneminde gerekse savaş sonrası dönemde ortaya çıkan gelişmeler ve Ortadoğu Bölgesi'nin artan önemi, ABD'nin Ortadoğu Bölgesi'ne yönelik ilgisinin fazlalaşmasına ve bu bölgeye yönelik yeni politikalar üretmesine neden olmuştur. Savaşın ardından ortaya çıkan bu tablo içinde ABD'nin Ortadoğu Bölgesi'ne yönelik geliştirdiği yeni tutumda da Yahudilere yönelik destek önemli bir yer tutmuştur. Hatta belli bir dönemden sonra ABD'nin Ortadoğu politikasının temelini İsrail devletine destek vermek olduğu ileri sürülebilir.

Savaş sırasında Avrupa'dan Amerika'ya yaşanan Yahudi göçü, Amerika'nın Filistin sorunu ile yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Ayrıca Yahudilerin kurdukları örgütler aracılığı ile ABD içinde faaliyet yürütmesi savaş sonrası dönemde ABD'nin, Yahudilerin Filistin'de yurt edinmesi yönünde destek vermesinde önemli etki sağlamıştır. ABD'de bulunan Amerika Yahudiler Komitesi (AYK) yöneticilerinin ABD Başkanı Truman ile görüşmesi sonucunda, Truman, Avrupa'da yaşayan 100 bin Yahudi'nin Filistin'e göçüne izin verilmesi için İngiltere'ye baskı uygulamış ancak bu istek kabul edilmemiştir.⁵¹ İngiltere tarafından bu isteğin reddedilmesi Filistin'deki Yahudileri harekete geçirmiş ve İngilizlere yönelik askeri eylemler düzenlenmiştir. Artan şiddet olayları sonrasında İngiltere'nin Filistin'deki manda hakkını BM'ye devretmesiyle birlikte Yahudilerin Filistin'de yurt edinme çabaları yeni bir aşamaya girmiştir.

İngiltere'nin Filistin'deki manda hakkını BM'ye devretmesinin ardından BM içinde ABD'nin de desteklediği özel bir komisyon kurulmuştur. Araplar ile Yahudiler arasındaki soruna çözüm bulmak amacıyla oluşturulan bu komisyonun İsrail ve Filistin devletlerinin kurulması yönündeki önerisi ABD tarafından desteklenmiştir. Ayrıca ABD, oylama sırasında ne yönde oy kullanacakları belli olmayan Liberya, Haiti, Filipinler ve Etiyopya üzerinde baskı kurarak, tasarıya evet oyu kullanmalarını sağlamıştır.⁵² Böylece ABD, İsrail Devleti'nin kurulması yönünde açık bir destek

---

⁵¹ Hüseyin, a.g.e, s.191.

⁵² Tanju Biliç, İsrail-ABD İlişkileri: Özel Bir Perspektif, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, Türel Yılmaz ve diğerleri (drl.), s.94.

vermiştir. Kararın kabul edilmesinin ardından İsrail Devleti, 14 Mayıs 1948 tarihinde kuruluşunu ilan etmiş ve hemen ardından İsrail'i tanıyan ilk devlet ABD olmuştur. ABD, İsrail Devleti'nin kuruluşuna ve yaşamasına verdiği desteği İsrail'in bağımsızlığını korumak, Sovyet nüfuzunun genişlemesine mani olmak ve Batı'nın bölgedeki kritik deniz ulaşım yollarının güvenliğini devam ettirmek olarak açıklamaktadır.⁵³

İsrail Devleti'nin kuruluşuna destek veren ve bu devleti ilk tanıyan ABD, İsrail'in bağımsızlık ilanının hemen ardından başlayan İsrail-Arap savaşında mesafeli davranmış hatta savaş sırasında bölgeye yönelik uyguladığı silah ambargosu ile İsrail'in aleyhinde bir tavır almıştır. Ancak bu savaştan sonra ABD, İsrail'in BM üyesi olmasına destek vermiş ve 11 Mayıs 1949 tarihinde İsrail Devleti BM'nin 59. üyesi olmuştur.⁵⁴

ABD, İsrail'i bölgede önemli bir müttefik olarak görse de İsrail ile kurulacak yakın ilişkilerin Arap Devletleri ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini düşünerek, İsrail ile mesafeli bir ilişki kurmuştur. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 1949 yılında düzenlediği 'ABD'nin İsrail'deki Stratejik Çıkarları' başlıklı toplantıda İsrail'in yakın zamanda önemli bir üs olma özelliğinin son derece az olduğu belirtilmiştir. Ayrıca İsrail'in 1951 yılında Ortadoğu Savunma Komutanlığı'nda yer alma isteği de ABD tarafından geri çevrilmiştir.⁵⁵ ABD, bu politika çerçevesinde gerek 1956 Süveyş Kanalı krizine kadar olan dönemde gerekse bu kriz sırasında İsrail'e açıktan destek sağlamamıştır. Hatta Süveyş Krizi döneminde İsrail Sina'dan ve Gazze'den çekilmedikçe BM'nin aldığı kararları destekleyeceğini açıklayarak İsrail'e baskı yapmıştır.⁵⁶ Ancak Süveyş Kanalı krizinden sonra Arap dünyasında artan milliyetçilik düşüncesi ve SSCB'nin bölgede etkinliğini artırması nedeniyle ABD de İsrail ile ilişkilerini artırmış ve 1963 yılında Başkan Kennedy Hawk uçaksavar füzelerinin 1965'de de Başkan Johnson Skyhawk jetlerinin satışına izin vermiştir.⁵⁷ 1967 yılındaki İsrail-Arap savaşından İsrail'in kesin bir zaferle çıkması ABD'nin İsrail'i bölgesel bir

---

⁵³ **Hikmet Erdoğan**, *Büyük İsrail Stratejisi*, İstanbul, IQ Yayınları, 2005, s.99.

⁵⁴ **Bülent Aras**, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997, s.23.

⁵⁵ **Loe Stork**, *'Stratejik Bir Dayanak Olarak İsrail'*, Ortadoğu Dosyası; Filistin Ayaklanması, İsrail, İran ve Irak, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1988, s.153.

⁵⁶ **Ekrem Karakoç**, *'ABD'nin Filistin Politikası'*, Filistin Çıkmazdan Çözümüne, Ahmet Davutoğlu vd. (drl.), İstanbul, Küre Yayınları, s.107.

⁵⁷ **Stork**, a.g.e., s.153.

güç olarak kabul etmesini sağlamış ve bu iki ülke arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaştan sonra ABD, Ortadoğu politikasında değişiklik yaparak İsrail'i desteklemeye başlamıştır. Ayrıca günümüzdeki ilişkilerin temeli de bu dönemde başlamıştır.⁵⁸ İsrail'in bu zaferinin ardından ABD, İsrail'i daha açıktan desteklemeye başlamış ve bu ülkeye 50 adet F-4 savaş uçağı satmıştır.

ABD ile İsrail arasındaki bu işbirliği 1970 yılında Ürdün'de patlak veren 'Kara Eylül' olayları sırasında daha da artmıştır. Bu olaylar sırasında İsrail, ABD'nin isteğı üzerine Ürdün sınırına askeri yığınak yaparak Suriye'nin Filistinli gerillalara destek için Ürdün'e yönelik yapabileceğı bir müdahaleyi önlemiştir.⁵⁹ İsrail'in bu hamlesinin ardından Filistinli militanlar Ürdün'den çıkmak zorunda kalmışlar ve Lübnan'a geçmeye başlamışlardır. ABD'nin bu isteğini yerine getiren İsrail, 1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı'nda ABD'den açık destek görmüştür. Savaş sırasında askeri mühimmat stokları tükenen İsrail, ABD tarafından oluşturulan hava köprüsü aracılığı ile ABD'nin Avrupa Komutanlığı'ndan gönderilen askeri mühimmat sayesinde savaşı sürdürebilmiştir.⁶⁰ ABD, bu desteğı ile İsrail'in Arap Devletleri karşısında alacağı bir yenilgiyi önlemiştir.

ABD ile İsrail arasındaki ilişkilerin gelişmesiyle birlikte ABD'nin İsrail'e yönelik silah satışında da önemli artışlar meydana gelmiştir. ABD, İsrail'e 1968–1970 yılları arasında 140 milyon dolarlık silah satışı yapmışken, bu oran 1971–1973 döneminde 1.2 milyar dolara, 1974–1976 döneminde 4.5 milyar dolara, 1977–1979 döneminde de 5.2 milyar dolara çıkmıştır.⁶¹ Ayrıca iki ülke arasında 1971 yılında yapılan anlaşmaya göre, İsrail'in silah parçası üretmesine imkan sağlanmıştır. ABD, İsrail'e askeri yardımları artırırken, iki devlet arasında 30 Kasım 1981 tarihinde bir Anlaşım Memorandumu imzalanmıştır. Bu memorandum ABD'nin, İsrail askeri üretimini canlı tutabilmek için İsrail'den 200 milyon dolarlık askeri malzeme satın almasını ve ABD'nin maddi yardım yaptığı diğer ülkelerin de bu yardımları İsrail'de

---

⁵⁸ Gencer Özcan, 'Doksanlı Yıllar Boyunca Ortadoğu'da ABD'nin Değişen Konumu', *Değişen Toplular Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu, Fulya Atacan (drl.), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2004, s.353.*

⁵⁹ Dedeoğlu, a.g.e., s.68.

⁶⁰ Atacan, a.g.e., s.353.

⁶¹ Stork, a.g.e., s.154-156.

kullanmalarına izin verilmesini içermektedir.⁶² Diğer taraftan ABD, İsrail'e verdiği yardımları kredi şeklinde verirken, 1985 yılından itibaren bütün yardımları bağış kapsamında vermeye başlamıştır.⁶³

İsrail-ABD ilişkilerinin ilerlediği bu dönemde Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler de bu iki ülke arasındaki işbirliğinin daha da artmasını sağlamıştır. 1970'li yıllarda bir yandan Ortadoğu'da egemenlik kurmak için çabalayan ABD, diğer yandan İsrail ile Mısır arasındaki barış görüşmelerini düzenleyerek ilk defa bir Arap Devleti'nin İsrail'i resmen tanımasını sağlamıştır. ABD'nin çabaları sonucu 1979 yılında İsrail ve Mısır arasında imzalanan Camp David Antlaşması ile ilk kez bir Arap Devleti İsrail'i tanımıştır.⁶⁴ Ayrıca ABD, Mısır'a İsrail ile barış antlaşması yapması ve İsrail'i tanıması karşılığında yılda ortalama 2 milyar dolar yardım yaparak⁶⁵ İsrail'e verdiği önemi göstermiştir.

Öte yandan ABD, İran ve Suudi Arabistan'la yakın ilişkiler kurmuş ve bölgedeki etkinliğini artırmıştır. Ancak 1979 yılında İran'da yaşanan gelişmeler sonucunda, o güne kadar ABD müttefiki olan İran'da ABD karşıtı bir iktidarın ortaya çıkması ABD açısından bir güvenlik boşluğu yaratmıştır. ABD bu açığı kapatmak için bölgesel bir güç olarak gördüğü İsrail ile ilişkileri sıklaştırmış ve savunma alanında işbirliğini öngören bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmayla ABD, İsrail'e silah yardımının yanı sıra silah teknolojisi verilecek 'üst ülke' statüsü vermiştir.⁶⁶ Ayrıca İsrail ile ABD arasında 1979 yılında yapılan bir antlaşma ile ABD, dünyanın çevresini 96 dakikada dolaşabilen ve yeryüzündeki nesnelerin ayrıntılı fotoğrafını çekebilen KH-11 adlı bir uyduyu İsrail'in kullanmasına izin vermiştir. Bu uydu sayesinde İsrail Suriye, Lübnan, Mısır ve Ürdün içindeki her türlü askeri hareketliliği izleyebilmekte ve bu hareketleri görüntülemektedir.⁶⁷

ABD'nin İsrail'i askeri ve ekonomik olarak desteklemesinin yanı sıra bu desteğin diğer bir ayağını da siyasi destek oluşturmaktadır. Bu çerçevede ABD, 1974

---

⁶² Stork, a.e., s.167.

⁶³ Davutoğlu vd., a.g.e., s.109.

⁶⁴ Dedeoğlu, a.g.e., s.72.

⁶⁵ Davutoğlu vd., a.g.e., s.110.

⁶⁶ Atacan, a.g.e., s.355.

⁶⁷ Suat Parlar, Ortadoğu: Vaat Edilmiş Topraklar, İstanbul, Bibliotek, 1997, s.218.

yılında düzenlenen Rabat Arap Zirvesi'nde Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak kabul edilen FKÖ'yu tanımama ve tecrit etme politikası izlemiştir. Buna rağmen BM Genel Kurulu, 1974 yılındaki 29. oturumunda bağlantısızlar ve SSCB'nin başını çektiği Sosyalist ülkelerden oluşan 72 devletin hazırladığı bir karar tasarısını onaylamış ve Filistin halkının temsilcisininin FKÖ olduğunu kabul etmiştir.⁶⁸ Böylelikle ABD'nin FKÖ'yu tanımama ve saf dışı etme politikası başarısız olmuştur.

ABD, FKÖ'yu tecrit etme çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, yeni bir politika geliştirerek FKÖ'nün İsrail'i tanınması, BM'nin 242 sayılı kararını kabul etmesi ve terörizmi kınaması şartıyla bu örgütü tanıyacağını açıklamıştır.⁶⁹ ABD, böylelikle İsrail'in varlığını Filistinlilerin temsilcisi bir örgüte kabul ettirerek, Ortadoğu'daki en önemli müttefikini meşrulaştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca ABD, İsrail'in onay verdiği barış planlarının tartışılmasında Filistinli bir örgütün de yer almasını alınacak kararların meşruiyeti açısından yararlı görmüştür.

ABD'de 1981 yılında Regan'ın iktidara gelmesiyle birlikte İsrail'e verilen destek artmıştır. Bu dönemde ABD, İsrail'i Ortadoğu bölgesinin güvenliği ve denetimi açısından 'Stratejik Müttefik' olarak gördüğünü açıklamıştır.⁷⁰ Ayrıca Regan yönetimi kendisinden önceki yönetimlerin, İsrail yerleşimlerinin yasadışı olduğu yönündeki politikasının aksine İsrail yerleşimlerinin yasadışı olmadığını açıklamıştır.⁷¹

ABD'de Regan yönetiminin iş başına gelmesinden sonra İsrail'e verilen desteğin artmasıyla birlikte meydana gelen en önemli olaylardan birisi de İsrail'in FKÖ gerillalarının konuşlandığı Lübnan'ın işgaline yönelik bir hareket başlatmasıdır. İsrail'in FKÖ gerillalarına yönelik bu saldırısı sonucu Batı Beyrut kuşatma altına alınmıştır. İsrail'in hareketi ilerleyen dönemlerde genişleyerek Lübnan'da mülteci kamplarında yaşayan Filistinli mültecileri de hedef almıştır. İsrail'in Lübnan'ı işgali ve Filistinli mültecilere yönelik uygulamalarının ardından FKÖ'nün 12 Ağustos 1982'de Lübnan'ı terk etmeyi kabul etmesi üzerine kuşatma kaldırılmıştır.⁷² ABD yönetimi bu müdahaleyi

---

⁶⁸ Robert Davydkov ve Oleg Fomin, *Sovyetler Birliği ve Ortadoğu*, Levent Oğuz (çev.), İstanbul, Amaç Yayıncılık, 1988, s.19.

⁶⁹ Davutoğlu vd, a.g.e., s.114.

⁷⁰ Atacan, a.g.e., s.355.

⁷¹ Stork, a.g.e., s.160.

⁷² Aras, a.g.e., s.43 .

açıkça desteklemese de 26 Haziran 1982 tarihinde İsraili ve Filistinli güçlerin Beyrut'u aynı anda terk etmesini kapsayan bir kararını veto ederek İsrail'e destek vermiştir.⁷³ Ayrıca Başkan Regan'ın özel temsilcisi Morris Dropper 15 Eylül'de İsrail Başbakanı Begin ile görüşmüştür. Bu görüşmede Begin'in, hareketin sınırlı olacağını açıklaması üzerine Regan'ın özel temsilcisi Morris Dropper bu açıklamayı duymaktan mutlu olduklarını belirtmiştir.⁷⁴ İsrail'in Lübnan'ı işgalinin ardından FKÖ, Ürdün'den sonra üslendikleri Lübnan'ı da terk etmek zorunda kalmış ve FKÖ gerillaları çeşitli ülkelere dağılmışlardır.⁷⁵

FKÖ'nün Lübnan'ı terk etmek zorunda kalmasının ardından 1988 yılında Ürdün Kralı Hüseyin'in Ürdün'ün Batı Şeria'dakiler de dahil tüm haklarından vazgeçtiğini açıklaması İsrail-Filistin sorununda yeni bir dönemi başlatmıştır. Ürdün'ün bu açıklaması ve ABD'nin FKÖ üzerinde uyguladığı baskı sonucunda Arafat, 1988'de düzenlenen 19. Ulusal Kongre'de, İsrail Devleti'nin varlığını kabul etmeyi içeren BM'nin 242 ve 388 sayılı kararlarını kabul ettiğini açıklamıştır. Ancak ABD, FKÖ'nün terörizmi kınamadığı gerekçesi ile resmi ilişkiler kurmayı reddetmiştir. ABD'nin baskıları sonucunda FKÖ'nün ABD'nin isteği yönünde adımlar atması sonucunda ABD ile FKÖ arasında resmi ilişkiler başlamıştır.⁷⁶ ABD, böylelikle Ortadoğu'daki stratejik müttefiki olan İsrail'in, Filistinlilerin resmi temsilcisi olan FKÖ tarafından tanınmasını sağlamıştır.

FKÖ'nün İsrail'in varlığını ve BM kararlarını kabul etmesinin yanı sıra SSCB'nin çözülmesi ve Körfez Savaşı'nın yaşanmasının ardında dünya dengelerinde meydana gelen değişiklikler sonucunda ABD, İsrail ile Filistin arasında bir barış antlaşması imzalanması için görüşmelerine hız vermiştir. 1990'lı yıllar boyunca süren ve Oslo Süreci olarak adlandırılan ve 2000 yılında Camp David zirvesine kadar uzanan bir görüşme süreci yaşanmıştır. Ancak bu yoğun görüşme ve antlaşma trafiği de bir sonuç vermemiş ve İsrail ile Filistin arasında nihai bir barış antlaşması imzalanamamıştır. 2000 yılının Eylül ayında İsrail'in ana muhalefet partisi başkanı

---

73 Noam Chomsky, *ABD, İsrail ve Filistin Kader Üçgeni, İstanbul, İletişim, 1993, s.31.*

74 Amnon Kapeliouk, *Sabra ve Şatila Katliamları, İstanbul, Yalçın Yayınları, 1985, s.22.*

75 Dedeoğlu, *a.g.e., s.70.*

76 Davutoğlu vd., *a.g.e., s.115.*

Ariel Şaron'un Harem-i Şerif'i ziyaret etmesi sonucu başlayan El Aksa İntifadası ile barış görüşmeleri dönemi kapanmıştır.

İsrail ile Filistin arasında barış görüşmelerinin kesintiye uğramasının ardından 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi binalarına yönelik düzenlenen saldırılar uluslararası ilişkiler açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu saldırılar sonucunda Ortadoğu'ya yönelik Büyük Ortadoğu Projesi'ni geliştiren ABD, bu proje kapsamında Ortadoğu'daki 22 ülkenin rejimlerinin ve sınırlarının değişeceğini açıklamıştır.⁷⁷ ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikası çerçevesi kapsamında İsrail-Filistin sorunu tekrar gündeme gelmiştir. ABD bu sorunu çözmek için girişimler başlatmış ve 2003 yılında nihai barış için bir 'Yol Haritası' belirlemiştir. Ancak bu girişimin de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yine ABD'nin çabaları ile taraflar ABD'nin Annapolis kentinde bir araya gelmişlerdir. Ancak bu görüşmeler, taraflar arasında bir nihai barış antlaşmasını getirmemiştir.

2.3 Yahudi Lobisi

1967 savaşından sonra İsrail'in ABD'nin Ortadoğu politikasında önem kazanması ve ABD politikalarının İsrail eksenli belirlenmesi, gerek ABD içinden gerekse dünya kamuoyundan yönelen eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu eleştiriler İsrail'in bölgede stratejik bir müttefik olması ve ABD içindeki Yahudi lobisinin ABD dış politikası üzerindeki etkisi üzerine odaklanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde de ABD'deki Yahudi lobisi ve ABD yönetimindeki etkisi genel hatlarıyla ele alınacaktır.

2.3.1. ABD'de Yahudi Toplumunun Oluşumu

Amerika Kıtası'nda Yahudi toplumunun oluşumu 15. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu tarih 1492 yılında Yahudilerin İspanya'dan sürülmesiyle başlamıştır. İspanya'dan sürülen Yahudiler, Hollanda sömürgesi olan Brezilya'ya yerleşmişlerdir. Daha sonra Brezilya'nın Portekiz'in eline geçmesiyle buradaki Yahudiler dağılmış ve Amerika kıtasında çeşitli yerleşimler oluşturmuşlardır. 1654'de Fransızların Hollanda kolonisi olan New Amsterdam'a (New York) Yahudi sığınmacıların getirilmesiyle

---

⁷⁷ Condoleezza Rice, *Transforming the Middle East*, *Washington Post*, 7 Ağustos 2003.

birlikte Yahudilerin günümüz ABD coğrafyasına ilk gelişleri başlamıştır. 1644 yılında İngiltere bölgeyi ele geçince daha önce hiçbir hakları olmayan Yahudilere sadece İngiliz vatandaşlarının yararlandığı haklardan değil kıtadaki kolonilerin yararlandıkları haklardan da faydalanma izni verilmiştir.⁷⁸ Böylece Kuzey Amerika'da Yahudi toplumsal varlığı başlamıştır.

ABD'deki varlıklarını her geçen gün güçlendirerek devam ettiren Yahudiler özellikle liman kentlerinde toplanmaya başlamışlardır. 1701'de New York'ta nüfusun yüzde 1'ini oluşturan Yahudiler ilerleyen dönemlerde silah, içki, demir ve cam gibi maddelerin ticaretini yapmışlardır.⁷⁹ Bir taraftan ticaretle uğraşan Yahudiler diğer taraftan toplumsal ve dini örgütlenmelerini de oluşturmaya başlamışlardır. Dini olarak henüz bütün haklarını elde edemeseler de Charleston, Philadelphia ve Newport gibi bazı eyaletlerde sinagoglar açmışlardır.⁸⁰

ABD'nin 1776'da bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Yahudilerin hakları da genişlemiş, ticari ve dini hakların yanı sıra politik haklar da elde etmeye başlamışlardır. Bazı eyaletlerde Yahudilere politik hayata katılma noktasında yasaklar getirilse de 1809 yılında Kuzey Carolina'da bir Yahudi avam kamarasına kabul edilmiştir. Ardından başka bir Yahudi 1826 yılında Baltimore Kent Konseyi'ne seçilmiştir.⁸¹

ABD'deki Yahudiler ticari, dini ve siyasi olarak örgütlenerek varlıklarını sürdürürken, diğer taraftan Avrupa kıtasından ABD'ye Yahudi göçünün devam etmesi nedeniyle buradaki Yahudi nüfusu da her geçen gün artmıştır. Yahudiler artan nüfusları ve toplumsal örgütlenmeleriyle ABD toplumunda yer edinmeye başlamışlardır. Ancak Yahudiler ABD iç savaşında bir bölünme yaşamışlardır. Bu savaşta Yahudilerin bir kısmı Kuzey tarafında bir kısmı da Güney tarafında savaşa katılmışlardır.⁸²

ABD'de Yahudi toplumunda yaşanan bu gelişmelere rağmen Avrupa'da da tam aksi gelişmeler yaşanmıştır. 1881 yılında Rus Çarı II. Alexander'a düzenlenen

---

⁷⁸ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi, Filiz Orman (çev.), İstanbul, Pozitif Yayınları, (tarih yok), s.346.*

⁷⁹ Johnson, a.e., s.349.

⁸⁰ Leon A. Jick, *The Americanization of the Synagogue: 1820-1870, Hanover, N.H.: Brandeis University Press, 1976, s.9-12.*

⁸¹ Johnson, a.g.e., s.435.

⁸² Arthur Hertzberg, *The Jew in America: Four Centuries of Uneasy Encounter, New York, Columbia University Press, 1989, s.133.*

suikastta Yahudilerin de yer aldığı ortaya çıkınca, Rusya'da Yahudi düşmanlığı yükselişe geçmiş ve antisemitizm devlet politikası haline dönüşmüştür. Bu nedenle Rusya'da yaşayan Yahudilere yönelik saldırılar başlamıştır. Rusya ve Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler büyük Yahudi göç dalgalarına neden olmuştur. Bu göç dalgası sonucunda 1881-1914 yılları arasında büyük çoğunluğu Doğu Avrupa ve Rusya'dan olmak üzere 2.5 milyon Yahudi Amerika'ya göç etmiştir.⁸³

1914'de savaşın başlamasıyla birlikte, Amerikan Yahudi Cemaati savaşın kurbanlarına yardım için bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanya ile birlikte Amerikan Yahudi toplumunun çeşitli kesimleri Amerikan Yahudi Yardım Komitesi'ni kurmak için bir araya gelmişlerdir. Savaş sırasında Amerikalı Yahudiler yardım olarak 63 milyon dolar toplamış ve Avrupalı Yahudilerin işlerine daha önce olmadıkları derecede müdahil olmuşlardır. Paris Barış Konferansı'nda Yahudi çıkarlarını temsilen yer almışlardır. Aynı zamanda, Amerikalı Yahudiler Siyonizm akımında çok daha aktif rol oynamaya başlamışlar ve bu onların dünya Yahudiliğinin geleceğinde daha önemli bir konuma gelmelerine yol açmıştır.⁸⁴

Avrupa'da Yahudi düşmanlığının artmasıyla birlikte yaşanan önemli bir diğer gelişme ise Almanya'da Nazi yönetiminin iktidara gelmesinin ardından Yahudilere yönelik başlattığı soykırımdır. Nazilerin iktidara geldiği 1933 yılından II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılına kadar yaklaşık 6 milyon Yahudi öldürülmüş ve Yahudiler ABD ve başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde ABD içindeki Yahudilerin çalışmaları sonucunda ABD içinde güçlü bir Yahudi kamuoyu oluşturulmuş ve Yahudiler, ABD halkının desteğini almıştır. Yahudilerin ABD'de oluşturdukları kamuoyu ve II. Dünya Savaşı'nda yaşanan olaylar nedeniyle 1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşu ABD tarafından desteklenmiştir.

ABD'deki Yahudi toplumunun örgütlenme ve kamuoyu oluşturma çabaları II. Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır. Yahudiler kurdukları birçok örgüt aracılığı ile hem ABD iç siyasetinde hükümetlerde yer almışlar hem de ABD'nin dış politikasına etki ederek özellikle ABD'nin Ortadoğu politikasında İsrail'in güvenliğini ve çıkarlarını

---

⁸³ Johnson, a.g.e., s. 434.

⁸⁴ Zenife Umerova, *Yahudi Lobisinin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2006, s.79.*

gözeten politikaların hayata geçirilmesi için yoğun çaba harcamışlardır. Yahudi toplumunun ABD dış politikasına yön verme uğraşlarının en önemli aracı ise lobi faaliyetleridir.

2.3.2. ABD’de Yahudi Lobisinin Oluşumu

Lobiler ve lobcilik faaliyetleri Amerikan siyasal sisteminin önemli araçlarından bir tanesidir. Lobiler ve lobcilik faaliyetleri ABD siyasal sisteminde yasalarla belirlenmiş meşru bir yöntemdir. ABD’de dini, siyasi, ekonomik, mesleki vb. hep grup kendi çıkarları doğrultusunda hükümet kararlarını etkileyebilmek için lobi faaliyeti yapabilir. Bu yüzden ABD’de çeşitli dini, siyasi, ekonomik vb. alanda faaliyet yürüten lobiler mevcuttur. Bu çeşitlilik içinde ABD’nin dış politikasına etki eden en önemli lobi Yahudi lobisidir. Yahudi lobisi ABD’nin Ortadoğu politikalarının oluşmasında İsrail’in güvenliğinin ve çıkarlarının göz önünde tutulmasında önemli etkenlerden birisidir. Amerikan siyasi hayatında, Yahudilerin önemli konumlara geldikleri ve önemli etkilere sahip oldukları görülmektedir. ABD nüfusunun yaklaşık yüzde 2’sini oluşturdukları halde Yahudilerin ABD siyasetindeki etkisi nüfuslarına oranla oldukça fazladır. ABD senatörlerinden 13’ünü Yahudiler oluşturmaktadırlar. Ayrıca ABD Kongresi’nde de 43 Yahudi görev yapmaktaydı.⁸⁵

Yahudilerin ABD’deki siyasi örgütlenmelerinin ve faaliyetlerinin tarihi 19. yüzyıla kadar götürülebilir. Bu yüzyılda Yahudiler, ABD Anayasası’ndan dini kısıtlamaların çıkarılmasında etkili rol oynadığından beri Amerikalı Yahudiler insan hakları, sosyal güvenlik, ekonomi ve hukuk alanlarında devletin her düzeyinde yer almışlardır.⁸⁶ Bu dönemde ABD’deki, Alman Yahudileri Landsmanshaftn’ı (Yahudi Kardeşlik Teşkilatı) kurdular. Ayrıca 1880’lerde Sosyalizm fikrini benimseyen Yahudiler Sosyalist Emek Partisi’nin yönetiminde de yer aldılar.

1906’da ise Amerika’daki Alman Yahudileri, bütün dünyadaki Yahudilerin davasını destekleyen Amerikan Yahudi Komitesi’ni (AYK) kurdular.⁸⁷ Bu yüzyılda da Yahudi örgütlenmelerinde Sosyalist düşünce ön plana çıkmaya devam etti. Bunun

---

⁸⁵ <http://www.haaretz.com/hasen/spages/810011.html>, (30.04.2008)

⁸⁶ Umerova, a.g.e., s.91.

⁸⁷ Lucy Dawidowics, *On Equal Terms: Jews in America, 1881- 1981*, Holt, Rinehart & Winston, 1982,s.21.

nedeni Avrupa'dan göç eden Yahudilerin çoğunlukla işçi ve yoksul olmaları ve Avrupa'da meydana gelen siyasal olaylardan etkilendikleri için oradaki fikirleri Amerika kıtasına da taşımalarıdır. ABD'de de işçi mahallerine yerleşen bu Yahudiler, burada bir işçi örgütü olan İşçi Dairesi'ni ve kadın haklarını savunan Kadın Sendikalar Birliği'ni kurdular. Ayrıca bu dönemde birçok gazete ve dergi de yayınlamaya başladılar.⁸⁸

Amerika'da Siyonizm fikrinin ortaya çıkması ve gelişmesi 20. yüzyılda başlamıştır. Bu yıllarda Amerika Siyonist Örgütü (ASÖ) kurulmuş ve Siyonizm faaliyetlerine hız verilmiştir. Bu örgütün başına ABD Başkanı Woodrow Wilson'un arkadaşı hukukçu Louis Dembitz Brandeis'in geçmesiyle birlikte Yahudiler arasında Siyonizm propagandası hız kazanmıştır. Siyonizmi savunanların yoğun faaliyetleri sonucu Siyonizm fikri ABD'de önemli ölçüde ilerleme sağlamıştır. Siyonizm fikrinin yaygınlaşmasıyla birlikte ABD'de yapılan çalışmalar sonuç vermiş ve ABD'nin Balfour Deklarasyonu'nu kabul etmesi sağlanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından bir yandan ABD'de Siyonizm fikrinin yaygınlaşması diğer yandan Almanya'da 1933'te Nazi iktidarı ile birlikte antisemitizmin yükselmesi ABD'deki Yahudilerin dikkatlerini Avrupa'ya ve Almanya'daki Yahudilerin durumuna yönleltmelerine neden olmuştur. ABD'deki Yahudi örgütleri, özellikle Amerikan Yahudi Birleşik Dağıtım Komitesi Avrupa'daki Yahudiler için yardım toplamaya başlamanın yanı sıra Avrupa'da ve Almanya'da yaşananları ABD kamuoyuna taşımak için yoğun çaba harcadılar. Ayrıca Yahudi örgütleri Amerikan hükümetinin Avrupa'daki Yahudilerin kaderinde daha etkili bir rol oynaması için çalışmalar yaptılar.

İki savaş arası dönemde İsrail Devleti'nin kuruluşu için İngiltere'nin desteğini arayan ve bunda da başarılı olan Yahudiler II. Dünya Savaşı ile birlikte ABD'ye yönelmişlerdir. Bu yönelimin iki temel noktası ise, İngiltere'nin Yahudilere mesafeli durması ve İngiltere'nin gücünü kaybetmeye başlaması nedeniyle savaş sonrası dönemde ABD'nin desteğinin öneminin farkına varılmasıdır. Bu nedenle Dünya Siyonist Örgütü, ABD'nin desteğini almak için çalışmalara başlamıştır. Ancak ABD

---

⁸⁸ Umerova, a.g.e., s.93-94.

içindeki Yahudiler bölünmüş durumdaydılar. Örneğin, ABD'deki Yahudiler arasında önemli bir etkinliğe sahip olan Amerikan Reformcu Museviliğin kurucusu Rabbi İ.M. Wise, Siyonizm'e karşı olduklarını açıklayarak Siyonizm fikrine destek vermemiştir.⁸⁹ Amerikan Yahudileri içinde Siyonizm'e karşı olan gruplar bulunsa da bunlar azınlıkta kalmıştır. Yahudiler içindeki genel eğilim Siyonizm'i destekleme yönünde olmuştur.

II. Dünya Savaşı'na doğru ilerleyen dönemde Avrupa'da Yahudi düşmanlığının artması ve savaş döneminde Yahudilerin soykırıma maruz kalması sonucunda ABD'deki Siyonizm hareketi yükselmiştir. 1941 yılında ABD'nin savaşa katılmasıyla birlikte ABD'deki Yahudi kuruluşları da çalışmalarına hız vermiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde 1942 yılında New York'ta Biltmore Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta bir program hazırlanarak, Filistin'de Yahudi devleti kurulması için çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır.⁹⁰ Bu konferansın ardından 1943 yılında 32 Yahudi örgütünün temsilcisi, savaş sonrası Yahudi isteklerinin temsil edilmesinde ve Yahudi Filistin'in kurulmasında Amerikan Yahudi toplumunun oynayacağı rolü kararlaştırmak için toplanmıştır. Bu toplantının sonucunda, 1.5 milyon Amerikan Yahudisini temsil eden ve ülke çapındaki 64 Yahudi örgütünden meydana gelen Amerikan Yahudi Konferansı kurulmuştur.⁹¹ Bu çatı örgüt aynı zamanda ABD'deki 'Yahudi Lobisi'nin kökenidir.

Savaşın ardından faaliyetlerine hız veren Yahudiler bu çalışmalarında başarılı olmuşlar ve Başkan Truman üzerinde etki ederek Filistin'e 100 bin Yahudi'nin göçüne izin vermesi için İngiltere üzerinde baskı kurmasını sağlamışlardır. ABD'nin bu talebi Filistin'de Arap-Yahudi çatışmasını artıracığı nedeniyle geri çevrilse de Yahudiler bu hamleyle ABD'yi soruna müdahil etmişlerdir. Yine Yahudi lobisinin çalışmaları sonucu BM'de İsrail devletinin kurulmasını öngören 181 sayılı karar kabul edilmiş ve İsrail'in kuruluşundan sonra ABD İsrail'i hemen tanımıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, Siyonizm ve İsrail Devleti'nin korunması fikri ABD'deki Yahudi politikalarının

---

⁸⁹ Peter Grose, *Israel in the Mind of America*, New York, Alfred Knopf, 1983, s.44.

⁹⁰ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap – İsrail Savaşları 1948-1988, I. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, (tarih yok), s.63.*

⁹¹ Umerova, a.g.e., s.134.

temelini oluşturmuştur. Amerikan Yahudi Komitesi ve Amerikan Yahudi Konferansı gibi Yahudi örgütleri yeni kurulmuş Yahudi devletine yardım ve ABD'nin siyasi desteğini sağlamak için Başkana ve Kongre'ye mektup gönderme, telgraf çekme gibi kampanyalar düzenlemişlerdir.⁹² Ayrıca Yahudi lobisinin çalışmaları sonucunda ABD kamuoyu Yahudileri desteklemiş ve ABD'deki birçok işçi sendikası, dini grup, çiftçi birlikleri gibi hiçbiri Yahudi olmayan, toplam üç bin örgüt İsrail'i destekleyen açıklamalar yapmışlardır.

2.3.3. ABD'de Yahudi Lobisi ve Faaliyetleri

ABD'deki Yahudi lobisi onlarca yerel dernek, yardım örgütü, sosyal ve siyasal organizasyonlar vb. kuruluşun ortaklaşa yürüttükleri faaliyetlerden meydana gelmektedir. ABD'deki Yahudi lobisinin çatı örgütü Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi adlı kuruluştur. Kısa adı AİHİK olan bu kuruluşun kökenini 1943 yılında kurulan Amerikan Yahudi Konferansı oluşturmaktadır. AİHİK'in görevi ABD'de İsrail adına halkla ilişkiler kampanyaları düzenlemek ve İsrail adına lobicilik faaliyetleri yürütmektir. AİHİK, ABD'de lobi faaliyetleri yürüten en büyük lobi kuruluşlarından bir tanesidir.

AİHİK, kurulduğu 1951 yılından itibaren her geçen yıl büyümüş ve muazzam bir güce ulaşmıştır. AİHİK, özellikle 1967 İsrail-Arap savaşından İsrail'in üstün çıkması üzerine gücünü artırmıştır. Kuruluşunda 50 bin dolar bütçesi olan örgüt 1970'lerde bütçesini 1.2 milyon dolara çıkarmıştır. Ayrıca aynı yıllarda üye sayısında da artış gözlenmiş ve örgütün üye sayısı 11 bine ulaşmıştır. İlerleyen dönemde AİHİK'in üye sayısı 55 bini aşmış ve bütçesi 30 milyon dolar olmuştur.⁹³ Çalışmalarında Kongre üyeleri üzerine yoğunlaşan AİHİK, Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları'nda ABD'nin Ortadoğu politikasını şekillendirilmek için çalışmalar yürütmektedir.

---

⁹² Umerova, a.e., s.96

⁹³ Esra Savan, *Foreign Policy Making Of United States And It's Policy On Palestinian-Israil Conflict In 1948-1981, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2003, s.49.*

AİHİK, senatörler, kongre üyeleri ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile iyi ilişkiler kurarak bu kişileri etkilemeyi ve ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında İsrail'in çıkarlarını savunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca AİHİK ve ona bağlı organizasyonlar medya, üniversiteler ve düşünce kuruluşları aracılığıyla Amerika'da İsrail lehine bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Bir yandan AİHİK, ABD yönetimini ve kamuoyunu etkileyerek İsrail'in çıkarlarını savunurken, diğer yandan İsrail karşıtı ya da İsrail'i eleştiren siyasetçileri baskı altına almaya ve sindirmeye çalışmaktadır.

AİHİK adına lobi yapanlar, İsrail lehine kararlar alınmasını sağlamak amacıyla Kongre'nin her üyesi ile görüşmekte, ABD-İsrail ilişkileri ve Ortadoğu ile ilgili her Kongre oturumuna katılmaktadırlar. Böylece ABD yönetiminde etkin olan senatörlerle, Kongre üyeleriyle ve ABD'nin dış politika yapımında etkin olan kişilerle yakın ilişkiler kurmaktadır.

Lobinin politikacılar üzerindeki en önemli etkisi seçim dönemi bunlara verdiği destektir. Yahudi lobisi seçim dönemlerinde desteklediği adaylar için bağış kampanyaları düzenleyerek bu adayların seçim harcamalarını finanse etmektedir. Bu bağışlar Yahudi lobisine bağlı Politik Eylem Komiteleri olarak adlandırılan kuruluşlar tarafında toplanmaktadır. Bu kuruluşlar ABD'nin birçok eyaletinde farklı farklı isimler altında örgütlenseler de hepsi Yahudi lobisine bağlıdır. Lobinin ve ona bağlı organizasyonların çalışmaları ve bağış kampanyaları sonucu 1982 yılında Senato seçimlerinde lobinin desteklediği 31 senatör adayından 28'i ve Kongre seçimlerinde desteklediği 73 adaydan 57'si seçimi kazanmıştır.⁹⁴ 1990'lı yıllarda İsrail lobisi Senato üyelerine 4.7 milyon dolar, Temsilciler Meclisi üyelerine ise, 2.9 milyon dolar bağış yapmıştır.⁹⁵

İsrail lobisinin İsrail yanlılarını desteklemek dışındaki önemli bir faaliyeti de İsrail aleyhtarı olan Kongre üyelerinin ya da Senato üyelerinin yeniden seçilmesini engellemektir. Lobi Kongre ve Senato'da İsrail ile ilgili yasa tasarılarına olumsuz oy veren veya İsrail'in politikalarını eleştiren temsilcilerin ve senatörlerin seçimleri bir

---

⁹⁴ Paul Findley, *ABD'de İsrail Lobisi*, çev. Mustafa Özcan, Dr. N. Ahmet Asrar, İstanbul, Pınar Yayınları, Ekim 1994. s.81.

⁹⁵ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, 3. Baskı, İstanbul, ALFA, 1997, s.250.

daha kazanmamaları için yoğun çaba harcamaktadır. Bu duruma örnek olarak İsrail aleyhtarı olan birçok Kongre üyesi ya da senatör lobinin çalışmaları sonucu bir daha seçilememiştir. Bu durumu İsrail lobisinden bir yetkili, İsrail'i eleştiren bir senatöre rakip olan başka bir senatör adayının seçimler için harcadığı 750 bin doların 685 bin dolarını kendilerinin topladığını açıklayarak ortaya koymuştur.⁹⁶

Diğer taraftan, Yahudi lobisi, İsrail ve ABD'deki Yahudi lobisi hakkında eleştirel konuşmalar yapan kişi ve kurumları takip etmekte ve bu kişi ve kurumlara karşı yıpratıcı çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda hareket eden Anti-Propaganda Ligi adlı bir örgütü bulunan Yahudi lobisi, bu örgüt aracılığı ile medyada, üniversitelerde ya da başka her hangi bir yerde İsrail aleyhtarı yapılan faaliyetleri takip etmektedir. Bu örgüt üniversitelerde İsrail karşıtı olan ya da Arapların lehine konuşan insanlar hakkında dosyalar hazırlamakta ve bu insanları engellemeye çalışmaktadır.⁹⁷ Bu çalışmalara paralel olarak yürütülen bir çalışma da 1983'te AİHİK tarafından yapılmıştır. Üniversite öğrencilerine bir anket yapan örgüt, ankette "İsrail aleyhtarı gruplara yardım eden herhangi bir fakülte belirtiniz. Bu yardım ne şekilde yapılmaktadır? Propaganda konuları nelerdir?" gibi sorular yönelterek üniversitelerdeki Yahudi muhaliflerini belirlemeye çalışmıştır.⁹⁸ Akademi üzerinde baskı kurmak için kullanılan diğer bir yol da İsrail'i eleştiren akademik kadroları ihbar etmek için oluşturulan bir internet sitesidir. 2002 yılında Yahudi olmayan fakat Yahudi taraftarı olan kişilerce kurulan bir İnternet sitesi aracılığı ile İsrail aleyhine konuşan öğretim görevlileri bu site aracılığı ile ihbar edilmiştir.⁹⁹

Benzer bir şekilde medya alanında da bu tür faaliyet yürüten kuruluşlar mevcuttur. Amerika'da Ortadoğu Hakkında Doğru Haber Verme Komitesi adlı örgüt de lobinin medya alanındaki organizasyonlarından biridir. Bu örgüt 2003 yılında İsrail'i eleştiren yayınlar yapan medya kuruluşlarına karşı 33 eyalette birden gösteriler düzenlemiştir.¹⁰⁰ Düşünce dünyasında hakimiyet kuran Yahudi lobisi ABD'deki en etkili düşünce kuruluşlarına da hakim durumdadır. ABD'deki önemli düşünce

---

⁹⁶ Umerova, a.g.e., s. 153.

⁹⁷ Findley, a.g.e., s.296.

⁹⁸ Findley, a.e., s.291.

⁹⁹ Stephan M. Walt, ve John J. Mearshemier, İsrail Lobisi Amerikan Dış Politikası, çev. Elif Ocak, İstanbul, Profil Yayınları, 2006, s.43.

¹⁰⁰ Walt, Mearshemier, a.e., s.40.

kuruluşları ya doğrudan Yahudi lobisine bağlıdır ya da Yahudi lobisinin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir.

ABD’de İsrail lehine çalışma yapan Yahudi lobisinin bu çalışmaları karşılıksız kalmamıştır ve lobi ABD yönetimi üzerinde kendi çıkarlarını hayata geçirecek düzeyde etki sağlamıştır. Bu etkinin sonucu olarak ABD, gerek uluslararası alanda siyasi olarak İsrail’i desteklemiş gerekse para ve silah yardımıyla İsrail ilk sırayı almıştır. ABD ile İsrail arasındaki ilişkilerde dönüm noktası olan 1967 savaşından sonra yaşanan 1973 Yom Kippur Savaşı’ndan günümüze kadar olan dönem içinde ABD, İsrail’e diğer devletlere yaptığı yardımlardan fazla yardım yapmıştır. ABD’nin İsrail’e doğrudan sağladığı toplam yardım 2003 yılı rakamlarına göre 140 milyar doları aşmıştır.¹⁰¹

ABD’nin İsrail’e uluslararası alandaki en önemli desteği BM Güvenlik Konseyi’nde olmuştur. ABD, 1982 yılından günümüze kadar BM Güvenlik Konseyi’ne gelen 32 adet İsrail’i eleştiren kararı veto etmiştir.¹⁰² Ayrıca yine lobinin çalışmaları sonucu ABD’nin İsrail’e yaptığı ekonomik yardımlar 1981’den itibaren, askerî yardımlar ise 1985 yılından itibaren karşılıksız hale dönüştürülmüştür. Ayrıca ABD’den yardım alan diğer devletler bu yardımları dört eşit taksit şeklinde alırken, bu durum İsrail için geçerli değildir. İsrail yardımları peşin olarak almaktadır. ABD’den yardım alan ülkeler bu yardımları ABD’de harcamak zorunda olmalarına rağmen bu zorunluluk İsrail için geçerli değildir. İsrail yardımların yüzde 25’ini kendi savunma sanayisini desteklemek için kullanma hakkına sahiptir. İsrail’e sağlanan diğer bir ayrıcalık da askeri yardımlarda İsrail’in istediği silahların verilmesidir. ABD Dışişleri Bakanlığı 1986 yılında İsrail’le ilgili yasa tasarısı hazırlarken, yazılı olarak AİHK’den ne tür silahları ve yardım paketi talep ettiklerini bildirmelerini istemiştir.¹⁰³

Yahudi lobisinin ABD üzerindeki etkisini eski bir senatör “Burada AİHK’in size sunduğunun dışında ayrı bir İsrail politikası uygulayamazsınız” diyerek ortaya koymuştur. ABD Başkanı George W. Bush’un AİHK’in her yıl düzenlediği toplantısında “ABD canlı bir Yahudi devleti olarak İsrail’in güvenliğine kendisini adamakta ve ben de kendimi adamaktayım. İsrail demokrasidir ve dosttur ve kendisini

---

¹⁰¹ Walt, Mearshemier, a.e., s.11.

¹⁰² Walt, Mearshemier, a.e., s.12.

¹⁰³ Umerova, a.g.e., s. 156.

terörden korumak için her hakka sahiptir”¹⁰⁴ sözleri ABD–İsrail ilişkilerinin ve ABD’deki Yahudi lobisinin etkinliğinin boyutlarının anlaşılması açısından önemlidir. ABD’deki Yahudi lobisi güçlü bir örgütlülüğe ve elindeki büyük maddi imkanlara sahip olmasının yanı sıra politik alandan üniversitelere ve medyaya kadar uzanan geniş bir alanda sağladığı etki ile ABD’nin Ortadoğu politikası üzerinde etki edebilmekte ve her şart altında ABD’nin İsrail’i desteklemesini sağlayabilmektedir.

2.4. Amerikalı Arap Lobisi

2.4.1 Amerika’da Arap Toplumunun Oluşumu

Arapların Amerika kıtasına gelişlerinin tarihinin 15. yüzyıla kadar uzandığı belirtilmektedir. Bu yüzyılda kıtayı keşfeden İspanyolların bu keşiften sonra köle olarak Arapları, Amerika kıtasına getirdiği ileri sürülmektedir.¹⁰⁵ Bununla birlikte başka bir görüş, İslam’ın Amerika kıtasına bundan yaklaşık 800 yıl önce yani 12. yüzyılda gelmiş olabileceğini ileri sürmektedir.¹⁰⁶ Ancak gerçek anlamda Arapların göçü Amerikan Göçmenlik Bürosu’nun verilerine göre Osmanlı İmparatorluğu’ndan 1820 yılında gerçekleşmiştir.¹⁰⁷ Arapların kitlesele olarak Amerika’ya gelişleri ve burada yerleşmeleri 19. Yüzyılda ‘Büyük Göç’ olarak adlandırılan göç dalgasında başlamıştır. Bu göç dalgasında büyük çoğunluğu Güney ve Doğu Avrupa’dan yaklaşık 20 milyon insan Amerika’ya göç etmiştir. Bu göç kabileleri arasında o dönem Büyük Suriye olarak adlandırılan ancak günümüzde Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün şeklinde bölünmüş bölgede yaşayan yaklaşık 95 bin kişi yer almaktadır. 1880’de başlayan 1900 ile 1924 yılları arasında büyüyen bu göç dalgasının sonunda 1924 yılında ABD’de yaşayan Arapların sayısı 200 bini aşmıştır.¹⁰⁸

Amerika’ya göç eden bu Arap nüfusu içinde Müslümanların yanı sıra diğer dinlerden insanlar da bulunmaktadır. Ayrıca o dönemde bir Arap bilinci gelişmediği için Araplar kendilerini geldikleri yere göre adlandırıyorlardı. Özellikle ilk göçmenler kendilerini Arap’tan çok Suriyeli, Lübnanlı gibi geldikleri ülkelere göre ya da

---

104 President Speaks to the American Israel Public Affairs Committee

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040518-1.html>.

105 <http://www.arabamericanmuseum.org/Arab+American+History.id.150.htm>, 17.09.2008

106 Asma Gull Hasan, American Muslims The New Generation, New York, Continuum Publish, 2002, s.17.

107 İlhan Kaya, Müslüman Amerikalılar Göç, Kimlik ve Entegrasyon, Ankara, Dipnot, 2007, s. 46.

108 <http://www.arabamericanmuseum.org/Arab+American+History.id.150.htm>, 17.09.2008.

mezheplerine göre tanımlıyorlardı. Bu nedenle Amerika'daki Arap toplumu oldukça heterojen bir yapıya sahipti.

Ancak I. Dünya Savaşı sonrasına kadar birbirilerine mesafeli davranan Arap toplumunda, savaş sonrası yeni göçlerin de etkisiyle birlikte yakınlaşmalar başlamıştır. Savaş sonrası Osmanlı İmparatorluğu topraklarının parçalanması sonucunda Arap toplumu arasındaki yakınlaşma artmıştır. Bu nedenle Amerika'daki Arap toplumundan ancak bu dönemden sonra bahsedilebilir. Ayrıca Araplar ABD'de doğmuş ve buranın eğitimi ve kültürü ile yetişmiş yeni kuşaklara sahip olmalarından sonra daha güçlü bir kimlik ve bütünleşme ihtiyacı duymuşlardır. Bu dönemden sonra da Amerika'daki siyasi süreçlere dahil olmaya ve Amerikan toplumundaki Arap imajını geliştirmeye çalışmışlardır.

Amerika'daki Araplardan bahsederken her ne kadar bir toplum olsalar da tamamen homojen bir yapıya sahip değillerdir. Buradaki Araplar kendi içlerinde Hıristiyan, Şii ve Sünni olarak ayrıışmışlardır. Dini ayrıışmanın yanı sıra ülkelerine göre de çeşitli ayrılıklar mevcuttur. Araplar kendilerini her ne kadar Arap olarak tanımlasalar da Lübnanlı, Mısırlı, Ürdünlü vb. bir ayrıışma da söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında Hıristiyan Araplar Amerikan toplumuyla çok daha çabuk ve sıkı bir entegrasyon yaşamışlardır. Ancak bu durum Müslüman Araplar için geçerli değildir.

Arapların Amerika'ya göç nedenlerinin başında ekonomik zorluklar ve ardından da I. Dünya Savaşı'nın etkileri gelmektedir. Bu nedenlerle göç eden ilk kuşak Arapların amacı ekonomik gelişme sağlamak ve tekrar ülkelerine dönmektir. Ancak ilk giden kuşak geri dönmedi ve Amerika'da yerleşerek kalıcı oldular. İlk göçmenler kendilerini ABD'de misafir olarak gördükleri için ne iç politikayla ne de dış politikayla ilgilendiler. Bu Araplar kendilerini Osmanlı İmparatorluğu'na mensup olarak görüyorlardı. I. Dünya Savaşı sonrası ülkeye gelen ve ikinci kuşak Araplar olarak tanımlanan yeni ise göçmenler Amerikan toplumu ile kaynaşmanın kendi çıkarlarına olacağına inandılar. Çünkü bu kuşak ilk kuşak gibi geri dönmek için gelmemiştir. Yerleşmeye gelen bu ikinci grup Araplar, Amerikan toplumuyla uyum sağladı, hatta ABD ordusunda yer alarak Küba'da ve Filipinler'de ABD ordusunda savaştılar.

Yeni kuşakların yetişmesiyle birlikte Araplar, II. Dünya Savaşı'na kadar Amerikan toplumuyla kaynaşmış ve ABD'ye tamamen yerleşmiştir. Özellikle Amerika'ya gelen Arap entelektüelleri kendilerini Arap olarak ya da Michel Eflak tarafından ortaya atılan Pan-Arabizm siyasi hareketine mensup Pan-Arap olarak ifade ediyorlardı. İsrail-Filistin sorununun ortaya çıkmasının ardından gelişen Arap kimliği bilinci 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Arapların İsrail tarafından ağır bir yenilgiye uğratılması ABD'deki Arapların, politik kimliğinin şekillenmesini sağladı. Bu ağır yenilgi ABD'deki özellikle üçüncü jenerasyon Araplar arasında Arap kimliğinin oluşmasına neden olmanın yanı sıra Araplar arasında politikleşmeyi de artırdı. Böylece ABD'deki Araplar kendilerini Suriye ya da Lübnan kökenli Amerikalı veya Şii ya da Sünni olarak tanımlamak yerine Arap olarak tanımlamaya başladılar.

Amerikalı Arapların sayısı hakkında çeşitli rakamlar ileri sürülmektedir. Kimi verilere göre, Amerikalı Arapların sayısı 3 milyon ile 3.5 milyon arasında değişmektedir. Diğer yandan, Amerikan Sayım Bürosu'nun 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre sayımda kendisini Arap olarak kaydettirenlerin sayısı 1 milyon 189 bin 731'dir.¹⁰⁹

Sayım sonuçlarına göre ortaya çıkan Arap nüfusunun ulusal kökenlerine göre dağılımına bakıldığında Lübnanlılar yüzde 37, Mısırlılar ve Suriyeliler yüzde 12, Filistinliler yüzde 6, Ürdünlüler, Faslılar ve Iraklılar yüzde 3 ve diğer Arap grupları da yüzde 24 olarak dağılmaktadır.¹¹⁰

2.4.2 Amerikalı Araplar ve Lobi Faaliyetleri

Arapların Amerika'da verdikleri ilk mücadele vatandaşlık hakkı içindir. ABD'nin 1750 tarihinde kabul ettiği Vatandaşlık Sözleşmesi'ne göre Asyalılar Beyaz Irk'tan olmadıkları için vatandaşlığa kabul edilmiyorlardı. Vatandaşlık hakkı almak için başvuruda bulunan Arapların bu başvuruları geri çevriliyor ve vatandaşlık hakkı verilmiyordu. Ancak Arapların uzun yıllar verdiği mücadele sonucunda 1924 yılında Araplar Beyaz Irk olarak kabul edildiler ve bu tarihten itibaren de vatandaşlık hakkı elde ettiler.

---

¹⁰⁹ Kaya, a.g.e., s. 85.

¹¹⁰ Kaya, a.e., s.86.

Arap Amerikalılar sosyal yardımlaşma, çalışma saatlerinin düşürülmesi gibi nedenlerle ABD’de 20. yüzyılın başında yaşanan işçi grevlerine aktif olarak katıldılar. Hatta kiliselerde düzenlenen grev toplantılarına katılıp bu komitelerde yer aldılar. Sosyal haklar için oluşturulan işçi birliğinin 30 bin üyesinin 2 bin 500’ü Araplardan oluşmaktaydı ve yaşanan olaylar sırasında iki Arap üye de hayatını kaybetti.

Arapların Amerikan toplumuyla kaynaşmaları sonucunda bir kısım Araplar özellikle de Hıristiyan Araplar, Arap kimliğini tamamen kaybederek Amerikalılaştılar. Bu gruplar kökenleri ile ilişkilerini tamamen keserek asimile oldular ve Arapların ülkelerine yönelik faaliyetlerinde apolitik kaldılar. Hatta Lübnanlı Hıristiyan Arapların oluşturduğu Amerikan Lübnan Birliği (ALB) gibi örgütler İsrail ile birlikte hareket etmekte, Arap lobi örgütlerini Amerikan aleyhtarı olmakla suçlamaktadır.¹¹¹

Geriye kalan Araplar ise Arap coğrafyasına yönelik düşüncelerini yüksek sesle açıklayamadılar. Bunun nedeni Amerikan siyasetindeki hakim İsrail yanlısı görüşe karşı gelmenin yaratacağı sosyal ve ekonomik tepkilerin sonuçlarından çekinmeleridir. Ancak bu politik havaya rağmen 1967 yılında, Demokrat ve Cumhuriyetçileri bilinçlendirmeyi amaçlayan Amerikalı Arapların Üniversite Mezunları Derneği (AAÜMD) gibi organizasyonlar oluşturdular. Bu organizasyonun amacı Arap kimliği ve Arap Amerikalılar hakkında bilgi sağlamak; Arap ülkelerini, Arap entelektüellerini ve siyasi liderleri Amerikan politikaları ve siyasi gelişmeler hakkında bilgilendirmektir. Bu organizasyon ABD’deki Arap Amerikalıların ilk politik organizasyonu olarak değerlendirilebilir.

AAÜMD’nin ardından başlayan Arap Amerikalıların örgütlü olarak Arap haklarını savunma mücadelesi 1972 yılında Ulusal Arap Amerikan Derneği’nin (UAAD) kurulmasıyla devam etti. Yahudilerin lobisi AİHİK’i model olarak kurulan Ulusal Arap Amerikan Derneği’nin iki temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar; Arap ülkeleri ile ABD arasında ekonomik ve askeri ilişkileri geliştirmek ve ABD üzerindeki İsrail etkisini azaltmaktır. Arap lobisi bu amaçlarına ulaşmak için yoğun çaba harcarsa

---

111 Arı, Amerika’da Siyasi Yapı, Lobiler ve Dış Politika, s.256.

da Yahudi lobisi kadar etkin olamamıştır. Maddi olarak güçlü olsa da Arap lobisi, Kongre üyeleri ve Senatörlerle yakın ilişkiler kurmakta başarısız olmuştur.¹¹²

UAAD'nın ardından 1980 yılında Amerikalı Senatör James Abourezk tarafından kurulan Amerikan - Arap Ayrımcılığa Karşı Komite (AAAKK) adlı bir komite kuruldu. Bu komitenin amacı medyadaki Araplar hakkındaki negatif imajın kırılması ve sosyal ve politik alandaki Arap ayrımcılığına son verilmesini sağlamaktır.

1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi ABD'deki Arap Amerikalıların oluşturduğu AAAKK ve UAAD gibi örgütlere katılımlarda artış sağladı. Ancak yeni katılımların olması bu grupların politik etkinliğini artırmadı. Ne İsrail'in Şabra ve Şatila kamplarında yaptığı katliamların kınanması ne de ABD'nin İsrail'e verdiği yardımların engellenmesinde bu örgütler Amerikan yönetimi üzerinde baskı sağlayamadı. Bu başarısızlığın ardından Arap Amerikalılar arasında ABD politikalarını değiştirebilme konusunda umutsuzluk hakim oldu.

İsrail'in Lübnan'ı işgalinin ardından yaşanan başarısızlık sonucunda AAAKK'nin kurucularından James Zogby bu organizasyondan ayrılarak Filistin asıllı George Salem ile birlikte Arap Amerikan Enstitüsü (AAE) adlı organizasyonu kurdu. Bu organizasyon farklı siyasi partilerde siyaset yaparak amaca ulaşmayı öngörüyordu. Bu nedenle Zogby Demokrat Parti'ye, Salem ise Cumhuriyetçi Parti'ye katıldılar. AAE'nin amacı Arap Amerikalılar için Demokrat, Cumhuriyetçi ya da bağımsızlardan oluşan siyasi bir çevre yaratmayı hedefleyen AAE, Amerikan toplumunda yaşayan Araplar hakkındaki imajı düzelmek istedi, ancak başarılı olamadı. Amerikan toplumundaki Arap imajı ve siyasi ayrımcılık, İsrail lobisinin de faaliyetleriyle devam etti. Hatta seçim kampanyaları için toplanan bağışlar partiler tarafından kabul edilmedi. Amerikalı Araplar, mücadeleden vazgeçmedi ve daha etkili bir güç olmak ve ABD politikalarına müdahale edebilmek için çeşitli niteliklerdeki örgütlerden 12 tanesinin üye olarak, dört tanesinin de gözlemci olarak katıldığı Arap-Amerikan Örgütleri Başkanlık Konseyi'ni oluşturdu.

---

112 Nurdoğan Rigel, Rüya Körleşmesi, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.205.

Kısaca Amerikalı Arap toplumu, bu ülkeye ilk geldiği dönemlerle karşılaştırıldığında günümüzdeki ekonomik, eğitim, politik yapısıyla önemli yol katetmiştir. Ancak 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki İkiz Kulelere yapılan saldırı Amerikan toplumunun Araplara bakışında ciddi bir değişim yaratmıştır. Amerikan toplumunda, Amerikalı Araplar saldırıyı yapanlarla aynı şekilde değerlendirilmiş ve Amerikalı Araplara karşı toplumda bir ön yargı gelişmiştir. Yaşanan bu durum her ne kadar Amerikalı Arapları dışlayıcı bir hal alsada bu gelişmeler Amerikalı Arapları daha da yakınlaştırmıştır. Ancak Amerikalı Araplar ellerinde bulunan ekonomik güce ve her geçen gün geliştirdikleri örgütlü yapılarına rağmen hala Amerikan politikasına müdahale etmekten ve Yahudi lobisi ile mücadele edecek güçten uzaktır.

BÖLÜM III

İSRAİL-FİLİSTİN BARIŞ SÜRECİNİN TEMEL MESELELERİ

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte soğuk savaş dönemi sona ermiş, iki kutuplu yapı ortadan kalkmış ve ABD dünyanın tek süper gücü ve hakimi olmuştur. Böylece dünya yeni bir döneme girmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu Bölgesi'nde de taşlar yerinden oynamış ve yeni dengeler kurulmaya başlamıştır. Bölgesinin en önemli sorunu olan İsrail-Filistin sorunu da yeni politik atmosferde ortaya çıkan şartların etkisiyle birlikte farklı bir hal almış ve sorunun tarafları barış görüşmeleri için masaya oturmuşlardır.

Bu dönemde Ortadoğu Bölgesi'nde yaşanan en önemli gelişme Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgal emesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi'dir. Irak lideri Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan bu kriz, kısa sürede dünyanın gündemine oturmuştur. Kuveyt'in işgali sadece bölgeyi değil petrol kaynaklarının denetimi ve bölgede yeniden kurulma sürecinde olan dengeler nedeniyle tüm uluslararası sistemi ilgilendirmekteydi. Bu nedenle ABD, BM'yi ve bölgedeki bazı Arap Devletleri'nin de desteğini alarak çok uluslu bir askeri güç oluşturmuştu. Irak'ın, BM'nin aldığı kararlara uymaması ve Kuveyt'i terk etmemesi üzerine ABD öncülüğünde askeri hareket başlatılmıştır. Beş gün süren hava ve dört gün süren kara harekatı sonrasında Irak, Kuveyt topraklarından çıkarılmıştır.¹¹³

Körfez Krizi, bölgede yaşanan gelişmeler ve saflaşmalar açısından ele alındığında önemli bilgiler içermektedir. Bu kriz sırasındaki en önemli konu SSCB'nin de ABD ve BM ile birlikte hareket etmesidir. SSCB Başkanı Mihail Gorbaçov ülkesinin tutumunun diğer Güvenlik Konseyi üyeleri ile aynı olduğunu açıklamış ve Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınamıştır.¹¹⁴ Bu işgalin ortaya çıkardığı diğer önemli bir nokta da Arap Devletleri arasında farklılıklar olsa da, bu devletlerin ABD ve koalisyon güçlerini desteklemeleridir.

---

¹¹³ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994, Ankara, İmge, 2005, s.570.*

¹¹⁴ Alain Gresh, *Dominique Vidal, Ortadoğu Mezopotamya'dan Körfez Savaşı'na, çev., Hamdi Türe, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1991, s.133.*

Dünya ve Ortadoğu'daki tüm bu gelişmeler ve saflaşmalar sonucu gerek İsrail hükümeti, gerekse Filistinlilerin temsilcisi FKÖ yaşananları yeniden değerlendirmek zorunda kalmışlardır. Savaş sonrasında ortaya çıkan şartların zorlaması ve ABD'nin çabaları sonucunda taraflar barış görüşmelerine başlama kararı almışlardır.

1982 yılında Lübnan'dan çıkarılmasından sonra üstlenebileceği bir ülke bulmakta zorlanan FKÖ, Saddam Hüseyin'in Irak'ın kapılarını açması nedeniyle Irak'ın Kuveyt'i işgalini desteklemiştir.¹¹⁵ Ancak FKÖ'nün bu tutumu diğer Arap ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve FKÖ maddi ve siyasi desteğini kaybetmiştir. Diğer taraftan Irak'ın yenilmesi ve FKÖ'nün Irak'ın desteğini de kaybetmesi sonucunda FKÖ, ABD'nin ara buluculuğu ile barış görüşmelerine başlamak zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan savaş sırasında Irak'ın İsrail'e yönelik füze saldırıları düzenlemesine rağmen İsrail, bütün askeri kapasitesine rağmen ABD'nin engellemesiyle savaş dışında kalmıştır. ABD'nin bu tutumunun temel nedeni, İsrail'in Irak'a yönelik bir saldırısının Arap Devletleri ile ABD arasında kurulan ittifaka zarar vereceğini düşünmesidir. Arap Devletleri her ne kadar Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı çıksalar da, İsrail'in Irak'a yönelik bir saldırısını desteklememişlerdir. Bu durumun farkında olan Saddam Hüseyin de İsrail'e yönelik düzenlediği füze saldırıları ile İsrail'i savaşın içine çekmeye çalışmıştır. Böylece ABD ile Arap Devletleri arasındaki ittifakı bozmayı amaçlamıştır. Ancak yaşanan bu gelişmeler sonucunda İsrail'in her ne olursa olsun Ortadoğu'da bir hedef olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Irak savaşından sonra ABD, kendisinin bölgede etkin olmak için Arap Devletleri ile kuracağı ilişkilerde İsrail-Filistin sorununun önemli bir engel olduğunu görmüştür. Bu nedenle ABD, savaş sonrası dönemde İsrail-Filistin sorununun çözümüne eğilmiştir.¹¹⁶

ABD'nin soğuk savaş sonrası taraflar arasında barışı sağlama çabaları Madrid Konferansı ile başlamıştır. Kongre'de yaptığı bir konuşmada ABD Başkanı George W. Bush, Araplar ile İsrail arasındaki uçurumun kapatılmasını ve 242 ve 338 sayılı

---

¹¹⁵ *Gres ve Vidal, a.g.e., s.137.*

¹¹⁶ *Henry Kissinger, Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, çev., Tayfun Evyapan, Ankara, Metu Press, 2002, s.172.*

*1967 Savaşı sonrasında alınan 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile 1973 savaşı sonrasında alınan 338 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngörmektedir.

kararlara* dayanan, tarafların karşılıklı tanıma ve bir arada yaşamasını kapsayan bir anlaşmayla bu sorunun çözülmesi gerektiğini açıklamıştır.¹¹⁷ Bush'un bu açıklamasının ardından ABD'nin girişimleri sonucunda, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı 'barış karşılığında topraklardan çekilme' kararlarını temel alan Madrid Konferansı başlamıştır. Konferans İsrail'in, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin ile iki taraflı; silahların kontrolü, ekonomik gelişme, su, mülteciler ve çevre konularında ise çok taraflı görüşmeler başlatılmasını kapsıyordu. 3 Kasım 1991 tarihinde Madrid'de düzenlenen konferansla başlayan süreç, kesintilere uğrasa da Arapların ve İsrail'in doğrudan görüşmeleri açısından sembolik bir öneme sahiptir.¹¹⁸ Diğer taraftan Madrid Süreci, Oslo Süreci olarak adlandırılan barış görüşmelerinin temelini oluşturması açısından da önemlidir.

ABD seçimlerinde başkanlık koltuğuna oturan Demokrat Başkan Bill Clinton döneminde İsrail-Filistin barış görüşmeleri önemli mesafe katetmiştir. 1993 yılında Oslo Antlaşması ile başlayan bu süreç, bir dizi anlaşmanın imzalanması ile devam etmiş, ancak 2000 yılında nihai barışa ulaşmak için yapılan Camp David görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine sona ermiştir.

Clinton'un ardından iktidara gelen Cumhuriyetçi Başkan Bush döneminde, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik düzenlenen saldırılar sonucunda dünyada yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde ABD, terörizmle mücadele konsepti çerçevesinde Ortadoğu bölgesini merkez alan politikaları hayata geçirmeye başlamıştır. ABD, bu yeni dönem politikaları içinde bölgenin önemli sorunlarından biri olan İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik girişimlerde de bulunmuştur. 'Yol Haritası' olarak adlandırılan bir barış planı başlatılmış, ancak bu plan başarılı olamamıştır. Bu planın başarısız olmasının ardından Başkan Bush'un daveti üzerine taraflar ABD'de Annapolis kentinde bir araya gelmişlerdir. Ancak bu görüşmeden de bir sonuç alınamamıştır.

---

¹¹⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.864.

¹¹⁸ http://www.filistanbul.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=55

Demokratların ya da Cumhuriyetçilerin dönemlerinde barış görüşmelerini incelerken gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da Ortadoğu'daki değişen koşullardır. Demokrat Parti döneminde Filistinlilerin 1987 yılında başlattığı İntifada devam etmektedir. Diğer taraftan Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu Körfez Savaşı yaşanmıştır. Cumhuriyetçi Parti dönemine baktığımızda ise 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal etmesinin yanı sıra Ortadoğu Bölgesi'nde Filistin İntifada'sının ve savaş atmosferinin yaşandığı bir dönemdir. Ayrıca Filistin'de yapılan seçimlerde HAMAS'ın seçimleri kazanması Filistinli örgütler arasında çatışmaların yaşanmasına ve Filistin topraklarının FKÖ ile HAMAS arasında bölünmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti iktidarlarında ABD'nin dış politikasında İsrail-Filistin sorunu incelenecektir. Bu dönemde taraflar arasında çatışmaya neden olan Kudüs'ün statüsü meselesi, mülteciler sorunu ve İsraili yerleşimciler sorunları ve barış görüşmeleri ele alınacaktır. İsrail-Filistin sorunu birçok başlık altında ele alınarak incelenebilir. Ancak ele alınan bu konularda taraflar arasında kesin bir anlaşmaya varılsa da, bazı temel konularda anlaşmaya varılamadığı sürece İsrail-Filistin sorunu nihai bir çözüme kavuşturulamaz.

3.1. Kudüs Meselesi

İsrail-Filistin barış görüşmelerinin en önemli başlığını Kudüs kentinin statüsü oluşturmaktadır, çünkü Kudüs meselesi çözülmeden diğer müzakere konularında tam bir mutabakata varılsa da İsrail-Filistin sorunu çözülemeyecektir. Kudüs Sorunu aslında kutsal yerlerin denetimi ve kime ait olacağı meselesidir. Daha da indirgenmek istenirse Kudüs Meselesi Mescid-i Aksa Meselesi olarak ele alınabilir.

Kudüs kentinin tarihi M.Ö. 4000 yılına kadar uzanmaktadır. Tarihi bilgilere göre, yaklaşık M.Ö. 1900 yılında Hz. İbrahim Kudüs'ü ziyaret etmiştir. M.Ö. 11. yüzyılda Hz. Davud şehri ele geçirdi ve kendi devleti için başkent yaptı. Bu dönemde Mescid-i Aksa inşa edildi. Hz. Süleyman'dan sonra krallık İsrail ve Yehuda diye iki ayrı krallığa bölündü ve Kudüs Yehuda krallığının başkenti oldu. Bu krallık M.Ö. 586'da Babil krallığı tarafından yıkılarak Kudüs yerle bir edildi. Şehirde yaşayan Yahudiler de

Babil'e yani bugünkü Irak'a sürüldü. M.Ö. 538'de şehir Perslerin eline geçince, Persler Yahudilerin yeniden bölgeye dönmelerine izin verdiler. M.Ö. 332 yılında şehri Makedonya kralı Büyük İskender ele geçirdi. M.Ö. 64 yılında da Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine geçti.¹¹⁹

Perslerin Kudüs'ü ele geçirmelerinden sonra yeniden bu şehre dönmelerine fırsat verilen Yahudiler M.Ö. 138'de ayaklandılar. Bu ayaklanma M.Ö. 135 yılında Bizans komutanı Hadrien tarafından bastırıldı ve şehir ikinci kez yıkıldı. Hadrien şehri daha sonra yeniden inşa etti. Yahudiler, M.Ö. 66 yılında Bizans'a karşı yeni bir ayaklanma başlattılar. Bu ayaklanma dört ay sürdü ve ayaklanmanın bastırılmasından sonra Yahudiler şehirden sürüldü. Böylece Kudüs asırlarca bu bölge ile birlikte Roma ve Bizans devletinin hakimiyetinde kaldı. Persler 614 tarihinde Kudüs'ü tekrar ele geçirdiler. Ancak 627 yılında Bizanslılar şehri Perslerden geri aldılar.¹²⁰

Kudüs, 638 yılında Hz. Ömer tarafından Bizanslıların elinden alınarak İslam devletinin topraklarına dahil edildi. Bu tarihten sonra Kudüs, 1099'da Haçlı işgaline kadar Müslümanların denetiminde kaldı. 1187 yılında Kudüs tekrar Müslümanlar tarafından ele geçirildi. Daha sonra Kudüs, 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimine geçti.¹²¹ Ancak bu hakimiyet I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdü. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı kaybetmesi üzerine Kudüs 1917 yılında İngiltere'nin denetimine girdi. Savaş sonrası Yahudilerin Kudüs'ü de içine alan bölgede Yahudi devleti kurma çabaları sonucunda buraya Yahudi göçüne izin verildi.

Yahudilerin Filistin'deki varlıkları uzun zaman öncelere kadar uzansa da bu bölgede Yahudi nüfusu özellikle I. Dünya Savaşı sonrası dönemde önemli artış göstermiştir. Savaş sonrası dönemde yaklaşık 100 bin Yahudi bölgeye gelmiş ve Filistin'deki Yahudi nüfusu yüzde 10'dan yüzde 17'ye yükselmiştir.¹²² İlerleyen dönemlerde Yahudilerin Kudüs sınırları içine yerleşmeleriyle birlikte bu kentteki nüfus

---

¹¹⁹ Turan Kışlakçı, 'Yıkımın eşiğindeki kutsal kent: Kudüs', <http://www.dusuncegundem.com/sayi-28/dosya-yikimin-esigindeki-kutsal-kent-kudus.html>

¹²⁰ Ahmet Ağrakça, 'Filistin: İslam Tarihi Boyunca Kudüs'ün İşgali', *Kudüs Dergisi*, Sayı: 1, Bahar 2003.

¹²¹ Orhan Koloğlu, 'Üç Dinin Kutsal Kenti', *Popüler Tarih Dergisi*, Ekim 2000, Sayfa: 56-61.

¹²² *The State of Jerusalem, DPR Study, United Nations, New York, 1997*, <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/796f8bc05ec4f30885256cef0073cf3a/533b4714451b48bf0525651b00488d02!OpenDocument>

oranı artmış ve 34 bin civarında olan Yahudi nüfusu 53 bini geçmiştir.¹²³ 1936 yılına gelindiğinde ise Filistin'deki Yahudi nüfusu 200 bin kişiden 400 bin kişiye yükselmiştir.¹²⁴ Günümüzde ise Kudüs'te ..... Yahudi yaşamaktadır.

Kudüs kentinin önemi üç semavi din açısından kutsal kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Museviler için Kudüs'ün tarihi Hz. Musa'nın, Yahudileri Mısır'da Firavun'un baskısından kurtarıp Filistin topraklarına getirmesiyle başlar. Yahudiler tarafından "Vaat Edilmiş Topraklar" olarak kabul edilen bu bölgede, Hz. Süleyman'ın inşa ettiği Süleyman Mabedi'nin kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılardan ayakta kalan tek parça günümüzde Mescid-i Aksa'nın batı kısmında kalan ve Yahudilerin kutsal kabul ettikleri Ağlama Duvarı'dır. Bu duvar Yahudilerin Hac ziyareti yaptıkları yerdir.¹²⁵

Kudüs Hıristiyanlar açısından da önemli bir mekandır. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek öldürüldüğü mekan olan ve Hz. Meryem'in yaşadığı topraklar olan Filistin ve Kudüs kenti, Hıristiyanlar için de kutsaldır. Kudüs'e gelip kendi inançları için kutsal kabul edilen yerleri ziyaret eden Hıristiyanlar, hacı olduklarına inanmaktadırlar. İlk Hıristiyan Konsülü burada M.S. 51 yılında toplanmış ve Yahudilik ile Hıristiyanlık arasındaki ayrım çizgisi giderek keskinleşmiştir.¹²⁶

Müslümanlar için ise Mescid-i Aksa'nın Hz. Peygamber'in Miraç olayının gerçekleştiği mekan olması ve Müslümanların namaz kılarken ilk yöneldikleri yer olması sebebiyle kutsal kabul edilmiştir. Bu konuda Kur-an'daki ayetler ile Hz. Muhammed'in hadislerinin de varlığı önemlidir. Bu hadislerde dünyadaki en değerli üç camiden biri olarak Kudüs'teki Mescid-i Aksa işaret edilir.

Tarihsel geçmişi ve dini açıdan önemi nedeniyle Kudüs birçok sorunun nedeni olarak ortaya çıkmış ve farklı dinden topluluklar burası üzerinde hak iddia etmişlerdir.

---

¹²³ *The source of figures for Jerusalem is A. Shmueli, D. Grossman, and R. Zeevy, eds. Studies in Settlement Geography (Jerusalem, 1977) pt. 2, p. 468; for figures on Palestine, United Nations, Division for Palestinian Rights, The Origins and Evolution of the Palestine Problem, 1917-1988, p. 36.*

¹²⁴ *Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları, Ankara, İş Bankası yayınları, 1994, s.42.*

¹²⁵ *Reyhan Mete, 'Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman Sanatlarında Kudüs İmgesi', http://www.bisav.org.tr/yayinlar/bulten_makale_detay.cfm?makaleId=185&yayin_sayi=20*

¹²⁶ *Reyhan Mete, http://www.bisav.org.tr/yayinlar/bulten_makale_detay.cfm?makaleId=185&yayin_sayi=20*

Kudüs'ün statüsünün tarihi 1922 yılında alınan Filistin İçin Milletler Cemiyeti Mandası kararına kadar uzanmaktadır.¹²⁷ Bu kararın 13. maddesi, Kudüs'te kutsal mekanlarla ilgili bütün sorumluluğu Milletler Cemiyeti'ne karşı sorumlu olacak olan mandater devlete, yani İngiltere'ye vermiştir.¹²⁸ Ayrıca bu kararın 14. maddesinde, Ağlama Duvarı'nın Harem-i Şerif bölgesinin ayrılmaz bir parçası olduğu ve burasının da Müslümanlara ait olduğu belirtilmiştir. Bu maddenin devamında ise Yahudilerin ibadetleri nedeniyle Ağlama Duvarı'na gelmelerinin, Yahudilere Ağlama Duvarı'na sahip olma hakkını vermediğini belirtmektedir.¹²⁹

Taraflar arasında çatışmaların devam etmesi üzerine mandater devlet olan İngiltere, 1936 yılında Kudüs'ün statüsünü belirlemek için bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı. Peel Komisyonu olarak adlandırılan bu komisyon, Kudüs şehrinin İngiltere'ye bırakılmasını öngören bir plan hazırladı. Kudüs'e özel bir statü kazandıran ve Filistin'in bölünmesini içeren bu plan başarılı olamadı.¹³⁰ Bu planın başarılı olamaması üzerine Filistin sorunu 1947'de BM'ye iletili. BM tarafından kurulan özel bir komisyon da Peel Komisyonu gibi Filistin'in taraflar arasında taksim edilmesini ve Kudüs'ün uluslararası bir statüye kavuşturulmasını önerdi. Ancak bu öneri Arap devletleri tarafından reddedildi.¹³¹

Yahudiler ve Filistinliler arasında Kudüs sorununun çözülememesi üzerine BM Genel Kurulu 1948 yılında aldığı 181 sayılı kararla Kudüs şehrinin uluslararası bir statüye alınmasını ve bu şehrin BM adına oluşturulacak bir yönetim tarafından yönetilmesini kararlaştırdı.¹³² BM tarafından uluslararası statüde kabul edilen Kudüs'ün,¹³³ batı kısmı, İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilanından birkaç saat sonra başlayan Arap-İsrail Savaşı'nın ardından İsrail tarafından işgal edilmiştir. BM'nin çağrılarına rağmen İsrail burayı boşaltmamış, tam aksine bu bölgenin kendi toprağı olduğunu ileri sürmüş ve Arap ülkelerinin tepkisine rağmen 23 Ocak 1950'de Kudüs'ü

---

¹²⁷Donald Neff, 'Jerusalem in U.S. Policy', *Journal of Palestine Studies*, Vol.23, No.1.(Autumn, 1993), p. 22.

¹²⁸ W. Thomas Mallison ve Sally V. Mallison, *An International Law Analysis of the Major United Relation Resolutions Concerning the Palestine Question*, United Nations, New York, 1979, s. 51.

¹²⁹ BM Kudüs Raporu, *The State of Jerusalem, DPR Study*, United Nations, New York, 1997.

¹³⁰ Ahmet Davutoğlu, *The Report on Middle Eastern Peace Process*, s.3.

¹³¹ Ahmet Davutoğlu, 'Yahudi Meselesi'nin Tarihsel Dönüşümü ve İsrail'in Yeni Stratejisi', *Avrasya Dosyası, İsrail Özel Sayısı*, 1994, s.87.

¹³² <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/88/IMG/NR003888.pdf?OpenElement>

¹³³ Neff, a.g.m., p. 22

İsrail Devleti'nin başkenti ilan etmiştir. 1950 yılından 1967 Savaşı'na kadar olan zaman diliminde Kudüs, Ürdün ile İsrail arasında bölünmüş olarak kaldı. Bu yıllarda İsraililer kentin eski bölümündeki kutsal yerlerden yararlanamadılar. Ancak İsrail, 1967 savaşında Doğu Kudüs'ü de ele geçirerek, burasını da sınırlarına kattı.¹³⁴ İsrail'in bu tutumu üzerine BM Güvenlik Konseyi 1967'de aldığı 242 sayılı kararında güç kullanarak toprak kazanılamayacağını vurgulamış ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi çağrısında bulunmuştur.¹³⁵

BM'nin tüm geri çekil çağrılarına rağmen İsrail, Kudüs belediye sınırlarını genişletmiş ve 60 kilometrekare olan sınırları 100 kilometrekareye çıkarmıştır. Ayrıca 1968 yılında Kudüs'te ilk yerleşim yerlerini kurmaya başlamıştır. Yaklaşık 1000 hektarlık bir alanı istimlak eden İsrail, burada yaptığı konutlara yaklaşık 20 bin İsrailiyi yerleştirmiştir.¹³⁶

Ancak İsrail'in BM'nin kararlarını dikkate almaması üzerine BM Güvenlik Konseyi 21 Mayıs 1968 tarihinde 252 sayılı kararı almıştır.¹³⁷ Bu kararda, İsrail'in Kudüs'ün yasal statüsünü değiştirmeye yönelik olarak şimdiye kadar aldığı tüm tedbirlerin yürürlükten kaldırılması ve bundan sonra Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik herhangi bir eylemde bulunmaktan derhal vazgeçmesi istenmiştir. Güvenlik Konseyi 1979 tarihli ve 446 sayılı karar, Kudüs de dahil olmak üzere, 1967'de işgal edilmiş olan Arap topraklarındaki yerleşimleri incelemek için üç kişilik bir komisyon kurdu. Ancak İsrail bu komisyonu Filistin'e sokmadı.¹³⁸

İsrail BM'nin aldığı kararlara uymak bir tarafa 29 Temmuz 1980'de aldığı bir kararla Kudüs kentini İsrail'in bölünemez başkenti olarak ilan etmiştir. İsrail'in bu tutumu üzerine BM Güvenlik Konseyi 20 Ağustos 1980 tarihinde üye devletlere Kudüs'teki diplomatik misyonlarını geri çekme çağrısı yapan 478 sayılı kararı almıştır. Bu kararla BM, İsrail Parlamentosu Knnesset'in BM kararlarına uymamasını şiddetle kınamış ve Kudüs'le ilgili İsrail'in aldığı ve şehrin statüsünü değiştiren tüm kanunların

---

134 Ataöv, Kudüs Ve Devletler Hukuku, Ankara, s.43.

135 <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/94/IMG/NR024094.pdf?OpenElement>

136 The State of Jerusalem, DPR Study, United Nations, New York, 1997

137 <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/248/33/IMG/NR024833.pdf?OpenElement>

138 Ataöv, a.g.e., s.50.

iptal edilmesi çağrısı yapmıştır.¹³⁹ Ancak İsrail bu çağrılarını dikkate almamıştır. İsrail, bütün çağrılarını dikkate almamasına rağmen herhangi bir yaptırımla karşılaşmamıştır. İsrail, gerek 1991’de düzenlenen Madrid Barış görüşmeleri ve sonrasında başlayan Oslo Barış Süreci boyunca gerekse daha sonra günümüze kadar olan dönemde Kudüs’ün kontrolünü elinde tutmuş ve bu konuda taviz vermemiştir.

3.2. Mülteciler Sorunu

İsrail-Filistin sorununun temel konularından bir tanesi de İsrail’in işgal ettiği Filistin topraklarından göç eden ve mülteci konumuna düşen Filistinliler sorunudur. ABD Mülteciler Komitesi’nin verilerine göre, dünyadaki her dört mülteci den biri Filistinlidir.¹⁴⁰

BM’nin Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi’ne göre mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir.¹⁴¹

Ancak BM’nin bu tanımlaması, bu protokolün 1D maddesinde yazılı “Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır”¹⁴² bölümü nedeniyle Filistinli mültecileri kapsam dışı tutmaktadır. Zira Filistinli mülteciler BM Yardım ve Çalışma Örgütü (BMYÇÖ) ve BM Uzlaşma Komisyonu (BMUK) koruması altında bulunmaktadır.¹⁴³

Filistinli mültecilerin koruma altında olduğu BM Yardım ve Çalışma Örgütü’ne göre Filistinli mültecilerin sayısı 1950 yılında 914 bin kişiyken, 2008 yılında

---

139 <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/71/IMG/NR039971.pdf?OpenElement>

140 www.palestinecenter.org/news&analysis

141 <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/ATP%20Leaflets/Kisim%202.pdf>

142 <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/ATP%20Leaflets/Kisim%202.pdf>

143 <http://www.badil.org/Protection/UNCCP.htm>

4 milyon 600 bine çıkmıştır.¹⁴⁴ Yine BM Yardım ve Çalışma Örgütü rakamlarına göre, bu örgüte kayıtlı olan Filistinli mültecilerin üçte biri, (yaklaşık 1 milyon 300 bin kişi) Ürdün, Lübnan, Suriye, Batı Şeria ve Gazze'deki toplam 58 mülteci kampında yaşamaktadır.¹⁴⁵ Bu kamplardan Ürdün'de bulunan 10 tanesinde toplam 328 bin 6 kişi, Lübnan'da bulunan 12 kampta toplam 215 bin 890 kişi, Suriye'de bulunan 9 kampta toplam 119 bin 55 kişi, Batı Şeria'da bulunan 19 kampta toplam 486 bin 479 kişi ve Gazze'de bulunan 8 kampta toplam 478 bin 272 kişi bulunmaktadır.¹⁴⁶ BM Yardım ve Çalışma Örgütü'ne kayıtlı mülteciler dışında kalan mültecilerin hangi ülkede kaç kişi olduğu hakkında herhangi bir sayım yapılmadığı için net olarak bilinmemektedir.

Filistinli mülteciler sorunu, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasından önceye kadar uzanmaktadır. Yahudiler ile Araplar arasında süren çatışmalar İngiltere'nin manda yönetimine son vereceğini açıklamasının ardından artmış ve bu çatışmalar sırasında Yahudi örgütleri Irgun ve Stern Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin köyüne baskın düzenleyerek burada yaklaşık 250 Filistinliyi öldürmüşler ve kalanları da bölgeyi terk etmeye zorlamışlardır. Bu olay ve daha sonra yaşanan olaylar nedeniyle yaklaşık 300 bin Filistinli bölgeyi terk etmiştir.¹⁴⁷ İsrail Devleti'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde kuruluşunu ilan etmesinin ardından yaşanan Arap İsrail savaşı nedeniyle yaşadıkları yerleri terk eden Filistinlilerin sayısı da artış göstermiştir. Savaş boyunca İsrail, Filistin topraklarını ele geçirerek BM'nin belirlediği sınırları aşmış ve sahip olduğu toprakları genişleterek ileride İsrail varlığını tehlikeye düşürme ihtimali olan Filistinlileri uzaklaştırmıştır. Savaş sonrasında İsrail, Kudüs'ün batı kısmını ele geçirmiş ve burayı kendi sınırlarına katmıştır.

İsrail'in bu politikasına karşı BM Genel Kurulu, 11 Aralık 1948 tarihinde Filistin Birleşmiş Milletler Gözlemcisi Gelişim Raporu başlığını taşıyan 194 sayılı kararını almıştır. Bu karara göre BM üyesi olan Fransa, Türkiye ve ABD'den oluşan bir Filistin İçin Uzlaşma Komisyonu kurulması kararlaştırmıştır.¹⁴⁸ Ayrıca bu kararda, komşuları ile barış içinde yaşamak üzere evlerine dönmek isteyen mültecilere,

---

144 <http://www.un.org/unrwa/refugees/whois.html>

145 <http://www.un.org/unrwa/refugees/wheredo.html>

146 <http://www.un.org/unrwa/refugees/camp-profiles.html>

147 Naom Chomsky, Kader Üçgeni: ABD, İsrail ve Filistinliler, İletişim, İstanbul, 1993, s.125.

148 Mallison ve Mallison, a.g.e., s.31.

uygulanabilir en erken tarihte bu imkanın tanınması ve uluslararası hukuk ilkeleri altında, sorumlu hükümetler tarafından yerine getirilmek üzere gerek dönmemeyi tercih edenlerin mülklerine karşılık olarak gerekse mülkleri kaybolan ya da zarar görenlere tazminat ödenmesi karar altına alınmıştır. BM bu kararla oluşturulan komisyona, mültecilerin vatanlarına geri dönmelerini, yerleşmelerini ve iktisadi ve toplumsal yönden iyileştirilmelerini kolaylaştırıcı çalışmalar yapmaları görevini vermiştir.¹⁴⁹

İsrail, BM'nin bu kararını kabul ettiğini açıklamış ve bu şekilde BM'ye girmeye hak kazanmıştır. İsrail'in bu kararı üzerine ABD Başkanı Harry S. Truman, İsrail'den 300 bin Filistinli mültecinin geri dönmesine izin verilmesini istemiş ancak İsrail sadece 100 bin mültecinin geri dönüşüne izin vermiştir. İsrail, BM'nin kararını ve Başkan Truman'ın isteğini kabul etmesine rağmen gereğini yerine getirmemiştir. Ayrıca bölgedeki faaliyetlerine devam etmiş ve 1952 yılında vatandaşlık yasası adıyla bir yasa çıkarmıştır. Bu yasayla dünyanın herhangi bir yerinden gelecek Yahudilere vatandaşlık hakkı tanınırken, İsrail sınırları içinde yaşayan Araplara vatandaşlık hakkı verilmemiştir. Diğer yandan 1948 Savaşı sonrasında yaklaşık 750 bin olan Filistinli mülteci sayısı 1960 yılına kadar 1 milyonu bulmuştur.¹⁵⁰

İsrail ile Arap Devletleri arasında yaşanan 1967 savaşı Filistinli mülteciler sorununu daha da derinleştirmiştir. Bu savaşta, Filistin'e ait olan Batı Şeria bölgesi İsrail tarafından ele geçirilmiş ve burada yaşayan Filistinliler bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu savaşın ardından İsrail'in, Filistin topraklarını ele geçirmesi ve buralardaki Filistinlilerin mülteci konumuna düşürülmesi karşısında BM Güvenlik Konseyi 14 Haziran 1967 tarihinde 237 sayılı kararı aldı. BM'nin aldığı bu karar İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarındaki Filistinlilere insani muamele yapılmasını ve yurtlarına dönmek isteyenlere izin verilmesini kapsamaktaydı.¹⁵¹ Ancak bundan önce diğer kararlarda olduğu gibi İsrail, BM'nin bu kararını da kabul etmemiştir.

İsrail'in Filistinli mülteciler konusunda alınan kararlara rağmen herhangi bir adım atmaması üzerine BM, İsrail'e Filistinli mültecilerin geri dönüşü için acil adımlar

---

149 <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/65/IMG/NR004365.pdf?OpenElement>

150 Peter Calvocoressi, *World Politics Since 1947*, Longman Publishing, New York, 1996, s.362.

151 <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/89/IMG/NR024089.pdf?OpenElement>

atması çağrısı yapan 19 Aralık 1968 tarihinde 2452 sayılı kararı almıştır.¹⁵² İsrail'in bu karara da uymaması üzerine 13 Aralık 1972 tarih ve 2963 sayılı, 7 Aralık 1973 tarih ve 3089 sayılı ve 10 Kasım 1975 tarih ve 3376 sayılı kararları ile BM Genel Kurulu, İsrail'e yerlerinden çıkarılan Filistinlilerin geri dönüşlerinin sağlanması için harekete geçmesi çağrısı yapmıştır. Ancak İsrail BM'nin aldığı kararları kabul etmemiş ve mültecilerin dönüşüne izin vermemiştir. İsrail'in bu tutumunun temelinde, mültecilerin geri dönmesi halinde İsrail'in nüfus yapısında Filistinliler lehine meydana gelecek değişiklik etkili olmuştur. İsrail'in demografik yapısında meydana gelecek böyle bir değişiklik bir anlamda İsrail'in varlığını tehdit edecek önemli bir unsur olacaktır.

Özetle, İsrail Devleti, kuruluşundan bu yana sürekli olarak Filistinli mültecilerin geri dönüşünü engellemeye çalışmıştır. Bu çerçevede politika geliştiren İsrail, mültecilerin geri dönüş hakkını sadece İsrail vatandaşı olan mültecilere tanımıştır. Bu da İsrail vatandaşı olmayan Filistinlilerin topraklarına dönüşünü imkansız bir hale getirmektedir, çünkü Filistinli mültecilerin neredeyse tamamı İsrail vatandaşı değildir.

İsrail'in mültecilerin geri dönüşüne karşı aldığı bu sert tutumun nedenlerini Yahudi Milli Fonu Başkanı Joseph Weitz'in, İsrail devletinin kuruluşundan kısa bir süre sonra, 5 Haziran 1948 tarihinde hazırladığı plan ortaya koymaktadır. Bu plana göre; Askeri operasyonlar yoluyla Filistinlilerin en büyük köyleri yıkılacak, Arap kasaba ve köyleri arasında Yahudi yerleşimciler yerleştirmek yoluyla aralarındaki bağlantılar kesilecek, Mültecilerin geri dönüşünü engelleyecek hukuki yapı oluşturulacak, geri dönüşü engellemek için propaganda yapılacak ve Arap ülkelerine, mültecileri kabul etmeleri karşılığında yardım yapılacak.¹⁵³ Weitz'in bu raporu İsrail'in önceden belirlenmiş bir plan çerçevesinde hareket ettiğini ve bu nedenle BM kararlarını tanımadığını ortaya koymaktadır.

3.3. Yerleşimciler Sorunu

İsrail Filistin sorununu oluşturan ve Filistinli mülteciler sorunu ile doğrudan bağlantılı olan diğer bir konu da İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarında oluşturduğu yerleşim bölgeleri ve bu bölgelere yerleştirilen Yahudi yerleşimcilerdir.

¹⁵² <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/12/IMG/NR024412.pdf?OpenElement>

¹⁵³ Elia Zureik, 'Palestinian Refugees and the Peace Process', Institute for Palestine Studies, Washington, 1996.

İsrail, hem topraklarını genişletmek hem de İsrail varlığına tehdit oluşturabilecek Filistinlileri bölgeden uzaklaştırmak için ele geçirdiği topraklara yerleşim yerleri inşa ederek buralara çeşitli ülkelerden gelen Yahudileri yerleştirmiştir. Ayrıca buralara yerleştirdiği yerleşimcilere Filistinlilere ait toprakları da dağıtmıştır. İsrail, 1967 Altı Gün Savaşı'nın ardından itibaren Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'de ele geçirdiği topraklarda yeni yerleşim yerleri kurmuş ve buralara Yahudileri yerleştirmiştir. İlk yerleşim alanları Hebron'da 1968 yılında kurulmuştur. Daha sonra bu yerleşim alanları giderek artmıştır. İsrail, 1967 savaşımdan 2007 yılına kadar geçen süre içerisinde 120 yerleşim alanında 1000'in üzerinde yeni bina inşa etmiştir.¹⁵⁴

İsrail, Kudüs için de aynı politikayı uygulamıştır. 1967 savaşının ardından Doğu Kudüs'ü de ele geçiren İsrail, Kudüs belediye sınırlarını genişletmiştir. Ayrıca buralarda da yeni yerleşim alanları kurma çalışmalarına başlamış ve bu amaçla birçok araziye kamulaştırarak Yahudi yerleşimciler için konutlar inşa etmiştir. Kudüs'teki ilk yerleşim yerini 1968 yılında kuran İsrail, bu yerleşim yeri için yaklaşık 1000 hektarlık bir alanı kamulaştırmıştır.

Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlilere karşı İsrail Devleti'nin tutumuna gelince önce Filistinlilere sürekli oturma izni vermiş ama savaş sonrası bölgede nüfus sayımı sırasında Doğu Kudüs'te daimi ikamet eden, ancak sayım sırasında burada bulunmayan yaklaşık 8 bin Filistinlinin oturma izinleri iptal etmiş ve bu Filistinlileri bölgeden uzaklaştırmıştır.¹⁵⁵ Peace Now adlı sivil toplum kuruluşunun 2005 yılında hazırladığı bir rapora göre, Batı Şeria'da yaklaşık 8 bin Yahudi yerleşimci toprakların yüzde 40'ında yaşarken, buna karşılık yaklaşık 1 milyon 300 bin Filistinli toprakların yüzde 60'ında yaşamaktadır.¹⁵⁶

İsrail'in Filistinlileri yurtlarından sürgün ederek boşalttığı alanlara yeni yerleşimler kurması ve buralara Yahudi yerleşimcileri yerleştirmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 22 Mart 1979 tarihinde 446 sayılı kararını almıştır. Güvenlik Konseyi bu kararında; İsrail'in, işgal altında olan Filistin toprakları üzerinde yerleşim

---

¹⁵⁴ **UN Reports**, 'Highlight Israeli Infringements of Palestinians' Rights', <http://www.globalpolicy.org/security/issues/israel-palestine/land/2008/1107highlight.htm>
¹⁵⁵ *The State of Jerusalem, DPR Study, United Nations, New York, 1999, s.26.*
¹⁵⁶ [http://www.peacenow.org.il/site/en/peace.asp?pi=195&docid=1430.](http://www.peacenow.org.il/site/en/peace.asp?pi=195&docid=1430)

alanları oluşturmasının ve buralara Yahudi yerleşimcileri yerleştirmesinin herhangi bir yasal geçerliliğinin olmadığını ve İsrail'in bu politikasının barışın önünde ciddi engeller oluşturduğunu belirtmiştir.. Ayrıca bu kararda, İsrail'e bölgenin yasal statüsünü ve demografik yapısını bozacak her türlü eylemden uzak durması çağırısı yapılmıştır.¹⁵⁷ Aynı yılın 20 Temmuz'unda 465 sayılı kararı alan BM, bu kararla önceki kararını yinelemiş ve İsrail'in işgal ettiği bölgeleri terk etmesini istemiştir.

Ancak BM'nin bu kararına rağmen İsrail yeni yerleşim alanları kurmaya ve bu alanlara yeni yerleşimciler taşımaya devam etmiştir. İsrail devam ettiği yerleşimciler politikası doğrultusunda Batı şeria'da 1990'lı yıllarda yaklaşık 100 yerleşim alanında 100 bin kişiye çıkarmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin özölmesinin ardından yaklaşık 700 bin Rus Yahudisi de İsrail Devleti tarafından yerleşimci olarak konumlandırılmışlardır.¹⁵⁸

Uluslararası Af Örgütü'nün rakamlarına göre, 1993-2000 Oslo Barış Süreci yıllarında İşgal Altındaki Topraklar'daki İsraili yerleşimcilerin sayısı yüzde 50'den daha yüksek bir oranda artarak 240 binden 380 bine yükselmiştir. Aynı dönemde İsrail, işgal altındaki topraklarda, yerleşim alanlarını birbirine ve İsrail'e bağlamak için geniş bir yol ağı inşa etmiştir. Bunu yaparken büyük oranda Filistin tarım ve otlak arazisi tahrip olmuştur.¹⁵⁹ İsrail'in bu tutumu üzerine BM Genel Kurulu'nun çağrılarına rağmen İsrail, bu politikasından bazı dönemler taktik olarak geri adım atsa da stratejik olarak herhangi bir değişiklik yapmamıştır.

---

¹⁵⁷ <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/370/60/IMG/NR037060.pdf?OpenElement>
¹⁵⁸ 'Report on Israeli Settlement in the Occupied Territories', Foundation for Middle East Peace, Vol.10 No.5, September-October 2000.

¹⁵⁹Uluslararası Af Örgütü Türkiye
http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=198.

BÖLÜM IV

CLINTON VE BUSH DÖNEMLERİNDE ABD'NİN İSRAİL-FİLİSTİN POLİTİKASI

4.1 Clinton Dönemi ABD'nin İsrail- Filistin Politikası

Soğuk savaş sonrası Cumhuriyetçi Başkan George H. Bush'un çabaları ile başlayan müzakereler Bush'tan sonra iktidara gelen Demokrat Başkan Clinton döneminde hız kazanmış ve bu dönemde İsrail ve Filistin tarafları ilk kez doğrudan bir araya gelmişlerdir. Oslo Barış Süreci olarak adlandırılan ve 1993 yılından 2000 yılına kadar devam eden bu süreçte taraflar arasında çeşitli görüşmeler sonucunda antlaşmalar imzalanmış ve çözüm yolunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak sorunu oluşturan temel konulardaki anlaşmazlık nedeniyle bu süreç başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Soğuk savaş sonrası ABD'nin çabaları sonucu başlayan Madrid Konferansı, 1993 yılında imzalanan İlkeler Anlaşması'nın imzalanmasına giden yolun taşlarını döşemiştir. Ancak ABD'deki başkanlık değişimine rağmen barış görüşmeleri devam etse de görüşmenin tarafları olan İsrail ve Filistin'de barış görüşmelerine yönelik tepkilerde oluşmuştur.

İsrail'de Madrid Süreci'nin başlangıcında iktidarda olan Likud Partisi ve Başbakan Izak Şamir, Batı Şeria ve Gazze'nin vaat edilmiş topraklar olduğunu ve bu toprakların İsrail'den ayrılmasının söz konusu olmadığını ileri sürmüş ve toprak verilmesine karşı çıkmıştır.¹⁶⁰ Ancak 1992 yılında İsrail'de yapılan erken seçimlerde Şamir'in tersine "barış için toprak" formülüne sıcak bakan İşçi Partisi Başkanı İzak Rabin başbakan seçilmiştir. Rabin'in başbakan seçilmesi barış umutlarını artırsa da seçimi kaybeden Likud Partisi'nin daha sonra başbakan olacak liderlerinden Ariel Şaron ve Benjamin Netanyahu iktidara geldiklerinde barış anlaşmalarını tanımayacaklarını açıklamışlardır.¹⁶¹ Ayrıca diğer partiler de barış görüşmelerine karşı çıkmışlardır.

Filistin tarafında ise FKÖ'nün barış görüşmelerine devam etmek istemesine rağmen FKÖ içindeki FHKC-GK ve Fetih-İntifa'da gibi gruplar ve FKÖ dışındaki

---

¹⁶⁰ *Milliyet Gazetesi (Günlük Gazete)*, 22 Ocak 1992.

¹⁶¹ *Time Dergisi*, 20 Eylül 1993, s.33.

HAMAS ve İslami Cihad gibi radikal örgütler barış görüşmelerinin devam etmesine karşı çıkmaktadırlar. FHKC, FDHKC ve HAMAS barış görüşmelerine karşı olduklarını ve bu görüşme sürecinin hiçbir bağlayıcılığı olmadığını ve İntifada'nın devam edeceğini açıklamışlardır. Bu örgütler İsrail ile her türlü uzlaşmaya karşı çıkmış ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını savunmuşlardır. Diğer taraftan FHKC-GK lideri Ahmed Cibril ise barış görüşmelerine tepkiyi daha üst boyuta çıkararak Arafat'ı hainlikle suçlamış ve ölümle tehdit etmiştir.

4.1.1 Oslo Anlaşması

İsrail ve Filistin taraflarındaki muhalefete rağmen Oslo Anlaşması, Norveç'in başkenti Oslo kentinde yaklaşık altı ay süren gizli görüşmeler sonucunda, ABD'nin arabuluculuğuyla Washington'da imzalanmıştır. Oslo Anlaşması, İsrail-Filistin sorununu çözüme kavuşturmak için atılmış en önemli adımlardan birisidir.

Oslo Anlaşması, ilk adım olarak taraflar arasında karşılıklı tanımayı içeren mektup değişimi ile başlamıştır.¹⁶² 9 Eylül'de gerçekleşen bu mektup değişiminin ardından İsrail adına Başbakan Izak Rabin ve Filistin adına da FKÖ lideri Yaser Arafat 13 Eylül 1993 tarihinde ABD'nin başkenti Washington'da ABD ve Rusya Federasyonu'nun tanıklığında nihai barışa giden ilk adım olarak İlkeler Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşmayla birlikte İsrail Filistin sorununda önemli bir adım atılmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu anlaşma bir barış anlaşması değildir. Taraflar arasında nihai barışa ulaşmak için beş yıllık geçiş dönemini öngören bir ilkeler anlaşmasıdır. Bu ilkeler anlaşmasıyla nihai barışa ulaşmak için hangi adımların atılacağı belirlenmiş ve bu çerçevede çeşitli anlaşmaların imzalanması öngörülmüştür. Diğer yandan İsrail-Filistin sorununun temelini oluşturan Kudüs, mülteciler ve yerleşimciler sorunu sürecin sonuna ertelenmiş ve nihai görüşmelerde ele alınması kararlaştırılmıştır. Bu üç konu bu nedenle barış süreci boyunca yapılan görüşmelerde ya da imzalanan anlaşmalarda yer almamıştır.

Oslo Anlaşması ile iki tarafında dış politikalarında temel değişimler meydana gelmiştir. İsrail açısından ele alındığında, İsrail'in dış politikasında belirleyici olan ve

---

¹⁶² Mektuplar için bakınız, *Mete Çubukçu, Bizim Filistin, Metis, İstanbul, 2002, s.75-76.*

'Üç Hayır' olarak tanımlanan FKÖ ile doğrudan görüşmeye hayır, Filistin devletine hayır ve barış için toprak verilmesine hayır politikası değişime uğramıştır. İsrail bu anlaşmayla birlikte FKÖ ile doğrudan masaya oturarak anlaşma imzalamış, barış için toprak vermeyi kabul etmiştir.¹⁶³

Filistinliler açısından değerlendirildiğinde de İsrail'e yönelik sürdürülen politikalarda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Filistinliler bu anlaşma ile İsrail-Filistin sorununda Filistin cephesinin temel politikası olan İsrail'in varlığını tanımama ve bu devletin varlığını sona erdirmeye görüşünden vazgeçerek İsrail Devleti'nin varlığını kabul etmiştir. Ayrıca FKÖ, terörizmden vazgeçtiğini ve barış sürecine zarar verecek şiddet içeren eylemlerde bulunmayacağını taahhüt etmiştir. İsrail ve Filistin tarafları bu anlaşmanın imzalanması ile birlikte birbirlerini resmen tanımışlar ve birbirlerinin var olma hakkını kabul etmişlerdir.¹⁶⁴

İmza tarihinden bir ay sonra, 13 Ekim'de yürürlüğe girmesi kararlaştırılan Oslo Anlaşması'na göre ilk etapta İsrail askerlerinin Gazze ve Eriha bölgelerinden çekilmesi ve bu bölgelerin yönetimini Filistinlilere devretmesi belirlenmiştir. Bu maddeye göre, İlkeler Anlaşması'nın imzalanmasının ardından iki ay içinde taraflar arasında onaylanacak anlaşma ile İsrail askerlerinin Gazze ve Eriha'dan çekileceği ve bu çekilmenin dört ay içinde tamamlanması öngörülmüştür.¹⁶⁵

Buna ilaveten anlaşma, İsrail askerlerinin bölgeyi terk etmesinin ardından, bölgede özerk bir Filistin yönetimi kurulması ve yapılacak seçimlerle Filistin parlamentosu oluşturulmasını içermektedir. Filistin yönetiminin kurulmasıyla birlikte bölgedeki ekonomi, eğitim, kültür, sağlık, vergi toplama ve turizm ile ilgili konularda yetki bu yönetimde olacaktır. Ayrıca bu anlaşmayla Filistin yönetimine bir polis teşkilatı kurması yetkisi verilmiştir. Ancak İsrail, nihai barış anlaşması yapılmaya kadar

---

¹⁶³ Aras, a.g.e., s.103.

¹⁶⁴ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements
<http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Declaration%20of%20Principles>.

¹⁶⁵ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements.

bölgede bulunan Yahudi yerleşimcilerin güvenliğini sağlama yetkisine sahip olacaktır.¹⁶⁶

Anlaşmada öngörülen diğer bir konu da anlaşmanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için her iki tarafın katıldığı ortak komiteler oluşturulmasıdır. Bu komitelerden en önemlisi Mısır ve Ürdün'ün de içinde yer alacağı Daimi Komite'dir. Bu komitenin görevi Filistinli mültecilerin topraklarına dönüşünün hangi esaslara göre olacağını belirlemektir.¹⁶⁷

4.1.2 Gazze-Eriha Anlaşması

Oslo İlkeler Anlaşması çerçevesinde taraflar arasında yapılan ilk anlaşma Gazze-Eriha Anlaşmasıdır. Bu anlaşmanın ilk anlaşma olmasının yanı sıra diğer bir önemi de El-Halil kentinde Yahudi bir yerleşimcinin bir camiye yönelik düzenlediği silahlı saldırı sonucunda 29 Filistinlinin hayatını kaybetmesinin ardından yapılmasıdır. İsrail-Filistin barış görüşmelerine karşı çıkan köktenci bir Yahudi tarafından düzenlenen bu saldırı sonucu barış görüşmelerinde sorunlar yaşansa da taraflar bütün olumsuzluklara rağmen barış sürecini devam ettirme kararlılığını göstermişlerdir.

Gazze-Eriha Anlaşması, tarafların Paris ve Kahire'de yaptıkları müzakereler sonucunda 4 Mayıs 1994 tarihinde Mısır'ın başkenti Kahire'de imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, taraflar arasında daha önce İlkeler Anlaşması'yla belirlenen beş yıllık geçiş süreci başlatılmıştır.¹⁶⁸ Gazze-Eriha Anlaşması, İsrail askeri güçlerinin Gazze ve Eriha'dan çekilmesini, Filistin yönetiminin kurulması ve bu yönetimin hangi alanlarda yetkili olacağını belirlenmesini, Filistin yönetiminin yasal yetkileri ve taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerin nasıl olacağını düzenlemektedir.¹⁶⁹

İsrail askerlerinin çekilmesine ilişkin bölümde; İsrail askerlerinin çekilmesi, İsrail askerlerinin çekileceği bölgelerden İsrail'e yönelik saldırılar düzenlenmesinin önlenmesi ve İsrail'in güvenliği, Gazze ve Eriha'da yaşayan Yahudi yerleşimcilerin

---

¹⁶⁶ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements.

¹⁶⁷ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements.

¹⁶⁸ Anlaşma metni için bakınız 'Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area'

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Agreement%20on%20Gaza%20Strip%20and%20Jericho%20Area>.

¹⁶⁹ Çubukçu, a.g.e., s.80.

güvenliği ve iç güvenliği sağlamak için Filistin yönetimine bağlı bir polis teşkilatının kurulması ve Filistinli tutukluların serbest bırakılması konuları ele alınmıştır.¹⁷⁰

Filistin özerk yönetiminin ele alındığı bölümde; hangi alanlarda Filistin yönetimine yetki devri yapılacağına ve Filistin yönetiminin yasal otorite kullanması ve bunun sınırlarına değinilmiştir. Ekonomik ilişkilerin değerlendirildiği bölümde ise; ithalat, ihracat, vergilendirme, turizm gibi konular ele alınmıştır.

Gazze–Eriha Anlaşması'nın ardından İsrail askerleri Gazze'den çekilmişler ve Yaser Arafat 50 yıl aradan sonra 1 Temmuz 1994 tarihinde Gazze'yi ziyaret etmiştir. Arafat'ın bu ziyareti Filistinlilerin barış sürecine daha olumlu bakmalarını sağlamıştır.

Gazze–Eriha Anlaşması'nın ardından barış görüşmelerinin devamı konusunda anlaşan taraflar görüşmelere, 6 Ağustos'ta Mısır'ın Taba kentinde devam etmişlerdir. Rabin ve Arafat arasında yapılan Taba görüşmelerinde El-Halil'in boşaltılması, İsrail'in çekilme işlemlerinin tamamlanması, oluşturulacak Filistin yönetim konseyinin seçimlerinin yapılması konularında taraflar arasında uzlaşma sağlanmıştır. Filistin Otoritesi'nin denetiminin ve yetkisinin genişletildiği konusunda da anlaşma sağlanması üzerine 28 Eylül 1995 tarihinde Washington'da taraflar arasında Geçici Anlaşma olarak adlandırılan anlaşma imzalanmıştır.

Bu anlaşmanın imzalanmasının ardından İsrail askerlerinin geri çekilme takvimi belirlenmiştir. Ancak barış görüşmelerine karşı çıkan bir İsrailinin, 4 Kasım 1995'te İsrail Başbakanı İzak Rabin'i öldürmesi üzerine bu takvim aksamıştır. Bütün bu olumsuz havaya rağmen 1995 yılının Aralık ayında İsrail askerleri Batı Şeria'dan çekilme işlemini tamamlamıştır.

İsrail askerlerinin çekilmesinin ardından, kurulan Filistin özerk yönetimi 20 Ocak 1996 tarihinde Ulusal Konsey ve Filistin Otoritesi Başkanlığı seçimlerini yapmıştır. Bu seçimlerde yüzde 88.6 oy alan Yaser Arafat, Filistin Yönetimi Devlet Başkanı olmuştur. Ayrıca Ulusal Konsey'de de Arafat'a bağlı El-Fetih grubu elli milletvekilliği kazanmıştır.

---

170 Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area.

4.1.3 Wye Anlaşması

İsrail Filistin arasındaki barış görüşmelerinin mimarlarından biri olan Rabin'in bir saldırı sonucu öldürülmesi gerek İsrail gerek ABD'de ve gerekse Filistin tarafında soru işaretlerine neden olmuştur. Rabin'den sonra onun yerine geçen ve barış sürecinin önemli bir ismi olan Şimon Perez'in barış sürecine yönelik olumlu tutumu sonucu İsrail askerlerinin Batı Şeria'dan çekilmesi tamamlanmıştır. Ancak 26 Mayıs 1996 tarihinde yapılan seçimlerde barış sürecini devam ettiren İşçi Partisi başkanı Perez seçimi kaybetmiş ve barışa karşıtlığı ile tanınan Likud lideri Benjamin Netanyahu başbakan olmuştur. Tek başına hükümet kuracak sandalyeye ulaşamayan Netanyahu, yedi parti ile koalisyon oluşturarak hükümeti kurabilmiştir.¹⁷¹

İsrail'in yeni Başbakanı Netanyahu, her ne kadar barış görüşmelerinin devam edeceğini söylese de verdiği bu karar ABD'nin baskısıyla olmuştur.¹⁷² Netanyahu'nun, Filistinliler ve Araplar arasında hatta tüm dünyada olumsuz bir imajı olan Ariel Şaron'u Bayındırlık Bakanı olarak ataması da bunun bir kanıtıdır.

Ancak gelişen bu olumsuz havaya rağmen ABD'nin çabalarıyla taraflar 15 Ekim 1998 tarihinde ABD'nin Maryland eyaletinde bir araya gelerek barış görüşmelerine devam etmişlerdir. İsrail adına Netanyahu ve Filistin adına Arafat'ın katıldığı görüşmeler sonucunda 23 Ekim'de Wye Memorandumu olarak adlandırılan anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmada yer alan en önemli nokta tarafların nihai barış görüşmelerine derhal başlaması ve Mayıs 1999 tarihinde bitirilmelerinin öngörülmesidir. Çünkü bu tarih Oslo Anlaşması'nda öngörülen beş yıllık geçiş sürecinin bitişi ve Filistin Devleti'nin kuruluşunun ilan edileceği tarihtir.

Bu önemli maddenin dışında Wye Anlaşması'da, genel hatlarıyla İsrail'in geri çekilme planını ve Filistin yönetiminin görev ve yetkilerini kapsamaktadır. Ancak bu anlaşmanın önemli bir noktası ABD'nin barış sürecindeki etkinliğini artırması ve kimi konularda denetleme görevi üstlenmesidir. Anlaşmaya göre taraflar arasında ABD'nin de onaylayacağı bir çalışma planı hazırlanacak ve İsrail-Filistin komitesinin yanı sıra bir de ABD-Filistin komitesi kurulacaktır. Bu komite iki hafta arayla düzenli olarak

---

¹⁷¹ Bu partiler: Ulusal Dinci Parti, Torah judaism, Moledet, Shas, Yisrael Ba Aliyah, Gester, Tzomet.
¹⁷² Kissinger, a.g.e., s.157.

toplanacak ve barış sürecinin devam etmesi için alınan önlemleri denetleyecektir. Ayrıca Filistin yönetiminin terörü önlemek için aldığı önlemler ve silahların toplanması gibi konular Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından denetlenecektir.¹⁷³

Netanyahu'nun Wye Anlaşması'nı imzalamasının ardından, koalisyonda yaşanan çatlak sonucu İsrail'de hükümet düşmüş ve seçimlere gidilmiştir. 17 Mayıs 1999'da yapılan bu seçimleri İşçi Partisi lideri Ehud Barak kazanmış ve yeniden İşçi Partisi dönemi başlamıştır. İsrail'de meydana gelen bu hükümet değişiminden sonra taraflar anlaşmanın uygulanmasında doğan sorunları gidermek için Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde görüşmelere yeniden başlamışlardır. Bu görüşmelerin ardından 4 Eylül 1999 tarihinde Şarm el-Şeyh ya da II. Wye olarak adlandırılan anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma barış sürecini kaldığı yerden devam ettirmeyi ve uygulanamayan Wye Anlaşması'nı uygulamayı amaçlamaktadır.

İmzalanan bu anlaşmayla birlikte yıllardır başlatılması beklenen nihai statü görüşmeleri 13 Eylül 1999 tarihinde başlatılmıştır. Görüşmelere İsrail adına Dışişleri Bakanı David Levy, FKÖ adına da İcra Komitesi Genel Sekreteri Mahmut Abbas katılmıştır. Nihai görüşmelerde amaç, İsrail Filistin sorununun önemli başlıkları olan Kudüs, mülteciler ve yerleşimciler sorunlarında bir sonuca varmaktır. Bu amaçla taraflar, bir anlaşmaya varmak ve İsrail-Filistin sorununu sonlandırmak amacıyla 2000 yılının Temmuz ayında ABD'de Camp David'te bir araya geldiler.

4.1.4 Camp David Görüşmeleri

İsrail-Filistin sorununun çözümü için ABD öncülüğünde 1993 yılında başlatılan ve yedi yıl süren barış görüşmeleri sürecinin son halkası Camp David görüşmeleridir. Yedi yıldır çeşitli başlıklar etrafında görüşen ve 1993 yılında onaylanan İlkeler Anlaşması çerçevesinde anlaşmalar imzalayan taraflar son olarak 1999 yılında nihai statü görüşmelerine başlamışlardır. Bu görüşmelerin sonunda ABD'nin daveti üzerine, nihai barışa ulaşmak için Camp David'e gelen İsrail Başbakanı Ehud Barak ve Filistin lideri Yaser Arafat 11 Temmuz 2000 tarihinde görüşmelere başlamışlardır.

---

¹⁷³ 'The Wye River Memorandum', http://www.state.gov/www/regions/nea/981023_interim_agmt.html.

Camp David'e gelen taraflar görüşmeler başlamadan önce görüşmelerin genel çerçevesini çizen bir deklarasyon yayınlamışlardır. Bu deklarasyona göre, taraflar yaşanan soruna bir son verme konusunda kararlı olduklarını ve görüşmelerin temelini BM'nin 242 ve 338 sayılı kararlarının oluşturacağını kamuoyuna açıklamışlardır.¹⁷⁴

İsrail tarafı Camp David görüşmelerine başlarken, Barak'ın başkanlığındaki İşçi Partisi yedi parti ile ittifak kurarak oluşturduğu hükümet iş başındaydı. Bu durum Barak'ın görüşmelerde yeteri kadar güçlü olmasını engellemiştir. Nitekim Barak'ın Camp David zirvesine gitmesinden önce Shas, Ulusal Dinci Parti ve Yisrael B'Aliya partilerinin koalisyondan çekilmesinden dolayı Barak, Arapların ve sol partilerin desteklediği bir azınlık hükümeti durumunda kaldı. Dışişleri Bakanı David Levy'in Camp David zirvesine katılmayacağını açıklaması Barak'ı iç destek açısından zor duruma düşürmüştür.¹⁷⁵

Filistin tarafında da Arafat'ın Camp David görüşmelerine katılması bazı Filistinli gruplar tarafından ihanet olarak değerlendirilmiş hatta kimi gruplar Arafat'ı ölümle tehdit etmişlerdir. Zirvenin başladığı gün bir açıklama yapan HAMAS, Camp David zirvesinin Filistin halkı açısından tehlikeli bir komplo olduğunu ileri sürmüş ve kendilerinin işgal karşısındaki tutumlarının değişmeyeceğini ve direnişi sürdürme konusunda bundan önce olduğu gibi bundan sonra da kararlı olacaklarını açıklamıştır.¹⁷⁶

Her ne kadar kendi kamuoyları tarafından yeterli desteği alamazlar da Camp David'de bir araya gelen taraflar, o güne kadar yapılan bütün barış görüşmelerinde ve imzalanan anlaşmalarda hep nihai görüşmelere ertelenen ve aslında İsrail-Filistin sorununun temelini oluşturan Kudüs, yerleşimciler ve mülteciler sorunlarını görüşmeye başladılar. 11 Temmuz'da başlayan nihai barış görüşmeleri 24 Temmuz'da ABD Başkanı Bill Clinton'un tarafların anlaşmaya varamadığını açıklamasıyla sona erdi.

---

*174 'Trilateral Statement on the Middle East Peace Summit at Camp David',
http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2000/7/Trilateral+Statement+on+the+Middle+East+Peace+Summ.htm.*

*175 Developments in the Middle East Peace Process 1991-2000,
<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2001/rp01-009.pdf>.*

176 <http://www.vahdet.com.tr/filistin/dosya3/0672.html>.

Camp David görüşmeleri sırasında tarafların İsrail Filistin sorununun temelini oluşturan üç konudaki görüşleri genel hatları ile bilinmektedir. İsrail, Kudüs'ün statüsü konusunda; Kudüs'ün İsrail devletinin ebedi başkenti olduğu ve bundan geri adım atmayacağını ve 1967 sınırlarına geri dönülemeyeceğini açıklamış ve Harem-i Şerif'in İsrail'e ait olduğu ve hiçbir şekilde bu tutumundan vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Filistinli mülteciler konusunda, İsrail sorumluluk kabul etmemiş ve mültecilerin geri dönüşüne karşı çıkmıştır. Yerleşimciler konusunda da Batı Şeria ve Gazze'deki bazı yerleşim bölgelerinde İsrail'in egemenliğini sürdürmesi gerektiği fikrindeydi.

Buna karşılık Filistinliler, başkenti Doğu Kudüs olan ve sınırları 1967 öncesi sınırlar olan bağımsız bir Filistin devleti kurulması fikrini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca mülteciler sorununda BM Genel Kurulu'nun 194 sayılı kararı çerçevesinde adil bir çözüm bulunmasını istemiştir. Yerleşimciler konusunda da Güvenlik Konseyi'nin 465 sayılı kararı gereği İsrail yerleşim birimlerinin geri çekilmesini ve Batı Şeria ve Gazze'deki İsrail yerleşim birimlerinin boşaltılmasını, bu bölgelerde egemenliğin kendilerine verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁷⁷

4.2. Bush Dönemi ABD'nin İsrail Filistin Politikası

İsrail ve Filistin taraflarının ABD'nin daveti üzerine nihai barışa ulaşmak için yaptığı Camp David zirvesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 28 Eylül 2000 tarihinde muhalefet partisi Likud'un Başkanı Ariel Şaron'un yaklaşık 1000 kişilik bir koruma ordusuyla Harem-i Şerif'e yaptığı ziyaret barış görüşmelerine büyük darbe vurmuştur.

Şaron'un bu davranışından sonra İsrail askerleri ile Filistinliler arasında çatışmalar başlamıştır. Şiddet olaylarının artması üzerine taraflar ABD Başkanı Clinton'un ara buluculuğunda Mısır'ın Şarm El Şeyh kentinde 17 Ekim 2000 tarihinde bir araya gelmişlerdir. Bu buluşmada şiddet olaylarının sona ermesi için tarafların aldığı ateşkes kararına rağmen çatışmalar sona ermemiştir. Tam aksine gerek İsrail askerleri gerekse İslami Cihad, FHKC ve HAMAS gibi gruplar şiddetin dozajını artırmıştır.

---

¹⁷⁷ Ari, *Ortadoğu*, a.g.e., s.723.

Filistin Ulusal Haber Merkezi'nin yayınladığı rapora göre, İntifada süresince yaşanan çatışmalarda 4 bin 32 Filistinli hayatını kaybetmiş, 44 bin 666 kişide yaralanmıştır.¹⁷⁸

Camp David Zirvesi'nin başarısız olması, Şaron'un Harem-i Şerif ziyareti sonrası başlayan şiddet olayları ve Şarm El Şeyh Zirvesi'nin de başarısız olması üzerine taraflar ateşkesi sağlamak ve barış görüşmelerini devam ettirmek için 21 Ocak 2001 tarihinde Mısır'ın Taba kentinde tekrar görüşmelere başladılar. İsrail'de seçimlerin yaklaşması ve ABD'de de Clinton'un son günleri olan bir dönemde yapılan ve altı gün süren görüşmeler sonucunda anlaşma sağlanamadı.

Taba görüşmelerinde taraflar anlaşma sağlayamazlar da yapılan ortak açıklamada tarafların birbirlerine yaklaştıkları ve İsrail'de yapılacak seçimlerden sonra görüşmelerin yeniden başlayacağı duyuruldu. Ancak İsrail'de 6 Şubat'ta yapılan seçimlerde Likud Partisi Başkanı Ariel Şaron başbakan seçildi. Başbakan seçilen Şaron, kendinden önceki hükümetin Filistin Özerk Yönetimi ile imzaladığı ve İsrail Parlamentosu'nun onayladığı bütün anlaşmaları tanıdığını ve bu anlaşmaları uygulayacağını; ayrıca BM'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını dikkate alarak Filistinlilerle nihai bir barış antlaşması yapılabileceğini açıkladı.

Diğer taraftan Şaron'un iktidara gelişiyle başlayan şiddet olaylarının nedenlerini araştırmak ve şiddet olaylarının durdurulmasına yardımcı olmak için ABD'li eski senatör George Mitchell başkanlığında bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun hazırladığı rapor temel olarak tarafların şiddete son vermesini, karşılıklı güveni yeniden inşa etmelerini ve barış görüşmelerine kaldığı yerden devam etmelerini içermektedir.¹⁷⁹ Taraflar Mitchell Raporu'nu kabul etseler de Başbakan Şaron, baskı altında müzakerelere girmeyeceklerini ve Ortadoğu'da kalıcı bir barışın sağlanması için öncelikli olarak şiddet ve terörün sona ermesi gerektiğini söyledi.¹⁸⁰

Mitchell Planı'nın İsrail ile Filistinliler arasında yaşanan çatışmalara bir çözüm bulamaması üzerine, CIA Başkanı George Tenet yeni bir plan hazırladı. Tenet'in hazırladığı plan da taraflar arasında ateşkesin sağlanması, güvenlik bilgilerinin

---

¹⁷⁸ Boran, a.g.e., s.176.

¹⁷⁹ Text of The Mitchell Report, http://www.mideastweb.org/mitchell_report.htm.

¹⁸⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/98339.asp>.

paylaşılmasını ve İsrail'in İntifada'nın başladığı 28 Eylül 2000 tarihindeki konumuna geri dönmesini içermekteydi.¹⁸¹ Ancak Mitchell Planı'nda olduğu gibi Tenet Planı da taraflar arasında bir ateşkes sağlamayı başaramadı.

Çatışmaların devam ettiği bu dönemde Filistinli örgütlerin düzenlediği bir intihar saldırısı sonucu toplanan İsrail Kabinesi, HAMAS, İslami Cihad ve El Aksa Şehitleri Tugayı'nın üssü olduğunu ileri sürdüğü Cenin mülteci kampına yönelik geniş kapsamlı bir askeri operasyonun düzenlenmesini kararlaştırdı. Kampa yönelik düzenlenen ve sekiz gün süren operasyonda kaç kişinin öldüğü konusunda çeşitli rakamlar verilmektedir.¹⁸² Cenin kampına yönelik askeri operasyon düzenleyen İsrail askerleri diğer taraftan İsrail Başbakanı Şaron'un düşman ilan ettiği FKÖ lideri Yaser Arafat'ın Ramallah'taki karargahını kuşatma altına aldı.

Ortadoğu'da bu gelişmeler yaşanırken, ABD'de 7 Kasım 2000 tarihinde yapılan Başkanlık seçimlerini Cumhuriyetçi Parti adayı George W. Bush kazandı. Böylece İsrail-Filistin barışı için önemli çabalar harcayan Bill Clinton bu amacına ulaşamadı ve ABD'de yeni bir dönem başladı.

Bush'un göreve başlamasından sonra 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik düzenlenen saldırılar gerek Ortadoğu gerekse dünya politikası açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak ele alınabilir. Bu saldırının ardından bir açıklama yapan Başkan Bush, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak diyerek, yeni bir döneme girildiğinin işaretini vermiştir. Bu saldırıların ardından Ortadoğu bölgesine yönelik geliştirdiği yeni politikalar çerçevesinde önce Afganistan'ı, ardından da Irak'ı işgal eden ABD, Ortadoğu'nun en önemli sorunlarından biri olan İsrail-Filistin sorununun çözüme kavuşturulması için de girişimlerde bulundu.

ABD Başkanı Bush, 2002 yılında yaptığı konuşmada Arafat'ı ve diğer Filistin yönetimi liderlerini terörizme destek vermekle suçlayarak, Filistinlilere terörle uzlaşmayacak yeni liderler seçme çağrısında bulundu ve Amerika'nın bir Filistin

---

¹⁸¹ 'The Tenet Workplan', http://www.jordanembassyus.org/tenet_plan.htm.

¹⁸² <http://www.ntvmsnbc.com/news/146799.asp>.

Devleti kurulmasını destekleyeceğini belirtti.¹⁸³ Bush'un bu konuşması ABD'nin İsrail-Filistin sorununun hangi yolla çözüleceği noktasında önemli ipuçları vermekteydi. Filistinliler eğer bağımsız bir devlete sahip olmak istiyorlarsa öncelikle ABD'nin istediği bir yönetimi iş başına getirmeliydi.

Filistin'de yeni bir yönetimin oluşturulmasını isteyen ABD, diğer yandan da kendisinin yanı sıra AB, BM ve Rusya'nın oluşturduğu ve Ortadoğu dördlüsü olarak adlandırılan girişimle İsrail Filistin sorununu çözüme kavuşturmak için Yol Haritası olarak adlandırılan barış planını üzerinde çalışmalarına başladı. Ortadoğu dördlüsünün çalışmaları devam ederken, hem İsrail'de hem de Filistin tarafında hükümet değişiklikleri meydana geldi. İsrail'de 2001 yılından beri Likud Partisi ile ittifak yapan İşçi Partisi'nin 2003 yılının Ocak ayında ittifaktan çekilmesi sonucu Başbakan Şaron erken seçim kararı aldı. 28 Ocak'ta yapılan seçimlerde Likud Partisi'nin seçimleri kazanması sonucunda Şaron yeniden başbakan oldu. Diğer tarafta ABD'nin baskıları sonucu Arafat, 19 Mart'ta FKÖ Yürütme Komitesi Başkanı Mahmud Abbas'ın Filistin Özerk Yönetimi'nin yeni başbakanı olduğunu açıkladı. Abbas'ın 29 Nisan günü Filistin Ulusal Konseyi'nden 18'e karşı 51 oyla güvenoyu alarak göreve başlamasının ardından 30 Nisan 2003 tarihinde Ortadoğu Dördlüsü'nün hazırladığı Yol Haritası İsrail ve Filistin tarafına sunuldu.¹⁸⁴

4.2.1 Yol Haritası

Mahmud Abbas'ın başbakan seçilmesi için yapılan güven oylamasından bir gün sonra taraflara deklare edilen Yol Haritası, İsrail-Filistin sorununu nihai çözüme kavuşturmak için üç aşamalı bir planı içermektedir. Bu plan, sorunu BM Güvenlik Konseyi'nin 242, 338 ve 1397 sayılı kararlarını temel alan, İsrail'in 1967 yılında başlayan işgali sonlandırmasını ve tarafların barış ve güvenlik yaşayacakları bir çözüm önerisi sunmaktadır.¹⁸⁵

---

¹⁸³ Reşat Arım, 'Filistin 11 Eylül'ün Kurbanı Mı Oluyor?', http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/rarim_140103_p.htm.

¹⁸⁴ Bora Bayraktar, Araf Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadası'na Ortadoğu, İstanbul, Aykırı, 2003, s.333.

¹⁸⁵ Yol Haritası ile ilgili geniş bilgi için bakınız: 'Roadmap to Solution of Israeli-Palestinian Conflict', U.S. Department of State International Information Programs, <http://ocw.mit.edu/NR/rdonlyres/History/21H-615The-Middle-East-in-20th-CenturySpring2003/C2F25354-C1A3-46D9-9AFA-00F6BFFED60D/0/roadmap.pdf>.

Planın açıklandığı 30 Nisan'dan 30 Mayıs'a kadar olan birinci aşaması; terör ve şiddeti durdurmak, Filistin'de hayatı normalleştirmek ve Filistin'in kurumlarını oluşturmasını içermektedir. Planın bu aşamasında; Filistinliler şartsız olarak ve derhal şiddete son verecek ve bu hareket İsrail tarafından denetlenecektir. İsrail ve Filistinliler, Filistin güvenlik güçlerinin yardımıyla Tenet Planı çerçevesinde şiddeti, terörizmi durdurmak için işbirliğini yeniden kuracaklardır. Filistinliler, kurulacak Filistin devletine hazırlık için Filistin anayasasını oluşturacak, serbest, açık ve adil seçimler yapmak gibi siyasi reformları tamamlayacaklardır. İsrail ise Filistin'de hayatın normalleşmesi için gerekli adımları atacak, 28 Eylül 2000 tarihinden işgal ettiği topraklardan çekilecek, güvenlik ve işbirliğini artıracak ve Mitchell Raporu'na uygun olarak yeni yerleşim alanları açılmasını durduracaktır.

Ayrıca barış planının birinci aşamasının başlangıcında Filistin yönetimi, İsrail devletinin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını hiçbir yoruma gerek bırakmayacak şekilde yineleyecek, İsraililere karşı her türlü şiddet ve silahlı eylemi durdurma çağrısında bulunacaktır. Filistin yönetiminin bu açıklamasına karşı İsrail'de hiçbir yoruma gerek bırakmadan bağımsız, egemen bir Filistin devleti ile barış ve güvenlik içinde yan yana yaşamayı kabul ettiğini açıklayacak ve Filistinlilere yönelik şiddet eylemlerine son verecektir. Güvenlik konusunda da Filistinliler şiddet ve terörizme açıkça son verecekler ve İsrail'e yönelik şiddet eylemleri düzenleyen kişi ve örgütleri karşı gözle görülür önlemler alacaktır. İsrail hükümeti de sınır dışı etme, sivillere saldırı, Filistinlilerin evlerinin yıkılması gibi uygulamalara son verecektir.

Filistin kurumlarının oluşturulması için anayasa taslağı hazırlanacak, geçici başkan ve kabine ataması yapılacak ve İsrail bu çalışmalarını kolaylaştırmak için Filistinli yetkililerin seyahat işlemlerini kolaylaştıracaktır. Ayrıca insani yardım konusunda sokağa çıkma yasağı kaldırılacak, insanların ve malların serbest dolaşımı üzerindeki kısıtlamalar kaldırılacak ve insani yardım personelinin güvenliği sağlanacaktır.

Bu planın ilk bölümünde İsrail-Filistin sorununun temel meseleleri olan Kudüs ve mülteciler konusuna yer verilmemiştir. Ancak diğer önemli bir konu olan Yahudi yerleşimciler konusunda değinilmiştir. Raporun bu bölümüne göre, İsrail, Mart 2001

tarihinden itibaren açtığı tüm yerleşim alanlarını kapatacak ve Mitchell Raporu'na uygun olarak İsrail tüm yerleşim çalışmalarını donduracaktır.¹⁸⁶

Plan'ın ikinci aşaması ise 2003 yılının Haziran ayında başlayacak ve aynı yılın Aralık ayında sona erecektir. Bu aşamaya göre, tarafların onayının alınmasıyla Ortadoğu Dörtlüsü tarafından Filistin'de yapılan seçimlerin hemen ardından bir toplantı yapılacak, bu toplantıyla Filistin'in ekonomik yapılanmasına destek olunacak ve geçici sınırlarlarda bağımsız bir Filistin devleti kurulması sağlanacak. Bölgesel su kaynakları, çevre ekonomik kalkınma, mülteciler, silahsızlanma gibi konularda çok taraflı görüşmelere yeniden başlanacaktır. Filistin devletinin kurulmasının ardından Dörtlü Grup'un üyeleri Filistin devletinin tanınması ve BM'de üyelik verilmesi için çalışacaktır.

Planın, 2004 ve 2005 yıllarını kapsayan nihai aşaması Ortadoğu Dörtlüsü'nün değerlendirmeleri sonucunda başlayacaktır. Planın bu son aşamasında; Filistin kurumlarında istikrarın sağlanması ve reformların güçlendirilmesi sağlanacaktır. Dörtlü'nün etkin desteği ile 2005 yılı içinde Kudüs, mülteciler, yerleşimciler ve sınırlar gibi konular ele alınacaktır. Planın son aşamasında taraflar arasında BM Güvenlik Konseyi'nin 242, 338 ve 1397 sayılı kararlarına uygun olarak yapılacak müzakereler sonucunda nihai anlaşma imzalanacaktır. Bu anlaşmaya göre; 1967'de başlayan işgal sona erecek, mülteciler sorununa adil ve gerçekçi bir çözüm getirilecek, tarafların dini ve siyasi durumları göz önüne alınarak Kudüs sorununa çözüm getirilecek, barış ve güvenlik içinde bir arada yaşayacak nihai iki devlet çözüme kavuşturulacaktır. Ayrıca Ortadoğu'da geniş bir kapsamlı barış için İsrail ile Lübnan, İsrail ile Suriye arasında bir çözüm bulunması için çalışılacaktır.

4.2.2 Annapolis Görüşmeleri

Yol Haritası'nın taraflara sunulmasının ardından İsrail lideri Ariel Şaron ve Filistin Başbakanı Mahmud Abbas planı kabul ettiklerini açıkladılar. Planın Abbas tarafından kabul edilmesinin ardından ABD Başkanı Bush, Abbas'ı Beyaz Saray'da ağırlayarak Abbas'a verdiği desteği ortaya koymuştur. Bu görüşmenin ardından Başkan

---

¹⁸⁶ Edward Said, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası, İstanbul, Agora, 2005, s.309.*

Bush, İsrail ve Filistin taraflarını 4 Haziran'da Ürdün'ün Akabe kentinde düzenlenen zirveye davet etti. Bu zirvenin sonunda bir açıklama yapan Mahmud Abbas, "Bizim sorunumuza askeri çözüm bulunamaz. İsraililere karşı terör ve şiddeti kınıyoruz. Silahlı İntifada'yı sona erdirmeliyiz" diyerek büyük tepki çekmiştir.¹⁸⁷

Diğer taraftan Yol Haritası'nın kabul edilmesinin ardından Abbas ile görüşmelerde bulunan HAMAS, İslami Cihad ve El Fetih ateşkes ilan etmişlerdir. Ancak 21 Ağustos'ta İsrail'in Gazze'de Abu Şanab adlı HAMAS liderlerini füze saldırısı sonucu öldürmesi sonucunda HAMAS ve diğer örgütler ateşkesin sona erdiğini açıklamışlardır. Ateşkesin sona ermesi ve şiddet olaylarının artması sonucunda Abbas, şiddeti engellemek için yeterli yetkisi olmadığını ileri sürerek görevinden istifa etmiştir. Abbas'ın istifası üzerine Arafat, hükümet kurma görevini Meclis Başkanı Ahmet Kurei'ye vermiştir. Böylece Yol Haritası planı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Yol Haritası'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Cenevre Planı adıyla yeni bir barış planı ortaya atıldı. Genel hatlarıyla İsrail'in 1967 sınırlarına geri dönmesini, Batı Şeria ve Gazze'deki yerleşim alanlarının büyük kısmının kapatılmasını, Kudüs'ün bölünerek iki tarafında başkenti olarak kabul edilmesini ve Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkından vazgeçmesini içeriyordu.¹⁸⁸

Barışa yönelik sürdürülen bu girişimlerin yanı sıra önemli bir konu da İsrail hükümetinin son dönemde artan şiddet olaylarından Arafat'ı sorumlu tutması ve barış sürecinin önünde engel olarak tanımlayarak Arafat hakkında sürgün kararı almasıdır. İsrail'in bu kararı üzerine binlerce Filistinli Arafat'ın karargahı önünde toplanarak bu kararı protesto etmiş ve Arafat'a sahip çıkmıştır.¹⁸⁹ Filistin halkının sahip çıkması karşısında sürgün kararından geri adım atan İsrail, diğer taraftan Arafat'a yönelik uyguladığı tecridi artırmıştır. Ta ki ağır hastalığa yakalanıp tedavi için Fransa'ya gidene kadar Arafat bu ağır tecrit altında yaşamıştır. Arafat'ın kaldırıldığı hastanede 11 Aralık 2004 tarihinde hayatını kaybetmesiyle, Filistin direniş tarihinde bir dönem kapanmıştır.

---

¹⁸⁷ Bayraktar, a.g.e., s.340.

¹⁸⁸ 'The Geneva Accord', http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3245838.stm.

¹⁸⁹ Bayraktar, a.g.e., s.346.

Arafat'ın ölümünün ardından 9 Ocak 2005 tarihinde yapılan Filistin Başkanlık seçimlerini Mahmud Abbas kazanmıştır. Ancak bir yıl sonra 25 Ocak 2006 tarihinde yapılan parlamento seçimlerini de HAMAS kazanmış ve hükümet kurma hakkını elde etmiştir. Bu tarihten itibaren İsrail-Filistin arasındaki barış görüşmeleri devam etmiş ancak nihai bir sonuca varılamamıştır. Taraflar arasında şiddet olaylarının devam etmesi ve barışın sağlanamaması nedeniyle ABD bir kez daha devreye girmiş ve İsrail-Filistin sorununu çözüme kavuşturmak için ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın çabaları ve elliye yakın ülkenin katılımıyla 26-27 Kasım 2007 tarihleri arasında Annapolis Maryland'da bir toplantı düzenlemiştir. Annapolis Toplantısı'na Avrupa Birliği (AB), Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, İngiltere ve Amerika'nın oluşturduğu dünyanın en zengin ülkelerini kapsayan G-8, BM, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumların temsilcilerinin yanı sıra Suudi Arabistan ve Suriye gibi bölge ülkelerinin katılımı sağlanmıştır. Ancak bu toplantıya Filistin halkının temsilcisi konumuna gelen HAMAS davet edilmemiştir.¹⁹⁰

Başlangıçta Filistin sorununa, iki devletli bir çözüm bulmak şeklinde ilan edilen Annapolis Toplantısı'nın amacı; İsrail ve Filistin taraflarının toplantıdan önce ortak bir ilkelere bildirgesi üzerinde anlaşamamaları sebebiyle, barış görüşmelerini yeniden başlatmak olarak değiştirilmiştir.¹⁹¹ Annapolis görüşmeleri hakkında Filistin lideri Abbas, "Bölgemiz önemli bir dört yol ağzındadır. Bu yol, iki tarihi dönemi birbirinden ayırmaktadır: Annapolis öncesi ve Annapolis sonrası" derken Olmert de yaptığı konuşmada, "1967'de ortaya çıkan gerçeklerin değişmek üzere olduğunu hissediyorum" diyerek görüşmeleri değerlendirmişlerdir.¹⁹²

Annapolis görüşmeleri ele alınırken, görüşmelerin tarafları olan İsrail ile Filistin'in ve görüşmenin ev sahibi olan ABD'deki politik durumu da ortaya koymak gerekmektedir. ABD açısından bakıldığında Annapolis sürecinde anahtar bir rol üstlenen Amerika'nın da kendi liderlik sorunları vardır. Başkan Bush'un kısa süre sonra başkanlıktan ayrılacak olması ve yapılan seçimlerde Amerikan Kongresi ve Senatosu'nun Demokratların eline geçmesi ile beraber, artık yetkisi zayıflamış bir

---

190 'Announcement of Annapolis Conference', <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/nov/95458.htm>.

191 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1280.

192 "The full text of Olmert, Abbas's Speeches at the Annapolis Summit", <http://www.haaretz.com/hasen/spages/928669.html>.

Başkan olarak değerlendirilmektedir. İsrail tarafında ise Olmert bir koalisyon hükümetinin başbakanıdır ve koalisyon ortaklarından Yisrail Beitenu Partisi ve Shas Partisi, bu toplantılarda temel sorunlar üzerinde konuşulmasına karşı olduklarını ve eğer Kudüs konusu ortak açıklamada yer alırsa koalisyondan çekilme tehdidinde bulunmuşlardır. ABD ve İsrail'deki bu zor duruma karşı Filistin'de neredeyse aynı durumdadır. Ortada, El-Fetih güçleri egemenliğindeki Batı Şeria ve HAMAS kontrolündeki Gazze olarak parçalanmış bir Filistin vardır. Diğer taraftan barış görüşmelerine karşı çıkan grupların her geçen gün artan gücü Abbas'ı barış görüşmelerinde zor duruma sokmaktadır.¹⁹³

Bütün bu gelişmelere rağmen ABD Başkanı Bush görev süresi dolmadan, yani 2008 sonuna kadar, tarafların bir anlaşmaya varmaları konusunda oldukça ısrarlı olmuştur. Perez'in çok zor bir süreç olmasına rağmen hiçbir konuyu görüşmekten kaçmayacaklarını açıklaması ve Abbas'ın nihai statüsü, Kudüs, mülteciler, sınırlar, Yahudi yerleşim birimleri, su, güvenlik gibi konularda kapsamlı ve derin müzakerelere başlanması isteği tarafları asgari konularda buluşturmuştur. Konferans sonrası ilke anlaşmasını açıklayan Bush, tarafların barış için anlayış birliğine vardıklarını söylemiştir. Ayrıca Olmert ve Abbas da hiçbir istisnayı dışarıda tutmadan temel konuların çözümü için kararlı olduklarını ve 2008 yılı sonuna kadar nihai çözüm için ilke anlaşmasına vardıklarını açıkladı.¹⁹⁴ İlke anlaşması uyarınca nihai statü konularını görüşmek üzere bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonun çalışmalarını 2008 sonuna kadar bitirmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁵ Bu çerçevede taraflar ilk görüşmeyi 12 Aralık'ta yapma kararı almışlardır.

Olmert, Zirve'de yaptığı konuşmada İsrail'in ne kadar sancılı olursa olsun 1967 Savaşı öncesi sınırlara dönme niyetinde olduğunu açıklaması, Bu durum, en azından Doğu Kudüs'ün Filistin'in kontrolünde olacağını ve Batı Şeria'daki yerleşim birimlerinin tartışmaya açılacağını gösteriyordu.¹⁹⁶

---

193 'Annapolis: Öncesi ve Sonrası', <http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/annapolis.pdf>.

194 <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/11/print/20071127.html>.

195 'Annapolis Conference Joint Understanding And Statements', <http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern+History/Historic+Events/The+Annapolis+Conference+27-Nov-2007.htm>.

196 Serhat Erkmen, 'Annapolis Zirvesi Çözüm Yerine Umut Üretti', *Stratejik Analiz*, Ocak 2008, s.19.

Taraflar arasında müzakerelerin başlamasının kararlaştırıldığı Annapolis Zirvesi'nin kapanışında konuşma yapan Bush, "İki taraf da üzerine düşeni yapmalı" diyerek, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini istedi. Filistin lideri Abbas ise, kurulacak Filistin Devleti'nin başkentinin Doğu Kudüs olmasını istediklerini söyledi. İsrail Başbakanı Olmert de, müzakerelerin doğrudan ve sürekli olacağını belirtti.¹⁹⁷

Annapolis görüşmelerinde 12 Aralık 2007'de İsrailiilerle Filistinliler arasında çalışma planı hazırlanması ve müzakerelerin izlenmesi için ortaklaşa yönetilecek kılavuzluk komitesinin ilk toplantısını yapılması ve Komiteye İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni ve Filistinli baş müzakereci Ahmed Kurey başkanlık etmesi kararlaştırıldı. İlk toplantının ardından 17 Aralık'ta Paris'te uluslararası izleme konferansı yapılması ve bu konferansta bağışçı ülkeler bir araya gelerek Filistin devletinin kurulması için para toplanmasına karar verilmiştir.¹⁹⁸

Camp David Zirvesi'nin başarısızlığından bu yana nihai çözüm konularının görüşülmesi için en önemli fırsat olarak değerlendirilen Annapolis Zirvesi'nin ardından taraflar arasında barış görüşmeleri süreci başlamıştır. İsrail-Filistin sorununun çözümü konusunda, Amerikan yönetimi içinde son dönemde en çok emeği Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice sarf etmiştir. Rice, zirve sonrası İsrail Başbakanı Ehud Olmert ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ı bir araya getirerek uzlaştırmaya çalışmıştır. Ancak ABD'nin bütün çabalarına rağmen bu görüşme sürecinden de sonuç alınamamıştır.

4.3. İsrail-Filistin Barış Süreci ve ABD'nin Tutumu

Bu bölümde 1991 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden İsrail-Filistin Barış Süreci'nde, Demokrat Başkan Bill Clinton ve Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush dönemlerinde, ABD'nin İsrail-Filistin sorunu karşısındaki tutumu ele alınacak, bu dönemlerdeki süreklilikler ve değişimler karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

---

¹⁹⁷ <http://www.ntvmsnbc.com/news/427783.asp#storyContinues>.

¹⁹⁸ <http://www.ntvmsnbc.com/news/427783.asp#storyContinues>.

Bill Clinton dönemi ABD politikasına bakıldığında, Clinton henüz başkan seçilmeden önce 1992 yılı seçim kampanyasında İsrail'e güçlü destek veren açıklamalar yapmıştır. Hatta iktidarda olan Bush yönetimini İsrail'e karşı pro-Arap politikaları desteklemekle suçlamıştır.¹⁹⁹ Clinton'un seçim çalışmaları için hazırladığı, politikalarını anlatan metinlerde Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin İsrail ile olan özel ilişkilerinde bir değişiklik olmayacağı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca yine aynı metinlerde Kudüs ile ilgili olarak, bu kentin bölünmesine karşı olduğunu ve buranın İsrail devletinin başkenti olduğunu açıklamıştır.²⁰⁰ Bu tutumu nedeniyle Clinton'ın seçimi kazanması Yahudiler tarafından sevinçle karşılanmıştır.

Clinton'ın seçimleri kazanmasının ardından ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Üyeliği'ne getirilen Martin Indyk, 18 Mayıs 1993'te Washington Institute'de ABD yönetiminin politikalarını temsil eden konuşmasında İsrail'in güvenliğinin sağlanmasının en önemli husus olduğunu belirtmiştir. Aynı konuşmasında Indyk, İsrail'in ABD'nin stratejik ortağı olduğunu ve İsrail'in güvenli bir şekilde geri çekilmesinin ABD'nin onun arkasında olmasına bağlı olduğunu söylemiştir.²⁰¹

ABD Başkan Yardımcısı Al Gore 1994 yılı Mart ayında Jewish Organization tarafından düzenlenen bir konferansta ABD'nin İsrail Filistin sorunundaki pozisyonunu açıklamıştır. Gore yaptığı açıklamada birleşik Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak gördüklerini, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlarda Kudüs'ten işgal edilmiş toprakların parçası olarak bahsetmesi durumunda ABD'nin bu kararları veto edeceğini söylemiştir.²⁰²

Başkan Yardımcısı Al Gore'un bu açıklamasının ardından 27 Ekim 1994 tarihinde İsrail Parlamentosu Knesset'te bir konuşma yapan Clinton "Kuruluşundan beri İsrail'in varolma mücadelesinde zaferlerinizle sevindik, ıstıraplarınızı paylaştık... İsrail'in hak ettiği güvenliği sağlayacak bir barışın gerçekleşmesi için gerekli tüm

---

¹⁹⁹ Leon T. Hadar, 'President Clinton And The Middle East : Continuity Or Change In American Policy?', *JIME Review*, Spring 1993, No:20, s.45.

²⁰⁰ Hala Seoudy, 'The American Presidential Elections And The Arab-Israeli Conflict', *JIME Review*, Spring 1993, No:20, s.69.

²⁰¹ Avi Shlaim, *War and Peace in the Middle East: A Concise History*, New York, Penguin Books, 1995, p. 120.

²⁰² Stephen Zunes, 'U.S. Policy Toward Jerusalem: Clinton's Shift To The Right', <http://www.fpif.org/commentary/2000/jerusalem.html>.

yardımı yapacağız” diyerek İsrail Filistin barış sürecinde nasıl bir politika izleyeceğinin işaretini vermiştir.²⁰³

Barış sürecinin devam ettiği dönemde, 1996 yılında ABD Devlet Bakanı Warren Christopher, İsrail Başbakanı Netanyahu’ya yazdığı bir mektupta ABD’nin barışa yaklaşımında anahtar konunun İsrail’in güvenliği ve tanınması olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴ Clinton da İsrail’in güvenliği olmadığı sürece nihai bir barışın olamayacağını belirtmiştir.

Clinton yönetiminin İsrail Filistin sorununa yönelik geleneksel tutumunda yaptığı ilk değişiklik, bu yönetimin kendisinden önceki yönetimlerin aksine ABD’nin İsrail’e yaptığı ekonomik yardımların Doğu Kudüs’te yeni yerleşim alanları kurulması için kullanılmasına karşı çıkmamasıdır. Ayrıca Clinton yönetimi, Kudüs’ün bütününde İsrail egemenliğini tartışmasız olarak kabul etmiş, İsrail’in 1967 savaşında ele geçirdiği toprakların “işgal edilmiş” değil “tartışmalı topraklar” olduğunu ve en önemlisi de barış sürecinde ABD’nin rolünün İsrail ile işbirliği içinde olduğunu onaylamıştır.²⁰⁵

Ayrıca Clinton yönetimi, İsrail’in Doğu Kudüs’te illegal yerleşim alanları oluşturmasını kınamayı reddeden ilk ABD yönetimidir. Clinton yönetimi 1997 yılında İsrail’in Kudüs’te yeni yerleşim yerleri kurmasını eleştirse de İsrail’in bu tutumunu kınamayı reddetmesinin yanı sıra BM Güvenlik Konseyi’nin bu yönde aldığı kararları da veto etmiştir.²⁰⁶

Clinton döneminde ABD’nin İsrail Filistin sorununa bakışındaki temel değişiklik noktalarından biri de İsrail tarafından işgal edilen ve yerleşim alanları kurulan topraklar konusunda olmuştur. Denis Ross tarafından hazırlanan bir ilkeler raporunda, yapılan değişikliklerle ABD’nin Clinton öncesi yönetimlerinin temel aldığı, Gazze ve Batı Şeria’nın işgali karşısındaki BM’nin 242 sayılı kararı çerçevesinde şekillenmiş tutumu değiştirilmiş, ABD’nin “barış için toprak ilkesini” sarsmıştır.²⁰⁷ Carter döneminde “illegal” olarak, Regan yönetiminde “barışın önünde engel” olarak

²⁰³ Kamer Kasım, ‘Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD İsrail İlişkileri’, *Avrasya Dosyası*, s.130.

²⁰⁴ ‘Hebron Agreement’, *Journal of Palestine Studies*, 103, Spring 1997, 131-145.

²⁰⁵ Leon Hadar, ‘The Pictura And The Spin’, *Journal of Palestine Studies*, Vol.23, Winter 1994, p.87.

²⁰⁶ Stephen Zunes, *U.S. Policy Toward Jerusalem: Clinton's Shift To The Right*, <http://www.fpiif.org/commentary/2000/jerusalem.html>

²⁰⁷ Christison, a.g.e., s.278.

tanımlanan İsrail'in işgal altında tuttuğu ve yerleşim alanları kurduğu bu topraklar Demokrat Başkan Bill Clinton döneminde "zorlaştırıcı faktör" olarak tanımlanmıştır.²⁰⁸ Clinton döneminde yapılan bu değişiklikle İsrail-Filistin sorununun temel meselelerinden birisi olan Yahudi yerleşim alanlarının statüsü konusu barışın sağlanmasında temel unsur olmaktan çıkarılmış ve böylece ABD, İsrail ile paralel bir tutumu benimsemiştir.²⁰⁹

Clinton yönetimi, İsrail-Filistin sorununun temelini oluşturan Kudüs'ün statüsü, Filistinli mülteciler ve Yahudi yerleşimciler konularında en açık tutumunu 2000 yılında düzenlenen Camp David zirvesinde ortaya koymuştur.

Clinton yönetiminin Kudüs konusundaki tutumunda ciddi farklar olduğu göze çarpmaktadır. Clinton 1992 seçimleri sırasındaki propaganda faaliyetlerinde Kudüs şehrinin bölünmesine karşı çıktığını ve buranın bölünmez bir şekilde İsrail Devleti'nin başkenti olduğunu açıklamıştır. Başkan seçilmesinin ardından da bu politikasını devam ettiren Clinton yönetimi, Camp David görüşmeleri sürecinde bu görüşünü değiştirmiş ve yeni bir görüş ileri sürmüştür. ABD Başkanı Clinton'ın ileri sürdüğü plana göre, Kudüs şehri ikiye bölünmektedir. Bu bölünmede Arapların ve Hıristiyanların yaşadığı bölgeler Filistin denetimine, Yahudilerin ve Ermenilerin yaşadığı bölgelerde İsrail denetimine verilmektedir.²¹⁰ ABD'nin bu önerisine göre iki taraf, her ikisi için de maksimum toprak bütünlüğü sağlayacak haritalar üzerinde çalışmalıdır.²¹¹

Harem-i Şerif'le ilgili olarak: A) Harem üzerinde Filistin egemenliği ve B) Ağlama Duvarı ve onun bir parçası olup Yahudilerce kutsal olan Ağlama Duvarı ve onun bir parçası olan "En Kutsal Yerler" üzerinde İsrail egemenliği C) Her iki tarafın da Duvar'ın arkasında veya Harem'in altında kazı yapılamayacağına dair bağlayıcı taahhütleri olacaktır.²¹²

Kudüs sorununda kentin ikiye bölünmesini öneren ABD, İsrail-Filistin sorununun çözümü için iki devletli yapıyı önermiştir. ABD'nin bu önerisine göre Batı

---

208 Christison, a.e., s.279.

209 Donald Neft, 'Clinton Administration and UN Resolution 242', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 23, No. 2. (Winter, 1994), p. 21.

210 Bernard Wasserstein, *Divided Jerusalem: The Struggle for the Holy City*, London, Profile Books, 2001, p. 347.

211 Sara Roy, 'Why Peace Failed: An Oslo Autopsy', *Current History*, January 2002, s.16.

212 Roy Helmick, *Why Camp David Failed*, Advance Reading Copy, 2004, s.247.

Şeria'nın yüzde 95'ini ve Gazze'nin tamamını kapsayan, İsrail ile barış ve güvenlik içinde bir arada yaşayacak bir Filistin devleti kurulması öngörülmektedir.²¹³ Ayrıca ABD, iki devletli yapı içinde, bölünen Kudüs'ün her iki devletin de başkenti olmasını önermiştir.²¹⁴

Clinton yönetimi, Kudüs'ün statüsü konusunda kent taraflar arasında bölünmesi yönünde bir tutum belirlemiştir. Mülteciler konusunda ise Filistin Devleti'nin, yönetme hakkı olmaksızın bölgeye dönmeyi seçen Filistinliler için toplanma noktası olması ve İsrail'in bu mültecilerin bir kısmını kabul etmesi görüşünü savunmuştur.²¹⁵ Bu önerinin temel prensibi, İsrail'in mültecileri kabul etme şartı olmaksızın Filistin devletinin bölgeye dönmek isteyen mülteciler için merkez olacağıdır. İsrail'e dönüş gibi bir hak yoktur, fakat bu, Filistin halkının bölgeye dönme arzusunu inkar etmemektedir.²¹⁶

Bu konuda Clinton yönetiminin iki alternatif önerisi vardır: Taraflardan her biri Filistinli mültecilerin tarihi Filistin'e dönme haklarını kabul eder ya da taraflardan her biri Filistinli mültecilerin kendi anayurtlarına dönme haklarını kabul eder. Bu anlaşma bu genel hakkın uygulanmasını iki-devletli bir çözüme uygun olacak şekilde tanımlar. Bu öneride mülteciler için beş muhtemel dönüş bölgesi tanımlanmaktadır:

- 1) Filistin Devleti,
- 2) İsrail'den toprak transferiyle Filistin'e verilecek olan topraklar,
- 3) Mülteci olarak buldukları ülkede rehabilitasyon,
- 4) Üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri,
- 5) İsrail'e kabul.²¹⁷

Öneri, mültecilerin Batı Şeria, Gazze ve toprak değişiminde elde edilmiş bölgelere dönüşün tüm Filistinli mültecilerin hakkı olduğunu, ancak yaşadıkları ülkede

---

²¹³William B. Quandt, 'Clinton and the Arab-Israeli Conflict: The Limits of Incrementalism', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30, No. 2 (Winter, 2001), p.36.

²¹⁴ Helmick, a.g.e., s.248.

²¹⁵ Helmick, a.e., s.245.

²¹⁶ Clinton Speech On Mideast Peace Parameters, *Israel Policy Forum*, New York January 7, 2001, <http://usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2001/january/me0108b.html>.

²¹⁷ Scott B. Lasensky, 'How To Help Palestinian Refugees Today', [Http://www.jcpa.org/JI/Vp491.Htm](http://www.jcpa.org/JI/Vp491.Htm).

rehabilitasyon, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri ve İsrail'e kabullerinin bu ülkelerin politikalarına bağlı olduğunu açıklamaktadır.

İsrail, ABD'nin bu önerisini kabul etse de mültecilerin Filistin'e dönüş hakkını reddetmiştir. Buna karşılık Filistinliler mültecilerle ilgili maddeleri kabul etmemişlerdir. Dönüş hakkının uygulamaya konulabilmesinin İsrail'in kararına bağlı olması nedeniyle ABD teklifinin İsrail'in pozisyonunu yansıttığını düşünmüşlerdir. Filistinli mülteciler, sürüldükleri evlerine dönüş de dahil olmak üzere, kendi seçtikleri yere yerleşme seçeneğine sahip olmayı talep etmişlerdir.²¹⁸

Yahudi yerleşimciler konusunda İsrail'in 1967'de Arap topraklarını işgalinden bu yana ABD'nin temel politikasını işgal edilen bölgelerde yerleşim alanları kurulmasına karşı çıkmak oluşturmuştur.²¹⁹ ABD'nin bu tutumuna rağmen İsrail Camp David barış görüşmelerinde yerleşimciler konusunda Batı Şeria topraklarının yüzde 94'ünün Filistinlilerin denetimine verilmesi karşılığında burada bulunan üç büyük Yahudi yerleşim alanının İsrail'e katılmasını istemiştir. İsrail böylece yaklaşık 180 bin kişi olan Yahudi yerleşimcilerin yüzde 80'inin bulunduğu yerleşim alanlarını kontrolünde tutarak güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır.²²⁰ Clinton yönetimi İsrail'in bu önerisini desteklemiştir. Bu öneriye karşılık Filistinliler ilke olarak Filistin topraklarının üzerinde yerleşim alanlarının kurulmasının uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirmişler ve bu nedenle de İsrail'in 1967 sınırlarına dönmesini ve yerleşim alanlarının kaldırılmasını istemişlerdir.

İsrail Filistin sorununa çözüm bulmak için çaba harcayan Clinton, 2000 yılında yapılan ABD Başkanlık seçimleri sonucunda görevi Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush'a bırakmıştır. Göreve gelmesinden kısa bir süre sonra 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik saldırılar yapılması Bush'un Ortadoğu politikasında öncelikler konusunda değişikliklere neden olmuştur. Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice bu öncelikleri teröre karşı savaş ve Saddam Hüseyin'in devrilmesi olarak

---

218 'Camp David II: The Aftermath', http://www.adl.org/backgrounders/camp_david2.asp.

219 Donald Neft, 'Settlements in U.S. Policy', *Journal of Palestine Studies*, Vol.23, No.3, Spring, 1994, p. 53.

220 Joel Beinini, 'Middle East Report Camp David II', July 26, 2000, <http://www.merip.org/mero/mero072600.html>.

açıklamıştır.²²¹ Ancak bu önceliklere rağmen Bush yönetimi de İsrail Filistin barışı için girişimlerde bulunmuştur.

Bush döneminde İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik en önemli girişimler, 2003 yılında ortaya atılan Yol Haritası projesi ve 2007 yılında düzenlenen Annapolis Zirvesi'dir. Ancak bu iki barış girişiminde de İsrail-Filistin sorunun temelini oluşturan Kudüs'ün statüsü, mülteciler ve yerleşimciler sorunları ileri tarihlere atılarak gündeme alınmamıştır. Bu nedenle bu üç konu hakkında net görüşler belirtilmemiş, sadece bu konularla ilgili açıklama yapılması durumunda satır aralarında bu konulara değinilmiştir.

Bush yönetiminin İsrail-Filistin sorununa yaklaşımı ele alındığında Başkan Bush'tan öte bakanlarının veya danışmanlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca Bush'un Ortadoğu politikaları üzerinde, "neo-con" olarak adlandırılan ve Ronald Regan döneminden bu yana birlikte çalışan, İsrail destekçisi bir grup önemli etkilere sahiptir.²²² Bu grubun yanı sıra İsrail-Filistin sorunu hakkında bakanlar ve danışmanlar arasında da Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Condoleezza Rice'ın İsrail'e yakın duran benzer düşünceleri paylaştığı buna karşın Dışişleri Bakanı Colin Powell'in farklı bir şekilde Filistinlilerin de sorunlarına çözüm bulunması noktasında görüş belirttiği görülmektedir. Ancak Bush yönetiminin üyeleri arasındaki farklılıklara rağmen belirlenen politikalar İsrail'i destekleyenlerin istediği yönde olmuştur.²²³

Bush yönetimi kendi içinde yaşadığı farklılıklara rağmen İsrail-Filistin sorununda nasıl bir politika izleyeceğini 2001 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, işgal altındaki bölgelerde yaşayan Filistinlilerin güvenliği için gözlemci bir gücün oluşturulması kararını veto ederek göstermiştir. ABD bu karara dört maddenin yer almaması koşuluyla destek olacağını açıklamıştır.²²⁴ ABD'nin ileri sürdüğü dört maddeye göre, kararda İsraili yerleşimcilerden bahsedilmeyecek, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarında yapmış olduğu faaliyetleri tanımlamak için abluka

---

²²¹ Aluf Benn, "U.S. Concerned about Palestinian Plight," *Ha'Aretz*, 18 February 2002..

²²² Christison, a.g.e., s.42.

²²³ Kathleen Christison, 'Who's Behind U.S. Middle East Policy?' *Middle East International*, 8 March 2002, p. 23.

²²⁴ Amira Hass, 'Four U.S. Rejections Scuttled Security Council Resolution', *Ha'Aretz*, 13 April 2001.

ya da ele geçirme anlamına gelen “siegge” kelimesi yer almayacak, 4. Cenevre Konvansiyonu’na atıfta bulunulmayacak ve BM’nin 242 sayılı kararında belirtilen barış için toprak ilkesine yer verilmeyecektir.²²⁵

Bush yönetiminin İsrail-Filistin sorunun çözümüne yönelik ortaya koyduğu politikanın temelini Clinton yönetiminin de ileri sürdüğü gibi güvenlik ve barış içinde bir arada yaşayacak iki devletli çözüm oluşturmaktadır. Bush, İsrail-Filistin sorununu çözümünün iki devletli yapıdan geçtiğini söylemiştir.²²⁶ Bush, 2002 yılında açıkladığı Ortadoğu barışı planında nihai barışı sağlamanın tek yolunun barış ve güvenlik içinde bir arada yaşayan iki devletli çözüm olduğunu belirtmiştir.²²⁷

Bush’un İsrail-Filistin sorunun çözümüne yönelik tutumunda Clinton yönetiminden ayrıldığı temel nokta barış için Filistinlilerin temsili konusudur. Clinton yönetimi sorunun çözümü için FKÖ’yü ve onun başkanı Yaser Arafat’ı Filistinlilerin temsilcisi olarak kabul etmiş ve görüşmelere katılmasını sağlamıştır. Clinton’un bu tutumuna karşın Bush yönetimi FKÖ ve Yaser Arafat’ı terörizme destek vermekle suçlamış ve sorunun çözümü için Filistinlilerin yeni bir temsilci belirlemelerini istemiştir.²²⁸ Bush, barış planında Filistin devletinin kurulmasının yeni ve farklı bir liderlikle olabileceğini ve bu nedenle Filistinlilerin yeni bir lider seçmeleri gerektiği çağrısını yapmış,²²⁹ Filistinlilerin yeni bir lider seçmemesi durumunda ABD’nin Filistin devletinin kuruluşunu desteklemeyeceğini belirtmiştir.²³⁰ Bush bu tutumunu İsrail yetkililerini birçok kez Beyaz Saray’da kabul etmesine rağmen Yaser Arafat’ı kabul etmeyerek de göstermiştir. Bush’un bu tutumunda Ariel Şaron’un 11 Eylül saldırılarının ardından yaptığı ‘Herkesin kendi Bin Ladin’i var, bizimkisi de Arafat’ açıklaması etkili olmuştur.²³¹

---

225 Colum Lynch, ‘U.S. Vetoes U.N. Observer Force to Protect Palestinians’, *Washington Post*, 28 March 2001.

226 Kathleen Christison, ‘All Those Old Issues’: George W. Bush and the Palestine-Israeli Conflict’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, No. 2 (Winter, 2004), pp. 36-50.

227 ‘Bush outlines Middle East peace plan’

<http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/06/24/bush.mideast.speech/index.html>

228 Reşat Arım, ‘Filistin 11 Eylül’ün Kurbanı Mı Oluyor?’

http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/rarim_140103_p.htm

229 *Washington Post*, June 25, 2002

230 ‘Bush outlines Middle East peace plan’

<http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/06/24/bush.mideast.speech/index.html>

231 Christison, ‘All Those Old Issues: George W. Bush and the Palestine-Israeli Conflict’, s.39.

İki başkanın Filistinlilerin temsili konusundaki farklı politikaları dışında Demokrat Başkan Clinton dönemi ile Cumhuriyetçi Başkan Bush döneminde ABD'nin İsrail-Filistin sorunun temelini oluşturan Kudüs, mülteciler ve yerleşimciler konularındaki politikalarına bakıldığında farklılıklar ile benzerliklerin bir arada bulunduğu göze çarpmaktadır.

Cumhuriyetçi Başkan Bush, Kudüs konusunda Demokrat Başkan Clinton ile paralel bir politika izlemiştir. Başkan Bush, Clinton'un Kudüs'ün statüsü konusunda Kudüs'ün ikiye bölünerek İsrail ile Filistin arasında paylaşılmasını ve Kudüs'ün iki devletli çözüm çerçevesinde kurulacak Filistin devletinin ve İsrail'in başkenti olarak kabul edilmesi politikasına paralel bir şekilde, Kudüs şehrinin ikiye bölünerek Filistin tarafında kalacak kısmın kurulacak Filistin devletinin başkenti olmasını savunmuştur. ABD'ye yönelik düzenlenen 11 Eylül saldırılarından sonra bir açıklama yapan Bush, İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un tepki göstermesine ve Kudüs'ün tamamının İsrail kontrolünde olması gerektiğini ileri sürmesine rağmen bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını ve Doğu Kudüs'ün de bu devletin başkenti olması gerektiğini açıklamıştır.²³²

Kudüs'ün statüsü konusunda Clinton'un politikalarına benzer bir politika izleyen Bush, Filistinli mülteciler konusundaki tutumunu 2003 yılında Ürdün'ün Akabe kentinde gerçekleşen zirve sonrası yaptığı konuşmada ortaya koymuştur. Başkan Bush, konuşmasında ABD'nin İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve İsrail'in bir Yahudi devleti olduğu fikrine bağlı olduğunu ve bu nedenle Filistinli mültecilerin kurulması planlanan Filistin Devleti'ne yerleşeceklerini ancak İsrail'e yerleşmelerine karşı olduklarını açıklamıştır.²³³

Başkan Bush bu açıklamasının ardından İsrail Başbakanı Ariel Şaron'a, 14 Nisan 2004 tarihinde Beyaz Saray'da yaptıkları görüşmede verdiği mektupta da aynı görüşleri ortaya koymuştur. Bush bu mektupta Filistinlilerin kurulacak Filistin Devleti'nde ikamet etmeyi kabul etmeleri gerektiğini ve İsrail'e dönemeyeceklerini

---

232Avi Shlaim, *'The United States and the Israeli-Palestinian Conflict'*, London, Palgrave, 2002, p.192
<http://users.ox.ac.uk/~ssfc0005/The%20United%20States%20and%20the%20Israeli-Palestinian%20Conflict.pdf>
233 Dore Gold, *'Bush Erases the Clinton Parameters'*, *Jerusalem Issue Briefs*, Vol. 3, No. 21, 15 April 2004.

belirtmiştir.²³⁴ Başkan Bush, bu mektuptan kısa bir süre sonra Filistinli mültecilerin yerleşimlerinin sağlanması ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi için 29 Temmuz 2004 tarihinde 20 milyon dolarlık yardım paketinin geçmesine izin vermiştir.²³⁵

Başkan Bush daha sonra 2008 yılının Temmuz ayında yaptığı bir konuşmada da İsrail'in kuruluşu sırasında evlerini terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin tazminatları kabul etmesini ve İsrail'in 1967 yılından bu yana devam eden işgaline bir son vermesi gerektiğini söylemiştir.²³⁶ Aynı konuşmasında Başkan Bush, Filistinli mültecilere (homeland) anayurt-vatan olacak bir Filistin devletinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Filistinlilerin yaşaması için bir yurt oluşturulması gerektiğini belirten Bush, Filistinli mültecilerin dönüş hakkı için ise, İsrail'in bir Yahudi Devleti olduğunu bu nedenle Filistinli mültecilere büyük çapta- toptan olarak İsrail toprakları içinde kalan eski mülklerine-evlerine dönmelerine izin verilmesine karşı olduğunu söylemiştir.²³⁷

Başkan Clinton'un Filistinli mültecilerin belli bir sayıda İsrail'e dönmelerini ve kalan diğerlerinin buldukları yerlerde kalmalarını ya da üçüncü bir ülkeye gitmelerini öngören yaklaşımına karşın Başkan Bush, Filistinli mültecilerin kurulacak olan Filistin devletine yerleşmelerini savunmuştur.²³⁸

İsrail Filistin sorununun diğer önemli bir başlığı olan Filistin bölgeleri içindeki Yahudi yerleşim alanları konusunda Başkan Bush, yerleşim alanlarını barışın önünde engel olarak değerlendirmiştir.²³⁹ Bush, 11 Nisan 2005 tarihinde İsrail Başbakanı Ariel Şaron ile yaptığı görüşmenin ardından yaptığı açıklamada Yahudi yerleşim alanlarının genişlemesinin durdurulması konusunda çok net olduklarını ve bu konunun barış için önemli olduğunu söylemiştir.²⁴⁰ Ayrıca Bush, Batı Şeria bölgesindeki en büyük

---

²³⁴ Haaretz, 15 Nisan 2004,

<http://www.haaretz.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=415475&contrassID=2&subContrassID=1&sbSubContrassID=0&listSrc=Y>.

²³⁵ <http://www.america.gov/st/washfile-english/2004/July/20040729182954ESnamfuaK0.3247034.html>.

²³⁶ Michael Abramowitz and Jonathan Finer, 'Bush Alters Stand on Palestinians', Washington Post, January 11, 2008.

²³⁷ Abramowitz and Finer, a.g.e.

²³⁸ Dore Gold, 'Bush Erases the Clinton Parameters', Jerusalem Issue Briefs, Vol. 3, No. 21, 15 April 2004,

²³⁹ <http://www.ynet.co.il/english/articles/0,7340,L-3490191,00.html>

²⁴⁰ 'Israel's Settlement Policy', http://www.pbs.org/newshour/bb/middle_east/jan-june05/israel_4-11.html

yerleşim bölgesi olan Maaleh Adumim Bölgesi'ne 3 bin 650 yeni konut ekleme projesine karşı olduklarını açıklamıştır.²⁴¹

ABD Başkanı Bush'un bu çağrılarını üzerine İsrail Başbakanı Ariel Şaron Gazze'deki Yahudi yerleşim bölgelerini boşaltmayı kabul etmiş ve 2005 yılı içinde boşaltma işlemi başlamıştır. Gazze'deki yerleşim alanlarının boşaltılması sırasında Yahudiler ile Filistinliler arasında çıkan olaylar nedeniyle Şaron, Batı Şeria'nın ilhakı projesinin devam edeceğini ve yerleşimlerin devam edeceğini açıklamıştır.²⁴² Ancak Şaron'un bu tavrı karşısında ABD, her hangi bir yaptırımında bulunmamıştır.

Demokrat Başkan Clinton ile Cumhuriyetçi Başkan Bush'un İsrail Filistin sorununa yönelik politikaları değerlendirildiğinde iki başkanın da Kudüs konusunda paralel düşündükleri görülmektedir. Başkan Clinton da Başkan Bush da Kudüs'ün ikiye bölünmesini ve ayrılan kesimlerin kurulacak Filistin devleti ile İsrail'in başkentleri olmasını savunmuştur. Mülteciler konusunda ise iki başkan arasında farklılık göze çarpmaktadır. Başkan Clinton, Filistinli mültecilerin başka ülkelerde yeni yerleşim alanları bulmalarına izin veren bir politika izlemiştir. İsim vererek bu ülkelerden birinin de İsrail olabileceğini ancak bu mültecileri kabul edip etmemenin İsrail'in kendi kararı olacağını da belirtmiştir. Bu formülasyon İsrail'in üzerinde, belli sayıda Filistinli mülteciyi kabul etme konusunda uluslararası bir baskı oluşturmuştur. Clinton, prensipte İsrail'i Filistinli mültecilerin yerleşebileceği ülkelerden biri olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan baktığımızda Başkan Bush bu kapıyı kapatmıştır. Bush, Amerika'nın İsrail'in güvenliğini ve bir Yahudi devleti olarak kalmasını sağlamaya kararlı olduğunu belirtmiştir. Fakat daha önemlisi Bush, Filistinli mültecilerin İsrail yerine geleceğin Filistin devleti olacak topraklara yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylelikle Bush İsrail'i Filistinlilerin geri dönme hakkından korumuştur, ki bu Birleşmiş Milletler'in mültecilerle ilgili 194 sayılı kararı ile çelişmektedir.

İsrail-Filistin sorununu oluşturan bu üç temel konu dışında bir diğer sorun olan İsrail'in güvenliği konusunda da Başkan Clinton ile Başkan Bush'un politikaları çelişki göstermektedir. Clinton'un İsrail'in güvenliğinin sağlanması için Filistin'in iç işlerine

---

²⁴¹ 'Bush Warns Sharon On Settlements', <http://www.cbsnews.com/stories/2005/04/11/world/main687221.shtml>

²⁴² 'Yerleşimciler karga tulumba', <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=161760&tarih=18/08/2005>

karışılmasına gerek yok fikrine karşın Bush, İsrail'in Filistin'in hava ve deniz sahasını ve Batı Şeria ve Gazze'ye geçişleri kontrol etmeye devam etmesine izin vermektedir. Diğer taraftan Clinton döneminde, imzalanacak bir barış antlaşmasının İsrail'in güvenliğini sağlaması gerekiyordu. Buna karşın Bush döneminde ise barışın sağlanması için önce güvenliğin sağlanması şartı ileri sürülmüştür.

SONUÇ

Soğuk Savaşın ardından İsrail-Filistin soruna çözüm bulma ve İsrail ile Filistin arasından barışın sağlanması çalışmalarına başlayan ABD, bu çerçevede ilk adım olarak 1991 yılında Madrid Konferansı'nı toplamış ve taraflar arasında barışı sağlamaya çalışmıştır. Ancak ABD'nin bu çabası sonuç vermemiş ve barış konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Madrid Konferansı'nın başarısız olmasına rağmen ABD, taraflar arasında nihai barışı sağlamak için girişimlerini devam ettirmiştir. George Bush döneminde başlatılan barış girişimi Demokrat Başkan Bill Clinton döneminde üst boyuta taşınmıştır. Oslo Süreci olarak adlandırılan bu dönemde taraflar ilk kez bir araya gelmişler ve bu süreç boyunca birçok anlaşma imzalamışlardır.

İsrail-Filistin sorununu çözümüne yönelik ilk somut adım 1993 yılında imzalanan Oslo Anlaşması'dır. Bir barış anlaşması olmayan bu anlaşmayla taraflar nihai barışa ulaşmak için beş yıllık geçiş dönemini öngörmektedirler. Bu ilkeler anlaşmasıyla nihai barışa ulaşmak için hangi adımların atılacağı belirlenmiş ve bu çerçevede çeşitli anlaşmaların imzalanması öngörülmüştür. 1993 yılında Oslo Anlaşması ile başlayan ve 2000 yılında Camp David Zirvesi ile sona eren bu süreç hem taraflar açısından hem de dünya açısından barış umutlarını artırsa da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Demokrat Başkan Bill Clinton'un 8 yıllık başkanlık dönemi boyunca çaba harcadığı ancak sonuçsuz kalan barış görüşmeleri sürecine Clinton'dan sonra iktidara gelen Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush döneminde de devam edilmiştir. Bush döneminde, daha önceki başkanlar döneminde olduğu gibi, İsrail-Filistin sorununu çözümü ABD'nin Ortadoğu politikasında önemli bir yer tutmuştur.

Başkan Bush'un iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra ABD'ye yönelik düzenlenen saldırılar ABD'nin Ortadoğu bölgesinde öncelik sıralamasını etkilese de yaşanan olayların nedenleri arasında Filistin meselesinin önemli bir yer tutmasından kaynaklı olarak taraflar arasında barış sağlanmasına yönelik çalışmalar da devam etmiştir. Başkan Bush, İsrail Filistin sorununu çözümüne yönelik hazırladığı planlar ve topladığı zirveyle tarafları ikna etmeye ve nihai bir barış sağlayarak bu sorunu çözüme

kavuşturmayı amaçlamıştır. Ancak Demokrat Başkan Clinton gibi Cumhuriyetçi Başkan Bush da Ortadoğu'nun en önemli sorununa çözüm bulunamamıştır.

Hangi parti iktidarda olursa olsun ABD'nin Ortadoğu politikasının temelini İsrail-Filistin sorununa çözüm bulmak ve nihai barışı sağlamak olduğu görülmektedir. ABD'nin İsrail-Filistin sorununa çözüm bulma noktasındaki bu temel politikasının yanı sıra bu soruna çözüm konusunda ortaya koyduğu tutum da önemlidir.

Clinton dönemine baktığımızda, henüz başkan olmadan önce seçim kampanyasında İsrail-Filistin sorunu ile ilgili İsrail'in tezlerine yakın düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Clinton, ABD'nin İsrail ile olan özel ilişkilerinde bir değişiklik olmayacağını açıkça belirtmiş ve Kudüs ile ilgili olarak da, bu kentin bölünmesine karşı olduğunu ve buranın İsrail Devleti'nin başkenti olduğunu açıklamıştır. Başkan seçilmesinin ardından İsrail Parlamentosu'nda konuşan Clinton, İsrail'in hak ettiği güvenliği sağlayacak bir barışın gerçekleşmesi için gerekli tüm yardımı yapacağını açıklamıştır. Clinton'un bu tutumunun yanı sıra Clinton hükümetinin yetkililerinin açıklamaları da aynı yöndedir. Clinton yönetimi döneminde BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlarda Kudüs'ten işgal edilmiş toprakların parçası olarak bahsetmesi durumunda ABD'nin bu kararları veto edileceği açıklanmış ve bu karar uygulanmıştır. Kudüs konusunda Clinton yönetimi ilerleyen dönemde fikir değiştirerek Kudüs'ün iki taraf arasında bölünmesini savunsa da bu paylaşımda da İsrail'in çıkarlarını göz önünde tutmuştur. Clinton, daha önceki ABD yönetimlerinin aksine ABD'nin İsrail'e yaptığı ekonomik yardımların Doğu Kudüs'te yeni yerleşim alanları kurulması için kullanılmasına karşı çıkmamış ve İsrail'in Doğu Kudüs'te illegal yerleşim alanları oluşturmasını kınamayı reddeden ilk ABD başkanı olmuştur. Bu tutumuyla da Kudüs'ün ikiye bölünmesi konusunda ve sınırların belirlenmesinde İsrail lehine davranmıştır.

Ayrıca Clinton yönetimi, İsrail'in 1967 Savaşı'nda ele geçirdiği toprakların "işgal edilmiş" değil "tartışmalı topraklar" olduğunu ve en önemlisi de barış sürecinde ABD'nin rolünün İsrail ile işbirliği içinde olduğunu onaylamıştır.

Diğer taraftan Cumhuriyetçi Başkan George W. Bush dönemine bakıldığında, Bush yönetiminin İsrail aleyhine olan kararlara karşı çıktığı görülmektedir. Bush yönetimi, BM'nin Filistinlilerin güvenliği için gözlemci bir gücün oluşturulması kararını veto etmiştir. Bu vetonun gerekçesi olarak da, İsraili yerleşimcilerden bahsedilmesini, İsrail'in ele geçirdiği topraklara işgal edilmiş topraklar olarak tanımlanmasını ve BM'nin 242 sayılı kararında belirtilen barış için toprak ilkesine yer verilmesini göstermiştir.

Ayrıca Bush yönetimi, İsrail yönetimin isteğine paralel bir şekilde FKÖ ve Yaser Arafat'ı terörizme destek vermekle suçlamış, Yaser Arafat'ı temsilci olarak kabul etmemiş ve Filistinlilerin yeni bir lider seçmemesi durumunda ABD'nin Filistin devletinin kuruluşunu desteklemeyeceğini belirtmiştir. Bush yönetiminin İsrail ile paralel hareket ettiği diğer bir konuda Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkıdır. Filistinli mültecilerin geri dönüşlerine karşı çıkan İsrail'e paralel olarak, İsrail'i bir Yahudi devleti olarak tanımlayan Bush yönetimi de mültecilerin geri dönüşüne karşı çıkmış ve mültecilerin kurulacak Filistin devletine yerleşmelerini desteklemiştir.

ABD başkanlarının tutumları incelendiğinde İsrail Filistin sorununa çözüm konusunda gerek Demokratlar döneminde gerekse de Cumhuriyetçiler döneminde İsrail lehine bir çözümü destekledikleri görülmektedir. ABD'nin bölgedeki birçok Arap Devleti'ni karşısına almak ve daha da önemlisi kendi çıkarlarına ters düşecek şekilde İsrail'i bu denli desteklemesinin nedenleri ABD ile İsrail'in Soğuk Savaş dönemindeki müttefiklikleri, ABD kamuoyunda ve toplumunda Yahudilerin mazlum olduğuna yönelik düşünce olarak gösterilebilir. Ancak belki de ABD'nin bu tutumunu açıklayan en önemli neden ABD'nin en güçlü ve etkin lobisi olan Yahudi Lobisi'nin faaliyetleridir. ABD seçimlerinden, kongreye ve senatoya kadar neredeyse bütün karar alma mekanizmalarında etkin faaliyet yürüten bu lobi, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikalarının oluşturulması sürecine de müdahale edebilmekte ve İsrail'in çıkarlarını göz önünde tutan kararların alınmasını sağlamaktadır.

Soğuk Savaş dönemi sonrasında İsrail-Filistin sorununun, Ortadoğu politikaları önünde önemli bir engel olduğunu anlayan ABD yönetimlerinin bölgeye yönelik uyguladığı politikanın temelini İsrail-Filistin sorununu çözüme kavuşturma ve taraflar

arasında nihai barışı sağlama çabası oluşturmuştur. Diğer taraftan Demokratlar ya da Cumhuriyetçiler dönemlerinde sorunu çözmeye çalışan ABD yönetimlerinin politikaları, biçim olarak farklılıklar gösterse de öz olarak İsrail'in yanında duran bir tutum ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAP KAYNAKLARI

Aras, Bülent, **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997.

Arı, Tayyar, **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**, 3. Baskı, İstanbul, Alfa, 1997.

- **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 2. Baskı, İstanbul, Alfa, 2005.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 15. Basım, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005.

- **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994.

Atacan, Fulya (drl.), **Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2004.

Ataöv, Türkkaya, **Kudüs Ve Devletler Hukuku**, Ankara, (yayınevi yok) 1981.

Bayraktar, Bora, **Araf Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadası'na Ortadoğu**, İstanbul, Aykırı, 2003.

Boran, Yıldırım, **Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve Hamas**, İstanbul, Mep Kitap, 2006.

Calvocoressi, Peter, **World Politics Since 1947**, Longman Publishing, New York, 1996.

Catton, Henry, **The Palestine Question**, London, Croom Helm, 1988.

Chomsky, Naom, **Kader Üçgeni: ABD, İsrail ve Filistinliler**, İstanbul, İletişim, 1993.

Christison, Kathleen, **Perception Of Palestine**, California, University of California Press, 2000.

Çevik, Halis, **Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Konya, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2005.

Çubukçu, Mete, **Bizim Filistin**, İstanbul, Metis, 2002.

Davutoğlu, Ahmet (drl.), **ABD'nin Filistin Politikası, Filistin Çıkmazdan Çözümü**, İstanbul, Küre Yayınları, 2005.

Davydkov, Robert ve Fomin, Oleg, **Sovyetler Birliği ve Ortadoğu**, Levent Oğuz (çev.), İstanbul, Amaç Yayıncılık, 1988.

Dawidowics, Lucy, **On Equal Terms: Jews in America 1881- 1981**, Holt, Rinehart & Winston, 1982.

Dedeoğlu, Beril, **Ortadoğu Üzerine Notlar**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002.

Demirel, Hakkı (çev.), **Tevrat**, İstanbul, Ohan Matbaacılık, 2002.

Erdoğan, Hikmet, **Büyük İsrail Stratejisi**, İstanbul, IQ Yayınları, 2005.

Erhan, Çağrı, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge, 2001.

Findley, Paul, **ABD'de İsrail Lobisi**, Mustafa Özcan, Dr. N. Ahmet Asrar (çev.), İstanbul, Pınar Yayınları, 1994.

Gresh, Alain ve Vidal, Dominique, **Ortadoğu Mezapotamya'dan Körfez Savaşı'na**, Hamdi Türe (çev.), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Grose, Peter, **Israel in the Mind of America**, New York, Alfred Knopf, 1983.

Halloum, Ribhi, **Belgelerle Filistin: Dün, Bugün, Yarın**, İstanbul, Alan Yayıncılık,1989.

Hasan, Asma Gull, **American Muslims The New Generation**, New York, Continuum Publish, 2002.

Helmick, Roy, **Why Camp David Failed**, London, Advance Reading Copy, 2004.

Hertzberg, Arthur, **The Jew in America:Four Centuries of Uneasy Encounter**, New York, Columbia University Press, 1989, s.133.

Herzl, Theodor, **Yahudi Devleti**, İstanbul, Ataç Yayınları, 2007.

Hüseyin, Asaf, **Ortadoğu'da Devlet ve Terör**, Taha Cevdet (çev.), İstanbul, Pınar Yayınları, 2001.

Jick, Leon A., **The Americanization of the Synagogue: 1820-1870**, Hanover, N.H.:Brandeis University Pres, 1976.

Johnson, Paul, **Yahudi Tarihi**, Filiz Orman (çev.), İstanbul, Pozitif Yayınları, tarih yok.

Kapeliouk, Amnon, **Sabra ve Şatila Katliamları**, İstanbul, Yalçın Yayınları, 1985.

Kaya, İlhan, **Müslüman Amerikalılar Göç, Kimlik ve Entegrasyon**, Ankara, Dipnot, 2007.

Kissinger, Henry, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?**, Tayfun Evyapan (çev.), Ankara, Metu Press, 2002.

Koskas, Marco, **Yaşayan Bir Efsane: Arafat**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1998.

Lilienthal, Alfred M., **Siyonizm ve Irkçılık**, Türkkaya Ataöv (çev.), İstanbul, Birey ve Toplum Yayınları, 1985.

Mallison W. Tomas ve Mallison Sally V., **An International Law Analysis of the Major United Relation Resolutions Concerning the Palestine Question**, United Nations, New York, 1979.

Öner, Ali, **Dünden Bugüne Filistin**, İstanbul, Ekin Yayınları, 2006.

Parlar, Suat, **Ortadoğu: Vaat Edilmiş Topraklar**, İstanbul, Bibliotek, 1997.

Rigel, Nurdoğan, **Rüya Körleşmesi**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Said, Edward, **Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası**, İstanbul, Agora, 2005.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge, 2005.

Savan, Esra, **Foreign Policy Making Of United States And It's Policy On Palestinian-Israeli Conflict In 1948-1981**, Yayınlanmamış YL Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2003.

Shlaim, Avi, **War and Peace in the Middle East: A Concise History**, New York, Penguin Books, 1995.

Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.

Stork, Loe, **Stratejik Bir Dayanak Olarak İsrail, Ortadoğu Dosyası; Filistin Ayaklanması, İsrail, İran ve Irak**, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1988.

Şafak, Nurdan, **Osmanlı-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, OSAV, 2003.

'The Origins and Evolution of the Palestine Problem 1917-1988', **Division for Palestinian Rights (DPR) Study**, 1978.

'The State of Jerusalem', Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People, **Division for Palestinian Rights (DPR) Study**, United Nations, New York, 1997.

'The State of Jerusalem', **Division for Palestinian Rights (DPR) Study**, United Nations, New York, 1999.

Turan, Ömer, **Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi**, İstanbul, Ak-Ka Yayıncılık, 2002.

Umerova, Zenife, **Yahudi Lobisinin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü**, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2006.

Walt, Stephan M. ve Mearshemier John J., **İsrail Lobisi Amerikan Dış Politikası**, Elif Ocağ (çev.), İstanbul, Profil Yayınları, 2006.

Wasserstein, Bernard, **Divided Jerusalem: The Struggle for the Holy City**, London, Profile Books, 2001

Yılmaz, Türel (drl.), **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Ankara, Platin, 2005

Zureik, Elia, **Palestinian Refugees and the Peace Process**, Washington, Institute for Palestine Studies, 1996.

DERGİ VE GAZETE KAYNAKLARI

Ağırakça, Ahmet, 'Filistin: İslam Tarihi Boyunca Kudüs'ün İşgali', **Kudüs Dergisi**, Sayı: 1, 2003.

Aronson, Geoffrey 'Report on Israeli Settlement in the Occupied Territories', **Foundation for Middle East Peace**, Vol.10 No.5, September-October 2000, pp.1-8.

Bulliet, Richard W., 'The Future of İslamic Movement', **Foreign Affairs**, Vol. 72, No.5, pp.38-44.

Christison, Kathleen, 'All Those Old Issues: George W. Bush and the Palestenian-Israeli Conflict', **Journal of Palestine Studies**, Vol. 33, No. 2 (Winter, 2004), pp.36-50.

----- 'Who's Behind U.S. Middle East Policy?', **Middle East International**, 8 March 2002.

Davutoğlu, Ahmet, 'Yahudi Meselesi'nin Tarihsel Dönüşümü ve İsrail'in Yeni Stratejisi', **Avrasya Dosyası**, İsrail Özel Sayısı, 1994, s. 97

Erkmen, Serhat, 'Annapolis Zirvesi Çözüm Yerine Umut Üretti', **Stratejik Analiz**, Ocak 2008, s.18-19

Gold, Dore, 'Bush Erases the Clinton Parameters', **Jerusalem Issue Briefs**, Vol. 3, No. 21, April 2004, <http://www.jcpa.org/brief/brief3-21.htm>

Hadar, Leon T., 'President Clinton And The Middle East : Continuty Or Change In American Policy?', **JIME Review**, No:20, Spring 1993, PP.41-63.

----- 'The Picture and The Spin', **Journal of Palestine Studies**, No:2, Kış 1994, pp.84-94.

The Hebron Protocol and Related Documents, , **Journal of Palestine Studies**, , Vol. 26, no. 3,1997, pp. 131-145

Kasım, Kamer, 'Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD İsrail İlişkileri', **Avrasya Dosyası**, Yaz 2000, 121-138.

Koloğlu, Orhan, 'Üç Dinin Kutsal Kenti', **Popüler Tarih Dergisi**, Ekim 2000, s. 56-61.

Neff, Donald, 'Jerusalem in U.S. Policy', **Journal of Palestine Studies**, Vol.23, No.1.(Autumn, 1993), pp.20-45

----- 'Clinton Administration and UN Resolution 242', **Journal of Palestine Studies**, Vol. 23, No. 2. (Winter, 1994), s. 20-30.

----- 'Settlements in U.S.Policy', **Journal of Palestine Studies**, Vol.23, No.3, Spring, 1994, 53-69.

Quandt, William B., 'Clinton and the Arab-Israeli Conflict: The Limits of Incrementalism', **Journal of Palestine Studies**, Vol. 30, No. 2 (Winter, 2001), pp.26-40

Rice, Condoleezza, 'Transforming the Middle East', **Washington Post**, 7 Ağustos 2003.

Roy, Sara, 'Why Peace Failed: An Oslo Autopsy', **Current History**, January 2002.

Seoudy, Hala, 'The American Presidential Elections And The Arab-Israeli Conflict', **JIME Review**, No:20, Spring 1993, PP.65-73.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://daccessdds.un.org>

<http://edition.cnn.com>

<http://en.wikipedia.org>

<http://news.bbc.co.uk>

<http://ocw.mit.edu>

<http://usembassy-israel.org.il>

<http://users.ox.ac.uk>

<http://www.adl.org>

<http://www.america.gov>

<http://www.amnesty.org.tr>

<http://www.arabamericanmuseum.org>

<http://www.badil.org>

<http://www.bisav.org.tr>

<http://www.cbsnews.com>

<http://www.dusuncegundem.com>

<http://www.filistanbul.com>

<http://www.foreignpolicy.org.tr>

<http://www.fpif.org>

<http://www.globalpolicy.org>

<http://www.haaretz.com>

<http://www.jcpa.org>

<http://www.jordanembassyus.org>

<http://www.merip.org>

<http://www.mfa.gov.il>

<http://www.mideastweb.org>

<http://www.ntvmsnbc.com>

<http://www.parliament.uk>

<http://www.pbs.org>

<http://www.peacenow.org.il>

<http://www.radikal.com.tr>

<http://www.state.gov>

<http://www.tepav.org.tr>

<http://www.un.org/unrwa/refugees>

<http://www.unhcr.org.tr>

<http://www.vahdet.com.tr>

<http://www.washingtonpost.com/>

<http://www.whitehouse.gov>

<http://www.ynet.co.il>

<http://www.palestinecenter.org>